

พงศาวดารเมืองสงขลาและพัทลุง

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

คุณหญิงแฉะ เพ็ชรวิภาบาล (แฉะ ณ สงขลา)

๗๙๙๕๙๓

ณ ลานหลวงวัดเทพรัตนาราม พระนคร

วันเสาร์ที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๐๕

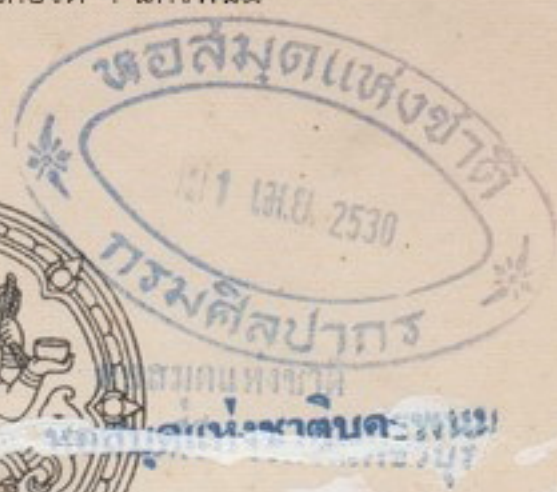
ศก.
929.7999593
พ717ข
2505

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ฯ นครพนม

เลขที่หนังสือ: ๑๖๖๖/๒๕๖๓

วันที่: ๑๖ มิถุนายน ๒๕๖๓

พงศาวดารเมืองสงขลาและพัทลุง

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

คุณหญิงแช เพ็ชรวิภาบาล (แช ณ สงขลา)

ณ ลู่สำนหลวงวัดเทพศิรินทร์วราวาส พระนคร

วันเสาร์ที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๐๕

สมุดพระคัมภีร์พระเชนเรศเสกเสกเสก

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ฯ นครพนม

(ภาคใต้) ตำบลท่าเรือ อำเภอท่าเรือ

ถนนท่าเรือ ตำบลท่าเรือ อำเภอท่าเรือ

เลขห้อง นพ.

เลขหมู่ ๑๒๑.๕๙๙๕๙๓

น ๗๑๗ ๘.

เลขทะเบียน ๒.๓๐ ร. ๖๒๗๗๗ นพ.

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิง เพ็ชรภิบาลนฤเบศร์ (แซ่ ณ สงขลา) กำหนดงานวันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๐๕ ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส นายเสนอ ณ สงขลา ได้แจ้งความประสงค์แก่เจ้าหน้าที่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์พงศาวดารเมืองสงขลาและพงศาวดารเมืองพัทลุงแจกเป็นอนุสรณ์เนื่องในงาน กรมศิลปากรยินยอมอนุญาตให้พิมพ์ได้ทั้งประสงค์

เรื่องพงศาวดารเมืองสงขลา^๕นี้ พระยาวิเชียรคีรี (ชม ณ สงขลา) เป็นผู้เรียบเรียงขึ้นตั้งแต่เมื่อยังเป็นพระสุนทรานุรักษ์ ผู้รั้งราชการเมืองสงขลา ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๑-๒๔๓๓ เรื่องนั้นนอกจากจะให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเมืองสงขลาแล้ว ยังได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของกันสกุล ณ สงขลา สืบต่อกันลงมาในค่านเกียรติประวัติเป็นคู่กันกับเรื่องราวของเมืองสงขลาอีกด้วย

พงศาวดารเรื่องนี้ได้เคยจัดพิมพ์มาแล้วหลายครั้ง ครั้งแรกราชบัณฑิตยสภาจัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ครั้นต่อมาเมื่อพระยาวิเชียรคีรี (ชม ณ สงขลา) ผู้เรียบเรียงหนังสือเรื่องนี้ถึงแก่กรรมลง เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์ (จิตร ณ สงขลา) ประสงค์จะจัดพิมพ์หนังสือนี้แจกเป็นอนุสรณ์ จึงได้ช่วยกันกับพระยาสวัสดิคีรี แก้วไชยตรวจชำระข้อความที่ยังคลาดเคลื่อนอยู่ให้ถูกต้องสมบูรณ์ แล้วจัดพิมพ์ขึ้นแจกเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาวิเชียรคีรี (ชม ณ สงขลา) คุณหญิงสมบุญวิเชียรคีรี และพระยาราชพัสดุ อภิวัฒน์ (อิน ณ สงขลา) ในคราวเดียวกันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๔ คณะข้าราชการในสังกัดศาลจังหวัดสงขลาได้พิมพ์แจกในงานพิธีเปิดที่ทำการใหม่ศาลจังหวัดสงขลา

อีก แล้วต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้พิมพ์แจกในงานศพนายเอื้อ ณ สงขลา
อีกครั้งหนึ่ง ฉะนั้นจึงนับว่าพงศาวดารเมืองสงขลาเป็นเครื่องเชิดชู
วงศ์สกุล ณ สงขลา เป็นอย่างยิ่ง

ส่วนเรื่องพงศาวดารเมืองพัทลุงนั้น หลวงศรีวรวัตร (พิน
จันทรโรจวงศ์) ได้เรียบเรียงถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
คำรกราชานภาพ เมื่อทรงดำรงตำแหน่งนายกหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับ
พระนคร เรื่องนี้ได้เคยพิมพ์มาแล้ว ๓ ครั้ง โดยจัดเข้าในชุดประชุม
พงศาวดาร นับเป็นภาคที่ ๑๕ ครั้งหลังสุดได้พิมพ์ในงานศพของผู้
เรียบเรียงเอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ โดยก่อนที่หลวงศรีวรวัตรผู้เรียบเรียง
จะถึงแก่กรรม ได้สั่งให้ร้อยตรีถึก รัตนพันธุ์ นำไปขอให้กรมศิลปากร
ช่วยตรวจแก้ ซึ่งกรมศิลปากรก็ได้ตรวจสอบและทำเชิงอรรถให้ การ
พิมพ์ครั้งนี้ได้พิมพ์ตามฉบับที่พิมพ์ในงานศพหลวงศรีวรวัตร ซึ่งกรม-
ศิลปากรได้ตรวจสอบเพิ่มเติม และคราวนี้ได้แก้ไขเชิงอรรถใหม่บ้าง
เพื่อให้ตรงกับสถานที่ ๆ เรียกกันในปัจจุบัน

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุประทานซึ่งเจ้าภาพได้
บำเพ็ญอุทิศแก่คุณหญิง เพ็ชรภิบาลนฤเบศร์ (แซ่ ณ สงขลา) เป็น
มาตุภูมิฐานธรรมตลอดจนให้พิมพ์หนังสือทั้งสองเรื่องนี้ออกแจกจ่ายเป็น-
กุศลสาธารณประโยชน์ ขอผลานิสงค์ที่ได้บริจาคเป็นเปตพลี จงคล
บันกาล ให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณหญิงเพ็ชรภิบาลนฤเบศร์
(แซ่ ณ สงขลา) ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพสมดังเจต
จำนงของเจ้าภาพทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

คำนำ

คุณลมุน ณ สงขลา รับฉันทะจากพี่น้องของเธอ มาขอให้ข้าพเจ้าจัดการ
 เรื่องหนังสือแจกในงานศพคุณหญิงแซ่ เทีชราภิบาลนฤเบศร์ มารดาของเธอ
 และได้นำหนังสือเรื่อง ลำดับวงศ์ตระกูล ณ พัทลุง ซึ่งพระยาโสภณพัทลุงกุล
 ผู้เป็นเจ้าของคุณลุงของเธอเป็นผู้แต่งมาให้ด้วย ข้าพเจ้าเห็นว่าหนังสือดีอย่าง
 แบบโบราณ ทำให้เราได้เห็นจิตใจและวิธีการเรียบเรียงและความทรงจำของผู้ใหญ่
 ในอดีตได้ชัดเจน ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าควรพิมพ์ขึ้น เพื่อเด็กสมัยใหม่จะได้เห็น
 คุณค่าของตัวเองบ้าง แม้หนังสือจะอ่านเข้าใจยาก ข้าพเจ้าก็ได้พยายามคัดลอก
 ออกมา ทำให้อ่านง่ายขึ้นไว้ในตอนท้าย แต่ทำได้เพียงมารดาคุณหญิงแซ่ ก็เป็น
 เวลานานพอใช้ เกรงว่าจะมีเวลาไม่พอพิมพ์ให้ทันงานได้ จึงหวังว่าลูกหลาน
 ในชั้นต่อไป คงจะพากันเรื่อยไปในภายหน้า

ขอกุศลทั้งหลายที่บุตรธิดาของคุณหญิงแซ่ ได้ทำสนองพระเดชพระคุณ
 ท่านในครั้งนี้ จึงเป็นบัจจย่น่าสุขสมบัติให้ถึงคุณหญิงแซ่มารดา ให้ได้สมกับ
 ความรักความกตัญญูของลูกหลานทั่วกันเทอญ.

พูนศรีวิไล สิงค.
 พ.ศ. ๒๕๐๕.

สายคุณหญิงแห เพ็ชรภิบาลนฤเบศร์ ฯ

พระยาพัทลุง (เผือก)
 พระพลสงคราม (บัว)
 พระยารวีไวย (น้อย)
 พระยาเพชรภิบาลนฤเบศร์

พระยาพัทลุง (ทองขาว)

พุก บุตรคนที่ ๖

ท่านุ่ม

คุณหญิงแห

จรัญ สว่าง บุษผา ยู่พา สายหยก สุวรรณ สมาน จรัส

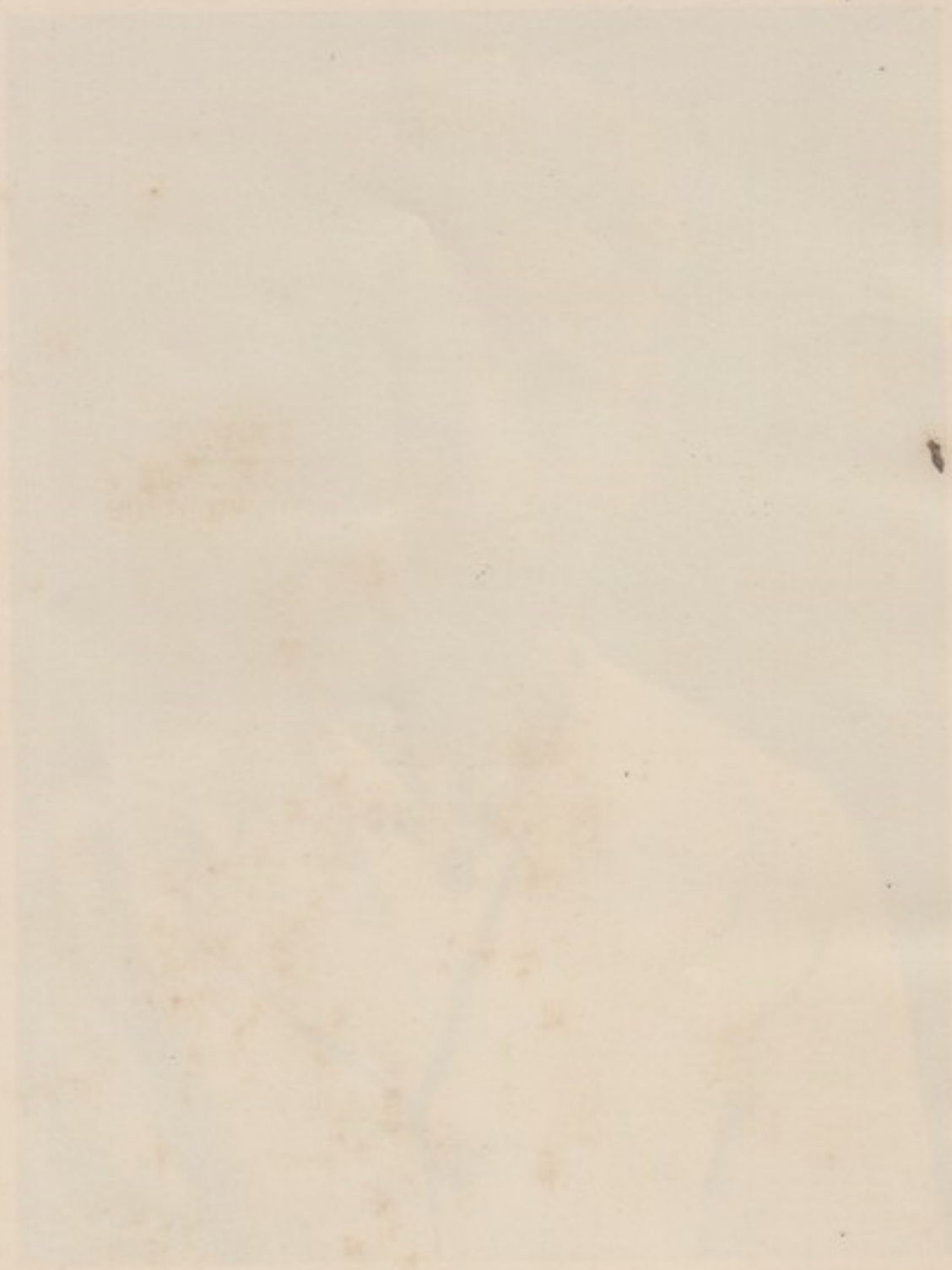
๓๒๖ ๐๒๑๓๒๕
 ๕๖๖๖๖ ๖.๕

คุณหญิงไข่มุก เพ็ชรราภิบาลนฤเบศร์

ชื่าคะ ๑๙ มิถุนายน ๒๔๑๕

มรณะ ๑๐ กันยายน ๒๕๐๕

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ฯ นครพนม
เลขที่ ๑๐๐ ถนนวิไล ๑๐๐ นครพนม
โทร ๐๖๖-๖๖๖๖๖๖๖๖

ประวัติ

คุณหญิงแห เพ็ชรภิบาล เป็นบุตรพระยาวรุฒมิไชย (น้อย จันทโรจวงศ์) และท่านนุ้ม ณ พัทลุง เกิดเมื่อวันจันทร์ที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๕ มีพี่น้องที่จำชื่อได้ -

ร่วมมารดา

หลวงเทพภักดี (นัน)
เป็นยกบัตรเมืองพัทลุง
นายช่วง จันทโรจวงศ์

ร่วมบิดา

พระยาอภัยบริรักษ์
นางสกล กิจจานุวัตร (นิเวศ)
นายนิเวศ นางเลื่อน

ร่วมบิดามารดา

หลวงศรี วรวัฒน์

คุณหญิงแห

ได้สมรสกับพระยาเพ็ชรภิบาล (พ่วง ณ สงขลา) เมื่ออายุได้ ๒๐ ปี ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ มีบุตร ธิดา ๑๐ คน คือ -

- ๑ หลวงจรรยาบุรุษกิจ (จรรยา ณ สงขลา)
- ๒ นายวิชิตตรงศักดิ์ (สว่าง ณ สงขลา)
- ๓ นางกำจรวัดรงค์ (บุบผา พิชาเขนทรโยธิน)
- ๔ นางสกลรักษา (ยุภา ณ พัทลุง)
- ๕ นางนฤปดินทร์ (สายหยุด ณ ระนอง)

๗

- ๖ ค.ญ. เนย ณ สงขลา ถึงแก่กรรมแต่เยาว์
- ๗ ค.ญ. เฉลิม ณ สงขลา " "
- ๘ นางสุวรรณ ณ สงขลา
- ๙ นางลมุน ณ สงขลา
- ๑๐ นางจรัส ณ มหาไชย

คุณหญิงแซ่ มีชื่อเสียงว่าเป็น กนงาม มาแต่สาว ๆ เสด็จพ่อทรง
 เล่าว่าเคยเห็นผู้หญิงผิวงามเหมือนมะปรางมาเพียง ๒ คนเท่านั้น คือ ๑ พระ
 วิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาทรถ และ ๒ คุณหญิงแซ่มูน แม่เมือ พ.ศ.
 ๒๔๗๒ นี้เอง คุณหญิงแซ่มีอายุถึง ๖๑ ปีแล้ว สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ
 ยังตรัสถามว่า “ผู้หญิงคนไหนใคร, เมื่อสาว ๆ จะสวยมากทีเดียว” รูปที่ถ่ายน
 ฝึกกับตัวจริงมาก ข้าพเจ้าเรียกท่านว่า กนงาม เพราะไม่ใช่สวยเฉย ๆ แต่เพียง
 รูปสมบัติ ด้วยกาที่เป็นคุณหญิงของพระยาหนองจิกนั้น ไม่ใช่คนเล็กน้อย ใน
 ประวัติเจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) กล่าวไว้ว่า -

“เมืองแขกทั้ง ๗ นั้นเดิมรวมเป็นเมืองเดียวกันเรียกว่า “ปัตตานี”

เจ้าเมืองเป็นมลายูถือศาสนาอิสลาม มียศเป็นสุลต่าน บางสมัยก็เป็นประเทศราช
 ชนกรุงศรีอยุธยา บางสมัยเมือกรุงศรีอยุธยาเสื่อมอำนาจ กตั้งตัวเป็นอิสระ เมือ
 เสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า สุลต่านเมืองปัตตานีตั้งตัวเป็นอิสระมาจนถึงรัชกาลที่ ๑
 กรุงรัตนโกสินทร์ ไม่ยอมกลับมาเป็นประเทศราชอย่างเดิม พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงดำรัสสั่งให้พระมหาอุปราชยกกองทัพลงไปตีเมือง
 ปัตตานี เมือได้เมืองแล้วทรงตั้งเจ้าชาวเมืองนั้นคนหนึ่งซึ่งมาอ่อนน้อมต่อไทย

ก

ให้เป็นพระยาปัตตานีครองเมืองเป็นประเทศราชต่อมาอย่างเดิม แต่เมื่อในรัชกาล
 ที่ ๓ นั้นเอง มีแขกอาหรับคนหนึ่งซึ่งอ้างตัวว่าเป็นชาห์ยัต (คือสืบสายโลหิตลง
 มาจากนบีมหมตผู้ตงศาสนาอิสลาม) มาสอนศาสนาอิสลามที่เมืองปัตตานี
 มีพวกมลายูเลื่อมใสอย่างมาก เลยชวนพระยาปัตตานีให้เป็นขบถ รวบรวมชาวเมือง
 ปัตตานีสวมทาบกับพวกแขกสลัดยกเป็นกองทัพมาตีเมืองสงขลา แต่กองทัพไทยที่
 เมืองสงขลา กับเมืองนครศรีธรรมราช ช่วยกันตีพวกขบถแตกพ่ายไป แล้วเลยลง
 ไปตีเมืองปัตตานีอีกครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรง
 พระราชดำริเห็นว่า จะให้เมืองปัตตานีเป็นเมืองใหญ่อย่างแต่ก่อนต่อไปได้ใจไม่ได้
 จึงดำรัสสั่งให้แยกอาณาเขตเมืองปัตตานีเดิมออกเป็น ๗ เมือง คือ เมือง-
 ปัตตานี ๑ เมืองยหริง ๑ เมืองสายบุรี ๑ เมืองระแงะ ๑ เมืองราห์มัน ๑
 เมืองยะลา ๑ เมืองหนองจิก ๑ ให้ขึ้นต่อสงขลาทั้ง ๗ เมือง ส่วนผู้ปกครอง
 เมืองเหล่านั้น ทรงตั้งผู้ที่มีความชอบช่วยปราบขบถครั้งนั้นเป็นไทยบ้าง เป็นมลายู
 ชาวเมืองบ้าง ให้เป็นเจ้าเมืองมียศเป็นพระยา ใช้วิธีปกครองอย่างเคยเป็นมา
 แต่ก่อนคือ (อย่างเมืองประเทศราช) เก็บภาษีอากรและใช้กฎหมายเดิมได้โดย
 ลำพัง เป็นแต่ต้องถวายต้นไม้ทองเงินและเครื่องราชบรรณาการ ๓ ปีครั้ง ๑
 เหมือนกันทั้ง ๗ เมือง นอกจากนั้นแล้วแต่เจ้าเมืองสงขลาจะบังคับบัญชา หรือ
 ถ้าวางอกอย่างหนักเหมือนเป็นกำลังของเจ้าเมืองสงขลา อย่าง "กินเมือง" ๗
 ๗ นั้น เป็นเช่นนั้นมากกว่า ๓๐๐ ปี

ใน ๗ เมืองที่กล่าวมานี้มาแล้วน มีเมืองหนองจิกเมืองเดียวที่ผู้
 ปกครองเป็นไทย เพราะมีความชอบในการปราบขบถได้ และรับต่อกันมาหลาย

ก

ให้เป็นพระยาปัตตานีครองเมืองเป็นประเทศราชต่อมาอย่างเดิม แต่เมื่อในรัชกาล
 ที่ ๑ นั้นเอง มีแขกอาหรับคนหนึ่งซึ่งอ้างตัวว่าเป็นชาห์ยัต (คือสืบสายโลหิตลง
 มาจากนบีมหมฺมัดผู้ตั้งศาสนาอิสลาม) มาสอนศาสนาอิสลามที่เมืองปัตตานี
 มีพวกมลายูเลื่อมใสอย่างมาก เลยชวนพระยาปัตตานีให้เป็นขบถ รวบรวมชาวเมือง
 ปัตตานีสวมทาบกับพวกแขกสลัดยกเป็นกองทัพมาตีเมืองสงขลา แต่กองทัพไทยที่
 เมืองสงขลา กับเมืองนครศรีธรรมราช ช่วยกันตีพวกขบถแตกพ่ายไป แล้วเลยลง
 ไปตีเมืองปัตตานีอีกครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรง
 พระราชดำริเห็นว่า จะให้เมืองปัตตานีเป็นเมืองใหญ่อย่างแต่ก่อนต่อไปไว้ใจไม่ได้
 จึงดำรัสสั่งให้แยกอาณาเขตเมืองปัตตานีเดิมออกเป็น ๗ เมือง คือ เมือง-
 ปัตตานี ๑ เมืองยี่หรง ๑ เมืองสายบุรี ๑ เมืองระแงะ ๑ เมืองราหมัน ๑
 เมืองยะลา ๑ เมืองหนองจิก ๑ ให้ขึ้นต่อสงขลาทั้ง ๗ เมือง ส่วนผู้ปกครอง
 เมืองเหล่านั้น ทรงตั้งผู้ที่มีความชอบช่วยปราบขบถครั้งนั้นเป็นไทยบ้าง เป็นมลายู
 ชาวเมืองบ้าง ให้เป็นเจ้าของมียศเป็นพระยา ใ้วิธีปกครองอย่างเคยเป็นมา
 แต่ก่อนคือ (อย่างเมืองประเทศราช) เก็บภาษีอากรและใช้กฎหมายเดิมได้โดย
 ลำพัง เป็นแต่ต้องถวายต้นไม้ทองเงินและเครื่องราชบรรณาการ ๓ ปีครั้ง ๑
 เหมือนกันทั้ง ๗ เมือง นอกจากนั้นแล้วแต่เจ้าเมืองสงขลาจะบังคับบัญชา หรือ
 ถ้าวาฮอกอย่างหนึ่งก็เหมือนเป็นกำลังของเจ้าเมืองสงขลา อย่าง "กินเมือง" ทั้ง
 ๗ นั้น เป็นเช่นนั้นมากกว่า ๑๐๐ ปี

ใน ๗ เมืองที่กล่าวนามมาแล้วนั้น มีเมืองหนองจิกเมืองเดียวที่ผู้
 ปกครองเป็นไทย เพราะมีความชอบในการปราบขบถได้ และรับต่อกันมาหลาย

ลำดับวงศ์ตระกูล ณ พัทลุง

- ต้นตระกูล - สุดต่านสุเลมัน (ตาตุมรุ่ม) ขนกรุงศรีอยุธยา มีบุตร คือ -
 สายที่ ๑ - พระยาราชบังสัน (ตะตา) สมเด็จพระเจ้าบรมโกษรัฐ กรุง-
 ศรีอยุธยาโปรดให้มาเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง มีบุตร คือ -
 ๑. พระยาแก้วโกรพพิชัย (ขุน คางเหล็ก)
 ๒. นายเผือก เป็นพระยาพัทลุง

- สายที่ ๒ - พระยาแก้วโกรพพิชัย (ขุน คางเหล็ก) แต่งงานกับท่านแม่
 น้องร่วมมารดากับท้าวทรงกันดาน (ทองมอน) มีบุตร ธิดา คือ -
 ๑. ชายชอ ทองขาว
 ๒. หญิงชอ นาง
 ๓. หญิงชอ กลิ่น เป็นเจ้าจอมมารดาของกรมหมื่นไกรสรวิชิต ร. ๑
 ๔. ชายชอ กล่อม
 ๕. หญิงชอ ฉิม เป็นเจ้าจอม ร. ๑

- กับภรรยาอื่นอีก ๔ คน คือ
 ชายชอ ดอน
 ชายชอ ชู
 หญิงชอ บุญศรี
 หญิงชอ บุญไทย

ฉ

สายที่ ๓ - พระยาแก้วโกมลพิชัย (ทองขาว) แต่งงานกับท่านปลัดน้อง
พระชนนี สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บ. ๓ มีบุตร ธิดา คือ -

- ๑ หญิงชอ ผ่อง (แต่งงานกับ) ม.ร.ว. ทับ
- ๒ ชายชอ นก เป็นหลวงตั้งจากศักดิ์
- ๓ หญิงชอ ผง เป็นเจ้าจอมใน ร. ๓ แล้วเป็นท้าวสมศักดิ์ใน ร. ๕
- ๔ หญิงชอ น้อยเป็นพนักงานฝ่ายใน ร. ๕
- ๕ ชายชอ ทับ เป็นพระยาพิทลุง
- ๖ หญิงชอ พัก เป็นภรรยาพระพลสงคราม (บัว)
- ๗ ชายชอ หงษ์
- ๘ ชายชอ นม เป็นหมนสนทกรมย์
- ๙ ชายชอ สุก เป็นพระทิพกำแหง
- ๑๐ ชายชอ ฉิม
- ๑๑ ชายชอ ขำ
- ๑๒ ชายชอ เขียม
- ๑๓ ชายชอ ปลัด เป็นหลวงศักดิ์สุรการ
- ๑๔ ชายชอ วัค
- ๑๕ ชายชอ รุ่ง เป็นพระทิพกำแหงสงคราม
- ๑๖ ชายชอ เนียม
- ๑๗ ชายชอ กลับ

ช

ธิดาพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๑ คือ :-

๑. ผ่อง แต่งงานกับหม่อมราชวงศ์ทับ ผู้เป็นบุตรหม่อมเจ้าในกรุง
เก่ากับท้าวทรงกันดาน (ทองมอญ) มีบุตรธิดา ๖ คน คือ :-

๑. หญิงชื่อ บ่อม
๒. ,, ,, รอด
๓. ,, ,, ทวิชัย เป็นเจ้าจอมมารดาของสมเด็จพระบรมราช

มาตามหยกกาเชอ กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ (ร. ๕)

๔. ชายชื่อ แวก
๕. ,, ,, ผ่อง
๖. ,, ,, น้อย

เกิดแต่ภรรยาอีกคนเป็นหญิงชื่อแจ่ม เป็นภรรยาคุณวัน มีธิดาชื่อ
แสง เป็นหม่อมในกรมพระพิทักษ์เทเวศร์ มีพระโอรสคือ พระองค์เจ้าสิงหนารถ

บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๒ คือ ชายชื่อนอก เป็นหลวง
สัจจภักดี แต่งงานกับท่านเฮม ธิดาท่านนาง มีบุตรธิดา คือ :-

๑. หญิงชื่อ ขำ เป็นภรรยาหลวงราญอริราช (แจ่ม)
๒. ชายชื่อ สึก เป็นหลวงมหาดไทย
๓. ,, ,, พัน

๗

ธิดาพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๓ คือ :-

หญิงชื่อ ผิง เป็นเจ้าจอมใน ร.๒ ได้เป็นท้าวสมศักดิ์ใน ร.๓

ธิดาพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๔ คือ :-

หญิงชื่อ น้อย เป็นพนักงานฝ่ายในมาถึง ร.๔

บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๕ คือ :-

ชายชื่อ ทับ ได้เป็นพระยาพัทลุง แต่งงานกับท่านตติผู้เป็นธิดา

ท่านนาง มีบุตรธิดา คือ :-

๑. หญิงชื่อ หนูขาว เป็นภรรยาพระยาพัทลุง (น้อย)

๒. ,, ,, หนูดำ เป็นภรรยานายร้าย

๓. ชายชื่อ คล้าย เป็นหลวงยกกระบัตร

๔. ,, ,, ทองขาว เป็นพระปวิยนต์เกษตราธิบดี

๕. ,, ,, หนูกรง เป็นหลวงรองราชไมตรี

๖. หญิงชื่อ ทิม ภรรยาหลวงเซตวรรษนัภกต (คล้าย)

๗. ,, ,, เอม ภรรยาหลวงเซตวรรษนัภกต (คล้าย)

๘. ,, ,, เขียม ภรรยาหลวงสิทธิศักดิ์กต (รุ่ง)

๙. ชายชื่อ คง

๑๐. ,, ,, กล่อม

๑๑. หญิงชื่อ เป้า เป็นภรรยาพระยาสงขลา (ชุ่ม) ไม่มีบุตร

ญ

- ๑๒. ชายชื่อ หนูใหญ่
- (๑๓) หญิงชื่อ ฉลอง ถึงแก่กรรมแต่สาว
- ๑๔. ,, ,, เกา ภรรยาหลวงอินอาญาไย
- ๑๕. ชายชื่อ ตุด (แถม)
- ๑๖. ,, ,, ทน
- ๑๗. ,, ,, นบ เป็นหลวงวิบูลย์บุรุษันท์
- ๑๘. หญิงชื่อ ขลิบ ถึงแก่กรรมแต่เยาว์

บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๖ คือ :-

หญิงชื่อ พัก เป็นภรรยาพระพลสงคราม (บัว) ผู้เป็นบุตรพระยาพัทลุง (เผือก) มีบุตรธิดา คือ :-

๑. ชายชื่อ พุ่ม เป็นพระพลสงคราม แต่งงานกับท่านหนู บุตรีพระยาไชยา

๒. หญิงชื่อ นุ่ม แต่งงานกับพระยารวฤตมิไวยวรรณาท (น้อยจันทโรจวงศ์) คุณหญิงแซ เพ็ชรอภิบาลนฤเบศร์ เป็นธิดา

บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๗ คือ ชายชื่อ หงษ์ มีบุตร

ธิดา คือ :-

๑. หญิงชื่อ แสง ภรรยา นายชำบุตรินายต่อนหลานพระยาพัทลุง (คางเหล็ก)

ฎ

- ๒ หญิงชื่อ นาก ภรรยาหลวงขณะสงคราม (แจ่ง)
- ๓ นุ่ม ภรยานายแมงน่องหลวงราม ฯ (พริ้ว)
- ๔ นิ่ม ภรยานายน่วม บุตร นายมิ่ง หลาน พระปลัด

(กลุ่ม)

๕ ชายชื่อ นายคล้าย เป็นหลวงเขตรชั้นศักดี ปลัดเมือง
ประเทียณไตทม บุตรพระยาพัทลุง (ทับ) เป็นภรรยา

๖ ชายชื่อ อิน ได้ขลิบบุตรีหลวงขณะสงครามเป็นภรรยา

บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๘ คือ ชายชื่อนิ่ม เป็นหมั้น
สนิทภริยา ปลัดกรมในกรมหมื่นไกรสรวิชิตได้เบี่ยงบุตรขุนพัศดีชาวกรุงเทพฯ ฯ
เป็นภรรยา มีบุตรธิดา ๘ คน

คนที่ ๑ ถึง ๗ ถึงแก่กรรมแต่เยาว์ คงเหลือ :-

๑ หญิงชื่อ ตาบ ภรรยาหลวงยกกระบัตร์ (คล้าย) ผู้เป็น
บุตรพระยาพัทลุง (ทับ)

๒ ชายชื่อ สว่าง เป็นพระยาโสภณพัทลุงกุลได้พันบุตรพระยา
วรอุดมไวยและคุณหญิงหนูขาวเป็นภรรยา ไม่มีบุตร

บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๘ คือ ชายชื่อสุก เป็นพระทิพย์
กำแหง ปลัด แต่งงานกับคุณสงวน

๓

บุตรหลวงวิจิตร ฯ (อื่น) มีบุตรธิดาคือ :-

๑. ชายชื่อ เผือก เป็นหลวงตั้งจากภักดี
๒. หญิงชื่อ ขำ เป็นเจ้าจอมใน ร. ๕
๓. ,, กลิ่น ภรรยาหลวงต่างใจ
๔. ,, เจิม ภรรยาหลวงรองราชไมตรี
๕. ,, ปลิก
๖. ชายชื่อ เว็ก
๗. ,, กลิ่น
๘. ,, ใจ
๙. ,, เฟด
๑๐. หญิงชื่อ นิล
๑๑. ,, แยม ภรรยาหลวงศรีวรวัฒน์ (พิน)
๑๒. ชายชื่อ ตาด
๑๓. ,, บัน

บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๑๐ คือ ชายชื่อ ฉิม มีบุตรชาย ๒ คน คือ :-

๑. ชายชื่อ เตื่อ
๒. ,, นุช รับราชการในพระราชวังบวร ฯ เป็นที่พระภักดี
รจนา กรมช่างทอง

ถ

บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๑๑ คือ ชายชื่อ ขำ มีบุตร ๒ คน คือ:-

๑. ชายชื่อ พริต เป็นหลวงรามบริรักษ์
 ๒. ,, แมว
-

บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๑๒ คือ ชายชื่อ เข็ม มีบุตรชายชื่อ แพะ
เป็นหลวงเศรษฐสงคราม

บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๑๓ คือ ชายชื่อ ปลอด เป็นหลวงศักดิ์สุวรรณ
มีบุตรธิดา คือ:-

๑. ชายชื่อ อ่อน
 ๒. ,, ภู
 ๓. ,, สิบ
 ๔. หญิงชื่อ จีบ บวชชิตตลอดอายุ
 ๕. ,, จีบ ภรรยา นายกลั่น
 ๖. ,, เลื่อม ภรรยาพระยาวรุฒิไวย (น้อย)
-

บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๑๔ คือ ชายชื่อ รัก มีบุตรคือ:-

๑. ชายชื่อ ภู เป็นหลวงกำแหงจตุรงค์
 ๒. ,, อ่อน
 ๓. ,, น้อย
-

๖

บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๑๕ คือ ชายชื่อ รุ่ง เป็นพระทิพกำแหง-
สงคราม มีบุตร คือ:-

๑. ชายชื่อ ทน
๒. ,, ทิม

บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๑๖ คือ ชายชื่อ เนียม ไปอยู่หลังสวน มี
บุตรหลายคนไม่รู้จักชื่อ

บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) คนที่ ๑๗ คือ ชายชื่อ กลับ

รวมบุตรธิดาพระยาพัทลุง (ทองขาว) ที่รู้จักชื่อ ๑๗ คน ที่ไม่รู้จัก
ชื่อ ๑๑ คน รวมเป็น ๒๘ คน

สายพระยาพัทลุง (เผือก) น้องท่านคางเหล็ก

พระยาพัทลุง (เผือก) มีบุตร ๔ คน คือ:-

๑. นายบัว เป็นพระพลสงคราม แต่งงานกับท่านพักบุตรพระยา
พัทลุง (ทองขาว)
๒. นายครุฑ เป็นหลวงพิทักษ์ราชา
๓. นายพลับ เป็นหลวงพิพิธภักดี
๔. นายอิน เป็นหลวงวิจิตรสงคราม

คำอาลัยของลูก

บุษาคณสุนทรามารดาท่าน

ลูกสุดสรวพรณนาคำอาลัย

แม้จะร่ำอยู่ว่าสังขารนี้

กลับคืนสู่ธาตุน้ำ, ไฟ, ดิน, ลม

การเกิด, แก่, เจ็บ, ตายเป็นของแน่

เหลือแต่กรรมชั่วดีมีเป็นเงา

พระคุณแม่ฝังอยู่คู่ดวงใจ

โลกย่อมรู้การกระทำอันสำแดง

ไม่เสียดายทรากกายของคุณแม่

ซึ่งต้องจากลูกไปไกลกลมกล

ถึงพี่น้องพงศาภรรยาบุตร

แม่เป็นมิ่งมิตรแท้มาแต่ไร

พระคุณล้นพ้นสมุทรสุคตสาคร

ไม่ลำเอียงอคติมีเมตตา

กุศลใดที่ลูกได้บำเพ็ญมา

ให้คุณแม่สุดที่รักตระหนักพลัน

ซึ่งวายปราณสิ้นชีพตักษัย

ให้เหมือนใจที่สุคคร่ำเร้าระทม

ทุกคนมีอันต้องยับยั้งคตินิยม

ซึ่งผสมกันขึ้นไว้ใช้ของเรา

ทุกคนแท้ไม่พ้นตายกายมูเน่า

ให้รู้เคົ่าว่าของใครไม่เปลี่ยนแปลง

เหมือนแฉไขคุ่นภาจำเจอดแสง

เป็นเครื่องแจ้งคุณธรรมกรรมของตน

เสียดายแต่ร่วมพระคุณมณูผล

ยามทุกข์ทนลูกจะแลชะเงี้ยวใคร

จะดีสุดปานแม่นั้นหาไม่

มิเคยไกลทุกข์สุขของลูกยา

แม่อาทรถนอมบุตรเสมอหน้า

เป็นพรหมาของลูกปลุกชีวัน

จงเป็นอานิสงส์ช่วยอวยสุขสันต์

สู่สวรรค์เสวยสุขสันทุกข์เทอญ.

จาก...

ลูกของคุณแม่

คุณหญิงแข เพ็ชรภิบาลนฤเบศร์
ถ่ายรูปคู่กับพระยาเพ็ชรภิบาลนฤเบศร์

ภาคที่ ๑

พงศาวดารเมืองสงขลา

พระยาวิชัยภักดิ์ (ชม) เมื่อยังเป็นพระยาสุนทรานุรักษ์

เรียบเรียง

ข้าพเจ้า พระยาสุนทรานุรักษ์ (ชม) ผู้ว่าราชการเมืองสงขลา ได้
คิดเรียบเรียงเรื่องราวตระกูลเมืองสงขลาขึ้นไว้ เพื่อจะได้ทราบทั่วกัน

เดิมครั้ง ๑ เมืองสงขลาเป็นเมืองแขก ตั้งอยู่ริมเขาแดง เจ้าเมือง
ชื่อสุลต่านสุเลมัน ฯ ได้สร้างบ่อนขุดคูเมืองและจัดแจงสร้างบ้านเมืองเสร็จแล้ว
ยอมชนกับกรุงศรีอยุธยาโบราณ ครั้นสุลต่านสุเลมันถึงแก่อนิจกรรมแล้ว บุตร
และหลานคนหนึ่งคนใดก็ไม่ได้เป็นผู้ครองเมืองสืบตระกูลต่อไป เมื่อสุลต่านสุเลมัน
สร้างบ้านเมืองขึ้นนั้น ไม่ปรากฏว่าสักราชเท่าใด ตั้งแต่สุลต่านสุเลมันถึง
อนิจกรรมแล้ว เมืองก็รกร้างว่างเปล่าอยู่ช้านาน แต่บ่อนที่ฝังศพสุลต่านนราธิวาส
เรียกกันความรุ่มตอมาจนทุกวันนี้ เมื่อบมมะเมียโทศก สักราช ๑๑๑๒ จึงคนหนึ่ง
แซ่เฮา ชื่อเหยียง ชาวเมืองเจียงจันทู ตำบลบ้านเสทันเหนือ เมืองแอมย มาตั้ง
บ้านเรือนอยู่ที่เมืองเก่าของสุลต่านริมเขาแดง ราษฎรชาวบ้านชวนกันเรียกกัน
เหยียงว่า ตวแปะ ฯ ทำสวนปลูกผักกาดขายอยู่บึงหนึ่ง ครั้น ณ บมมะเมตริศก
ตวแปะเรือเรือขึ้นไปอยู่ตำบลบ้านทุ่งอาหวังแขวงเมืองจะนะ สร้างสวนปลูกพลู
ขายอยู่ ๓ ปี ครั้น ณ บมระกาเบญจศก ตวแปะกลับมาตั้งเรือนอยู่ตำบล

บ้านบ่อข่างที่บ้านหลวงบวรวิเศษในในเมืองสงขลา ช่วยทาส & ครวให้คัก
 โพงพาง ครน ณ บิชาดสัมฤทธิศก ตวแปะวอเวอนไปตงคางขายอัยฟากแหลมสน
 ตวแปะมกรรยากับชาวเมืองพหลมบุตร ๕ คน บุตรท ๑ ขอบัญหัย บุตรท ๒
 ขอบัญเฮียว บุตรท ๓ ขอบัญชน บุตรท ๔ ขอเถยนเสง บุตรท ๕ ขอยกเสง
 เมธ ณ บิชาดสัมฤทธิศก ศักราร ๑๑๓๐ หลวงนายสิทธิเป็นที่
 พระปลัดเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพระยานครถึงแก่อสัญกรรม พระปลัดตงตว
 ชนเป็นเจ้า ให้นายวิเถยนกรมการชาวเมืองนครศรีธรรมราชมาเป็นผู้อารการ
 เมืองสงขลา ตงบ้านเวอนอัยฟากแหลมสน ราษฎรเรียกกันว่าหลวงสงขลาวิเถยน
 เมธศักราร ๑๑๓๑ บิฉลุเฮกศก เจ้าตากยกกองทัพหลวงมาตีเมือง
 นครศรีธรรมราชแตกแล้ว ยกกองทัพเลยมาตงอัย ณ เมืองสงขลา หลวงสงขลา
 วิเถยนหนีเจ้าตากไปกับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าตากตงให้นายโยมคนชาว
 เมืองสงขลาเป็นพระสงขลา ให้ชนอัยกับเมืองนครศรีธรรมราชตามเดิม ครวงน
 ตวแปะทาบญชทรวยสงของ บุตรกรรยชาทาสกับยาแดง ๕๐ ทับของตวแปะ
 ถวากับเจ้าตากทงสน ตวแปะขอรับทำอากรวังนเกาะสเกาะทำถวายเงินมีละ
 ๕๐ ชง เจ้าตากกคนทรวยสงของทงนให้แกตวแปะ ทงรับไว้แต่ยาแดง ๕๐ ทับ
 แล้วตงตวแปะเป็นที่หลวงอินทศิรมบัต นายฮากทำอากรวังนเกาะสเกาะทำ
 แล้วเจ้าตากขอเอาบุตรทสามของหลวงอินทศิรมบัต ขอบัญชน พาไปเป็น
 มหาดเล็กคนทงอัย ณ กรุงเทพฯ ตงแตนนมาราษฎรจึงเรียกตวแปะชงเป็นที่
 หลวงอินทศิรมบัตว่า จอมแหลมสนบ้าง ชรวแปะบ้าง หลวงอินทศิรก็ได้ทำ
 อากรวังนทงเข้าไปกรุงเทพฯ ทุกปีต่อมามีได้ขาด

ครนบีมะเส็งเบญจศก ศักราช ๑๑๓๕ เจ้าตากรับสั่งให้ข้าหลวง
เป็นแม่กองออกมาตั้งเลขเมืองสงขลา ข้าหลวงแม่กองตั้งเลขออกมาอยู่สองมี
ครนเสวีราชการแล้วกลับเข้าไปกรุงเทพฯ

ครนบีมะแมตปัตตศก ศักราช ๑๑๓๗ (พ.ศ. ๒๓๑๗) หลวงอินทศิ-
สมบัติ (เหยียง) คุมเงินอากรวังนกกบสิ่งของต่าง ๆ เข้าไปถวายเจ้าตาก
ณ กรุงเทพฯ เจ้าตากรับสั่งกับข้าราชการว่า หลวงอินทศิสมบัติ (เหยียง)
คนนี้เป็นข้าหลวงเดิมสามภักตมาชานาน ควรที่จะชุบเลี้ยงให้เป็นเจ้าบ้านเจ้าเมือง
ผู้ใหญ่ได้ มีรับสั่งว่า พระสงขลา (โยม) เป็นคนไม่ได้ราชการ ไม่ควรจะให้เป็น
ผู้ว่าราชการเมืองสืบต่อไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้หลวงอินทศิ-
สมบัติ (เหยียง) เป็นหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ ผู้ว่าราชการเมืองสงขลา^(๑) ให้
ขึ้นอยู่กับเมืองนครศรีธรรมราช แล้วมีตราโปรดเกล้าฯ หาตัวพระสงขลา (โยม)
เข้าไป ณ กรุงเทพฯ ถอดออกเสียจากราชการ หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (เหยียง)
กลับออกมาถึงเมืองสงขลา ตั้งให้นายฉิมบุตรพระสงขลา (โยม) เป็นขุนรองราช-
มนตรี คุมไพร่ด้วยดีบุกจะนะเก่าหมวดทำราชการอยู่ในหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ
(เหยียง)

เมื่อศักราช ๑๑๓๘ ปีระกานพศก เจ้าพระยานครศรีธรรมราช มี
หนังสือให้กรมการออกมาเก็บเอาผู้หญิงข้างทอหูก และบุตรสาวกรมการ บุตรสาว
ราษฎรชาวเมืองสงขลา พาไปเมืองนครศรีธรรมราชหลายสิบคน ครั้นหลวง
สุวรรณคีรีสมบัติ (เหยียง) ผู้ว่าราชการเมืองสงขลา เข้าไปเฝ้ากราบบังคมทูล

(๑) หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (เหยียง) นี้มีว่าเป็นผู้ว่าราชการเมืองสงขลาคนที่ ๓ ใน สกุล ๓ สงขลา

พระกรุณาว่า เจ้าพระยานครศรีธรรมราชแต่งกรมการให้ไปเก็บเอาผู้หญิงช่าง
ทอหูก และบุตรสาวกรมการ บุตรสาวราษฎร ชาวเมืองสงขลาพาไปเมือง
นครศรีธรรมราชเสียหลายสิบคน ราษฎรได้ความเดือดร้อนยิ่งนัก ขอพระบารมี
ปกเกล้า ฯ เป็นที่พึ่ง รับผิดชอบต่อเมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองสงขลาจิวาทกันไม่รู้
แล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้มีตราออกมาถึงเมืองนครศรีธรรมราชให้ยกเมืองสงขลาชน
กับกรุงเทพฯ หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (เหยียง) กราบถวายบังคมลาออกมา
เมืองสงขลา

ครั้นปีชาลจัตวาศก ศักราช ๓๑๔๔ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลก ได้ปราบดาภิเษกเถลิงถวัลยราชสมบัติ ในคืนนั้นเจ้าพระยานครศรี-
ธรรมราชถึงแก่อสัญกรรม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้บุตรเขยเจ้าพระยา
นคร เป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช^(๑) ครั้นนั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระ-
ราชวังบวรสถานมงคล กราบบังคมทูลพระกรุณาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า เจ้า
พระยานครศรีธรรมราชคนนั้นกับหลวงสุวรรณคีรีสมบัติผู้ว่าราชการเมืองสงขลาเป็น
คนรักใคร่สนิทกัน ขอรับพระราชทานให้เมืองสงขลาชนกับเมืองนครศรีธรรมราช
ตามเดิม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีตราออกมาถึงหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ
(เหยียง) ให้ยกเมืองสงขลาชนกับเมืองนครศรีธรรมราชเหมือนอย่างแต่ก่อน
สืบต่อไป เมืองสงขลาจึงได้กลับไปชนอยู่กับเมืองนครศรีธรรมราชอีก

ครั้น ณ ปีมะโรงศก ศักราช ๓๑๔๖ หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ
(เหยียง) บัญยเป็นไข้ หมอพยายามลาอาการหายไม่ ครั้น ณ วันพฤหัสบดี

(๑) เจ้าพระยานคร (พัฒน์)

๕

เดือน ๑๑ ขึ้น ๒ ค่ำ หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (เหยียง) ถึงแก่กรรม เป็นหลวงอินทคีรีสมบัติคุมเลขท่าอากรวังนอยู่ ๖ ปี เลื่อนเป็นหลวงสุวรรณคีรีสมบัติผู้ว่าราชการเมืองสงขลา ๘ ปี เมื่อถึงแก่กรรมอายุได้ ๖๘ ปี บุตรและหลานได้ฝังศพไว้ริมเขาแหลมสน จารึกอักษรเงินไว้ในบ้ายศิลาตามอย่างธรรมเนียมจีนแล้ว

ในปีมะโรงชกนั้น นายบุญห้อยบุตรทหนงหลวงสุวรรณคีรีสมบัติเข้าไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทงสองพระองค์ ณ กรุงเทพฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายบุญห้อยเป็นที่หลวงสุวรรณคีรีสมบัติผู้ว่าราชการเมืองสงขลา หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห้อย) กราบถวายบังคมลาออกมาเมืองสงขลา

เมื่อปีมะเส็งสัปตศก ศักราช ๑๑๔๗ โปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงเป็นแม่กองออกไปตั้งเลขเมืองสงขลา ตั้งแขนขวาได้เลข ๗๖๗๒ คน เมื่อปีมะเส็งสัปตศก มีตราโปรดเกล้าฯ ออกมาเมืองสงขลา ให้ต่อเรือข้าง ๑๐ ลำ ปากกว้างแปดศอกยาวเก้าวา สำหรับรักษาพระนคร หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห้อย) เกณฑ์ไพร่ตัดไม้ต่อเรือยังไม่เสร็จ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้อยยาเฮอ กรมหลวงจักรเจษฎาเสด็จออกมาเร่งให้ต่อเรือ ตั้งพลับพลาประทับอยู่ ณ บ้านบ่อเตย ประทับแรมอยู่เดือนหนึ่ง เรือที่ต่อยังไม่สำเร็จเสด็จกลับเข้าไปกรุงเทพฯ

ครั้น ณ ปีมะเมียอัฐศก ศักราช ๑๑๔๘ พม่าซำคกยกกองทัพมาตีเมืองนครศรีธรรมราชแตก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ยกกองทัพหลวงเสด็จออกมาแต่เมืองนคร
 คินไต้ ยังประทับอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช ครั้นนั้นขุนรองราชมนตรีเป็นบุตร
 พระสงขลา (โยม) นอกราชการ ชัดเคื่องกับหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห้อย)
 ผู้ว่าราชการเมืองสงขลา ขุนรองราชมนตรีทราบว่าเมืองนครศรีธรรมราชเสียแก่
 พม่าชาศกแล้ว ขุนรองราชมนตรีมีใจกำเริบ ชองสมผู้คนบ่าวไพร่ในกองขุนรอง
 ราชมนตรี ตาคันค้ำบ้านศรีษะเขา จะเข้ตเอาค้ำตำบลบ้านบ่ออย่างฟากนำ
 ตะวันออก หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห้อย) ทราบว่าขุนรองราชมนตรีคิดกบฏ
 จึงแต่งให้กรมการขึ้นไปกวาดต้อนคนในแขวงเมืองสงขลามาทางบกทางเรือ ขุน
 รองราชมนตรีให้คนไปสกัดทางซึ่งเอาคนทางบกทางเรือเสียทั้งสิ้น ได้คนและเรือ
 มากแล้วตงรวมกันอยู่ที่บ้านศรีษะเขา หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห้อย) เห็นว่า
 คนในค่ายน้อยตัว จึงจัดแจงผ่อนบุตรภรรยาชนเข้าของลงเรือใหญ่ล่องไปทอดอยู่
 ที่เกาะหนูสองลำ แต่ตัวหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห้อย) อยู่ในค่ายตำบล
 บ้านบ่ออย่าง ขุนรองราชมนตรีให้นายทิดเพชรคุมไพร่พันเศษ ขุนรองราชมนตรี
 คุมไพร่พันเศษ เวลาเช้าเข้ตค้ำตำบลบ้านบ่ออย่าง นายทิดเพชรเข้ตค้ำด่านทักษิณ
 ขุนรองราชมนตรีเข้ตค้ำด่านตะวันตกกิมนำ หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห้อย)
 อยู่ในค่ายให้ยิงปืนค้ำค้ำลูกขุนรองราชมนตรีแต่ไม่บาดเจ็บ ถูกไพร่ในลำเรือ
 ของขุนรองราชมนตรีบาดเจ็บตักนตายเป็นอันมาก ขุนรองราชมนตรีล้ทัพไปอยู่
 แหลมฝาด คนรักษาค่ายด่านทักษิณเป็นใจเข้ตด้วยขุนรองราชมนตรี เปิดประตู
 ให้นายทิดเพชรเข้ตในค่ายได้ หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห้อย) เห็นการจะ
 ต่ลู่ขุนรองราชมนตรี นายทิดเพชรไม่ได้ จึงลงเรือเล็กหนีไปขึ้นเรือใหญ่ที่เกาะหนู

ใช้ไปเข้าไปกรุงเทพฯ ขณะนั้นขุนรอนราชมนตรีวังเมืองสงขลาอยู่ ๔ เดือน
 หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห้อย) เข้าไปถึงกรุงเทพฯ เข้าเฝ้ากราบบังคมทูล
 พระกรุณาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า ขุนรอนราชมนตรีบุตรพระสงขลา (โยม)
 นอกราชการกับนายทิดเพชรเป็นกบฏตีเอาเมืองสงขลาได้ ทรงพระกรุณาโปรด
 เกล้าฯ รับสั่งว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ยกกอง
 ทหารหลวงไปประทับอยู่ที่เมืองนครแล้ว ให้หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห้อย)
 ตามไปกราบบังคมทูลที่เมืองนครศรีธรรมราชเถิด ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ให้พระสงขลา (โยม) นอกราชการบิดาขุนรอนราชมนตรี ออกมาด้วยหลวง
 สุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห้อย) ๆ ให้บุตรภรรยาอยู่ที่กรุงเทพฯ พระสงขลา (โยม)
 นอกราชการกับหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห้อย) ออกมาเรือลำเดียวกัน มาถึง
 เมืองนครศรีธรรมราช พระสงขลา (โยม) นอกราชการกับหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ
 (บุญห้อย) ขึ้นเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรสถานมงคล กราบบังคมทูลว่า
 ขุนรอนราชมนตรีกับนายทิดเพชรเป็นกบฏตีเอาเมืองสงขลาได้ รับสั่ง
 ว่าให้พระสงขลา (โยม) นอกราชการ กับหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห้อย)
 ออกมาทำพลับพลาไว้ที่เมืองสงขลาก่อน เสร็จราชการเมืองนคร ฯ แล้วจะเสด็จ
 มาเมืองสงขลา พระสงขลา (โยม) นอกราชการกับหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ
 (บุญห้อย) กราบบทวายบังคมลามายังเมืองสงขลา ให้นายหมวดนายกองเกณฑ์ไพร่
 ทำพลับพลาที่ตำบลบ้านบ่อพลับ ขุนรอนราชมนตรีก็มาทำพลับพลาอยู่ด้วย ทำ
 พลับพลาอยู่ ๑๘ วัน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ยก
 กองทหารหลวงเสด็จมาเมืองสงขลาชนประทับพลับพลาตำบลบ้านบ่อพลับ หลวง

สุวรรณครีสมบัต (บุญห้อย) พระสงขลา (โยม) นอกราชการ ขุนรองราชมนตร
 กับนายทศเพชรเจ้าผู้พร้อมกัน ทรงพระกรุณาธิบดีตามธรรมเนียมแล้ว
 ทรงพระกรุณาให้มตราไปหาตัวพระยาไท พระยารัตนังกู พระยาปลัดตัน
 พระยาปัตตานี เขามาเฝ้าให้พร้อมกันที่เมืองสงขลา จะได้ทรงจัดแจงบ้านเมือง
 ให้เรียบร้อย พระยาไท พระยารัตนังกู พระยาปลัดตัน แต่งให้บุตรหลาน
 ครีตวันกรมการนำพาสิ่งของเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย แต่พระยาตานีแข็งตัวอยู่
 ทรงขัดเคืองพระยาตานี ทรงพระกรุณาธิบดีว่า ให้กองทัพหลวงออกไปเหยียบ
 เมืองตานีเสียให้ยับเยิน ขณะนั้นแขกเมืองตานีพาเรือมาค้าขายอยู่ที่เมืองสงขลา
 ลำหนึ่ง รับสั่งให้ยึดเอาคนและเรือไว้ มอบให้ขุนรองราชมนตรเป็นผู้คุม ครึง
 นนนายจันทองเพื่อน ๑๐ ครึง เป็นไทยเดิมเมืองนครศรีธรรมราช ตกไปอยู่
 เมืองตานีเสียช้านาน พาบุตรภรรยาหนีเข้ามาเมืองสงขลา นายจันทองแจ้งความ
 กับหลวงสุวรรณครีสมบัต (บุญห้อย) ผู้ว่าราชการเมืองสงขลาว่า พระยาตานี
 ทราบความว่ากองทัพหลวงจะยกไปตีเมืองตานี พระยาตานีให้เกณฑ์ไพร่ทำค่าย
 ที่ปากน้ำเมืองตานีค่ายหนึ่ง ที่บ้านพระยาตานีค่ายหนึ่ง กวาดเอาผู้คนเข้าไว้
 ในค่ายเป็นอันมาก นายจันทองเห็นเรือกองทัพใหญ่ทอดอยู่ปากน้ำเมืองตานี
 ๗ ลำ แขกเมืองตานีเห็นเรือกองทัพไทยหน้าเมืองตกใจกลัว ประชุมพูดกัน
 ว่า ตายายแขกสงใจว่าศึกมาแต่ทักษิณใหญ่ ศึกมาแต่อุดรอย่าให้สู้เลย บัดนี้
 กองทัพหลวงมาทอดอยู่หน้าเมืองตานีแล้ว ให้คิดอ่านพาอพยพหนีแต่ยาว พวก
 แขกเมืองตานีพูดกันดังนี้ นายจันทองกลัวว่าพระยาตานีจะฆ่าบุตรภรรยาของนาย
 จันทองเสีย นายจันทองคิดอ่านสอดแนมเข้าไปฟังการในบ้านพระยาตานี ได้ยิน

พระยาตานปรึกษากับศรียวันกรมการผู้ใหญ่ผู้น้อยว่า กองทัพไทยยกมาทอดอยู่ที่ปากน้ำเมืองตานีแล้วจะคิดอย่างไร นายจันทองรับอาสาจากพระยาตานว่า นายจันทองจะขอเป็นแม่กองคุมพวกนายจันทองและพวกแขก ลงไปรักษาค่ายปากน้ำเมืองตานีไว้ ไม่ให้กองทัพไทยเข้ามาในเมืองตานีได้ จะขอเป็นใหญ่บนน้อย กระสุนดินดำเสบียงอาหารกับเรือปากกว้าง ๕ คอกสักลำ ถ้านายจันทองยิงเรือกองทัพไทยจมลง นายจันทองจะได้ลงเรือไปจับเอาพวกกองทัพไทยโดยง่าย พระยาตานกเห็นด้วย จึงจัดเสบียงอาหารกระสุนดินดำกับเรือลำหนึ่ง ให้นายจันทองไปรักษาค่ายปากน้ำ นายจันทองกับเพื่อนนายจันทองจัดแจงเรือพร้อมแล้ว เวลากลางคืนนายจันทองกับพวกเพื่อนพาเรือแล่นลัดเข้าไปในเมืองตานี ขึ้นไปเรือชนชาวช่องและบุตรภรรยาลงเรือมาทอดอยู่ที่ค่ายปากน้ำ เวลาเช้า นายจันทองเพื่อนนายจันทองแต่งตัวเป็นคนไทย ออกเรือยกธงขาวมาใกล้เรือกองทัพไทย นายจันทองร้องบอกพวกเรือกองทัพไทยว่าให้ยิงปืนเถิด พวกแขกในเมืองตานีจัดแจงจะพาบุตรภรรยาหนีอยู่แล้ว พวกญวนกองทัพไทยเรียกให้นายจันทองแอบเรือเข้าไปใกล้จะได้สืบข่าวราชการ นายจันทองบอกความว่า หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห้อย) แต่งให้มาสืบราชการเมืองตานี ได้ความแล้วเข้าอยู่ไม่ได้ จะเร่งรีบกลับไป นายจันทองก็แจวเรือมาเมืองสงขลา มาสักครู่หนึ่งพวกเรือกองทัพไทยยิงปืนใหญ่ พวกแขกในค่ายปากน้ำยิงปืนใหญ่บนนัดหนึ่ง แล้วพวกแขกออกจากค่ายปากน้ำเข้าในเมืองตานี แขกในเมืองตานีแตกตื่นพาอพยพออกจากเมืองไปเป็นอันมาก พวกญวนกองทัพไทยเห็นแขกทิ้งค่ายปากน้ำเสีย กอง

ทัพไทยลงเรือสำเภาขึ้นบนตลิ่งเข้าอยู่ในค่ายปากน้ำ นายจันทองมาพบเรือ
กองทัพไทยที่หน้าเมืองเทพา ๓ ลำ นายจันทองบอกว่ากองทัพไทยตีค่ายปากน้ำ
เมืองตานีได้แล้ว ให้เร่งรีบไปเถิด นายจันทองก็เลยมาลงบ้านแหลมทราย
ปากน้ำเมืองสงขลา พวกข้าหลวงกองตระเวนซึ่งรักษาปากน้ำเมืองสงขลา เรียก
ให้นายจันทองหยุดเรือ นายจันทองบอกว่าเรือสืบราชการเร็วจะหยุดเข้าอยู่
ไม่ได้ นายจันทองแฉวเรือเลยเข้ามาในเมืองสงขลา หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ
(บุญหุ้ย) ได้ทราบความดังนั้นแล้ว พาด่วนนายจันทองเข้าเฝ้ากราบบังคมทูล
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรสถานมงคลว่า หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ
(บุญหุ้ย) แต่งเรือเล็กให้นายจันทอง (กับ) เพื่อน ๔ คน เล็ดลอดเข้าไปสืบราชการ
เมืองตานี ทราบความว่าแขกเมืองตานีไม่คิดจะสู้คิดจะหนีทางตน นายจันทองได้
บอกเรือกองทัพหน้าซึ่งไปทอดอยู่ปากน้ำเมืองตานีให้ยิงปืนใหญ่ พวกแขกได้ยิน
เสียงปืนหนีออกจากค่ายปากน้ำเข้าในเมือง กองทัพหน้าซึ่งเฝ้าค่ายปากน้ำ
เมืองตานีได้แล้ว แขกในเมืองตานีพาอพยพหนีไปเป็นอันมาก รับสั่งว่าหลวง
สุวรรณคีรี (บุญหุ้ย) อุดลำที่แต่งให้คนไปสืบราชการเมืองตานีได้ความขัดแจ้ง
ดังนั้นฉวตัก รับสั่งให้เร่งจัดแจงกองทัพลงไปประตมตีเมืองตานี จับเอาตัวพระยา
ตานีให้จงได้ หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญหุ้ย) กราบบังคมทูลว่า แขกเรือ
เมืองตานีซึ่งให้ขุนรอนราชมนตรีคุมไว้นนพาเรือหนีไปได้ กับพระยาจะนะน้อง
พระยาพัทลุงคิดกบฏมีหนังสือลับไปถึงพม่าข้าศึก ให้ยกมาตีเมืองสงขลา ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาพัทลุงพี่ชายพระยาจะนะเป็นตระลาการชำระ
พระยาจะนะรับเป็นสัตย์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ รับสั่งให้ประหารชีวิตเสีย

พร้อมด้วยขุนรอมณตรี แต่นายทิตเพ็ชรนั้นเข้าหาพระยากลาโหมราชเสนาฯ
 กราบบังคมทูลขอรับพระราชทานโทษนายทิตเพ็ชรไว้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จยกทัพหลวงลงไปประทับอยู่เมืองตานี พวก
 กองทัพจับตัวพระยาตานีได้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จำตัวพระยาตานีไว้
 แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พวกกองทัพเห็นเป็นทองเหลืองใหญ่ในเมือง
 ตานี ๒ (กระ) บอกลงเรือรบ แต่เป็นกระบอกหนึ่งตกหน้าเสยททาหน้าเมืองตานี ได้
 ไปแต่กระบอกเดียว คือ บินนางพระยาตานีเดยวน ประทับอยู่เมืองตานีเดือนเศษ
 เสร็จราชการแล้วยกทัพหลวงเสด็จกลับเข้าไปกรุงเทพฯ ฯ ครึ่งนั้นหลวงสุวรรณ
 คีรีสมบัติ (บุญห้อย) กับนายบุญเฮี้ยว นายบุญขัน ผู้น้องตามเสด็จเข้าไป
 ณ กรุงเทพฯ ฯ นายทิตเพ็ชรก็เข้าไปกับพระยากลาโหมราชเสนา ครั้นถึงกรุงเทพฯ
 หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห้อย) กับนายบุญเฮี้ยว นายบุญขัน ผู้น้อง ขึ้นเฝ้า
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนให้หลวง
 สุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห้อย) เป็นพระยาสุวรรณคีรีสมบัติ ผู้ว่าราชการเมือง
 สงขลา ให้นายบุญเฮี้ยวเป็นพระอนันตสมบัติ ให้นายบุญขันเป็นพระพิเรนทรภักดี
 ให้นายเถียนเส็งเป็นพระสุนทรนุรักษ์ เป็นผู้ช่วยราชการทั้ง ๓ คน แต่พระ
 อนันตสมบัติ (บุญเฮี้ยว) นั้นโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้ว่าราชการเมืองจะนะด้วย
 แต่เมืองสงขลาให้ชนกับเมืองนครศรีธรรมราชตามเดิม พระยาสุวรรณคีรีสมบัติ
 (บุญห้อย) กับพระอนันตสมบัติ พระพิเรนทร์ พระสุนทรนุรักษ์ กราบถวาย
 บังคมลาพาบุตรภรรยาครอบครัวออกมาเมืองสงขลา ในบิ๊วอกสัมฤทธิศก ศักราช ๑๑๕๐
 ครั้น ณ บิ๊วอโทศก พระอนันตสมบัติ (บุญเฮี้ยว) ถึงแก่กรรมที่เมืองจะนะ ได้

ทำการเผาศพและเชิญฐิมาฝังไว้ที่ริมเขาแหลมสน ทำเป็นช่องสุยตามธรรมเนียม
เสร็จแล้ว พระยาสงขลา (บุญห้อย) มีใบบอกให้นายเถียนจ้งบุตรพระอนันตสมบัต
ถือเข้าไปกราบบังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า พระอนันต-
สมบัติ (บุญเฮี้ยว) ถึงแก่กรรม พระอนันตสมบัตมีบุตรชาย ๓ คน บุตรที่ ๑
ชื่อนายเถียนจ้ง บุตรที่ ๒ ชื่อนายเถียนแสง บุตรที่ ๓ ชื่อนายเถียนไธต่างมารดา พระยา
สงขลา (บุญห้อย) ขอพระราชทานถวายนายเถียนจ้งเป็นมหาดเล็กทำราชการ
ฉลองพระเดชพระคุณอยู่ในกรุงเทพฯ นายเถียนจ้งบุตรพระอนันต์ (บุญเฮี้ยว)
ก็ทำราชการเป็นมหาดเล็กอยู่ ณ กรุงเทพฯ สืบต่อมา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ปรึกษากับข้าราชการว่า จะได้ผู้ใดเป็นผู้ว่าราชการเมืองจนะ พระยากลาโหม
ราชเสนากราบบังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอรับพระราช-
ทานให้นายทิตเพ็ชรเป็นผู้ว่าราชการเมืองจนะ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้นายทิตเพ็ชรเป็นพระมหานุกาภาพปราบสงคราม
ผู้ว่าราชการเมืองจนะคุมเลขาด้วยตบูกเกาหมวดชนกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรม-
พระราชวังบวรสถานมงคล แต่เมืองจนะให้อยู่ในบังคับเมืองสงขลาตามเดิม
พระมหานุกาภาพปราบสงคราม (ทิตเพ็ชร) กราบถวายบังคมลาออกมาทำราชการ
ฉลองพระเดชพระคุณอยู่ ณ เมืองจนะ

ครั้น ณ บัณฑิตวิศก ศักราช ๑๑๕๓ ได้เสด็จมาแต่ประเทศอินเดีย
เป็นคณวิเทศมนตรีราชการต่าง ๆ ไปคบคิดกับพระยาตานีให้ยกทัพมาตีเมืองสงขลา
ทัพพระยาตานียกมาตั้งอยู่ริมเขาสะโมรง หลังเขาลูกช้าง พระยาสงขลา
(บุญห้อย) เกณฑ์ไพร่ไปตั้งค่ายรับอยู่ริมคลองสะโมรง แล้วมีใบบอกเข้าไป

กราบบังคมทูลพระกรุณาขอทรงทูลดวงมาช่วยฉบับหนึ่ง มีหนังสือไปขอกองทัพ
เมืองนครศรีธรรมราชมาช่วยฉบับหนึ่ง เจ้าพระยานครศรีธรรมราชยกกองทัพมา
ตั้งค่ายอยู่ ณ บ้านบ่อเตยค่ายหนึ่ง ให้มาตั้งอยู่ตำบลบ้านบ่ออย่างค่ายหนึ่ง เจ้า
พระยานครศรีธรรมราช กับพระยาสงขลา (บุญหุ้ย) ปรีक्षाกำหนดวันจะเข้าตี
ค่ายโต๊ะสาเหตให้พร้อมกัน ในวันนั้น พวกฮ้ายโต๊ะสาเหตยกฮ้อมมาทางบาง
กระดาน ถึงหน้าค่ายตำบลบ้านบ่ออย่าง พวกทัพเมืองนครศรีธรรมราชยิงปืนถูก
ฮ้ายพวกโต๊ะสาเหตตายประมาณสามร้อยคน พวกฮ้ายโต๊ะสาเหตก็ล่าทัพกลับไป
ไป กองทัพเมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลาไล่ตามไปทันได้รบกับพวกแขกถึง
ตะลุมบอน พวกแขกแตกเข้าค่ายหลังเขาลูกช้าง ฮ้ายโต๊ะสาเหตเสกนามนต์
ไปรยอยู่ประตูค่าย กองทัพเมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลาหักเข้าค่ายได้ถึง
ฮ้ายโต๊ะสาเหตตายอยู่กับที่ พวกแขกก็ตายเป็นอันมาก ที่เหลือตายก็แตกหนี
ไปสิ้น เจ้าพระยานครศรีธรรมราช พระยาสงขลา (บุญหุ้ย) ให้กองทัพยกตาม
ไปตีเอาเมืองตานีกลับคืนได้ กองทัพเมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา ยกกลับ
มาถึงเมืองสงขลา ๔ วัน ๕ วันกองทัพหลวงจึงยกออกมาถึง หาดทันได้สู้รบกับ
แขกเมืองตานีไม่ พักกองทัพอยู่ในเรือหน้าค่ายตำบลบ้านบ่ออย่างอยู่หลายเวลา
พวกญวนในกองทัพวิวาททูปตักกับพวกกองทัพเมืองนครศรีธรรมราช พระ
สุนทรนุรักษ์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาไปห้ามปรามก็ไม่ทัน พวกกองทัพเมือง
นครศรีธรรมราชไปกราบเรียนเจ้าพระยานครว่า พวกญวนกองทัพเรือกระทำ
ข่มเหงทูปตีพวกกองทัพเมืองนครเจ็บป่วยเป็นหลายคน พระสุนทรนุรักษ์ผู้ช่วย
ราชการเมืองสงขลาอยู่ด้วยก็ไม่ห้ามปราม เจ้าพระยานครขัดเคืองกับพระยา

สงขลาและพระสุนทรนุรักษ์แต่เดิมมา กองทัพกรุงเทพฯ และกองทัพเมืองนคร
 พักอยู่เมืองสงขลา ๗ เดือน จึงยกกองทัพกลับไป หลวงปลัด (อ้าย) เมือง
 สงขลาทำตามเจ้าพระยานครไปเสียด้วย ในบั้นนั้นพระยาสงขลา (บุญห้อย) กับ
 เจ้าพระยานครเข้าไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพฯ เจ้าพระยา
 นครกราบบังคมทูลกล่าวโทษพระยาสงขลา (บุญห้อย) ว่าทำข่มเหงกับเมือง
 ไทรบุรี ยกเอาตำบลบ้านพะตงกับตำบลบ้านกาว่าแขวงเมืองไทรบุรีเสีย และยุ
 ให้พวกญวนกองทัพวิวาทรบตีกับพวกกองทัพเมืองนครศรีธรรมราช ทรงพระ
 กรุณาโปรดเกล้าฯ รับสั่งถามพระยาสงขลา (บุญห้อย) ตามคำเจ้าพระยานคร
 ศรีธรรมราชกล่าวโทษ พระยาสงขลา (บุญห้อย) กราบบังคมทูลว่าที่ตำบลบ้าน
 พะตงกาว่าเป็นที่เขตแดนเมืองสงขลามาดำเดิม พระยาสงขลา (บุญห้อย) หาได้
 ทำข่มเหงกับเมืองไทรบุรีไม่ และพวกญวนกองทัพหลวงต่อสู้กับพวกเมืองนคร
 ศรีธรรมราชนั้นวิวาทกันตนเอง พระยาสงขลาและพระสุนทรนุรักษ์ผู้ช่วยราชการ
 เหลือสติกำลังที่จะห้ามปรามพวกกองทัพหลวง และพวกกองทัพเมืองนครศรีธรรม
 ราช ซึ่งพระยาสงขลา (บุญห้อย) และพระสุนทรนุรักษ์ จะได้ยุให้พวกกองทัพ
 วิวาทกันนั้นหาไม่ได้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับสั่งว่า พวกกองทัพทั้งสองทัพ
 ไม่อยู่ได้บังคับพระยาสงขลา (บุญห้อย) วิวาทกันตนเองจะปรับโทษพระยาสงขลา
 (บุญห้อย) พระสุนทรนุรักษ์ผู้ช่วยราชการนั้นไม่ชอบ ที่ตำบลบ้านพะตงกาว่านั้น
 ถึงจะเป็นเขตเมืองไทรบุรีก็จริง แต่เมืองสงขลาตีเมืองไทรบุรีและเมืองตานีได้
 เมืองสงขลามีความชอบมาก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานยกที่ตำบล
 บ้านพะตง ตำบลบ้านกาว่าให้เป็นเขตแดนเมืองสงขลา ที่ตำบลบ้านพะตงกาว่า

จึงได้เป็นแขวงเมืองสงขลาแต่ครั้งนั้นตบตอมา แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสงขลา (บุญห้อย) เป็นเจ้าพระยาอินทคีรี ศรีสมุทรสงครามรามภักดี อภัยพิริยบวรกรมพาทู ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา^(๑) ยกเมืองสงขลาเป็นเมืองเอกให้ชนกับกรุงเทพฯ โปรดเกล้าพระราชทานยกเมืองไทรบุรี เมืองตานี เมืองตรังกานู ให้ชนกับเมืองสงขลา เจ้าพระยาสงขลาอยู่ในกรุงเทพฯ ได้ ๘ เดือน กราบถวายบังคมลากลับออกมาเมืองสงขลา

ครั้น ณ ปีชุลูเบญจศก ศักราช ๑๑๕๕ พระจระนะ (ทิดเพ็ชร) ถึงแก่กรรม เจ้าพระยาสงขลา (บุญห้อย) มีใบบอกให้เงินเค่งข่งมาแต่เมืองจันทบุรี เป็นเพื่อนร่วมสุขทุกข์กับหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (เหยียง) ถู้อเข้าไปกราบบังคมทูลพระกรุณา ณ กรุงเทพฯ ขอรับพระราชทานให้เงินเค่งเป็นพระจระนะสืบต่อไป ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเงินเค่งเป็นพระมหานายภาพปราบสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองจระนะ พระจระนะ (เค่ง) ถวายเงินขวัญชัย บุตรที่หนึ่งให้ทำราชการเป็นมหาดเล็กอยู่ ณ กรุงเทพฯ นายบัวแก้วบุตรพระจระนะ (ทิดเพ็ชร) เข้าไปทำราชการเป็นมหาดเล็กอยู่ ณ กรุงเทพฯ พร้อมกับเงินขวัญชัย พระจระนะ (เค่ง) กลับออกมาว่าราชการเมืองจระนะ

ครั้น ณ ปีเถาะสัปตศก ศักราช ๑๑๕๗ พม่าข้าศึกยกกองทัพเรือมาตีเมืองถลางแตก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพลเทพ (บุญนาค) กับพระยาวิเศษโกษาเป็นแม่ทัพ โปรดเกล้าฯ ให้นายเถียนจ๋มมหาดเล็กบุตรพระอนันตสมบัติเป็นหลวงนายฤทธิ ออกมาในกองทัพเจ้าพระยาพลเทพ (บุญนาค)

(๑) ในจดหมายเหตุของกรมพระอาลักษณ์ว่าเป็นเจ้าพระยาพิไชยคีรีศรีสมุทรสงคราม

ด้วย เจ้าพระยาพลเทพยกกองทัพเรือออกมาชนदनกองทัพเมืองชุมพรไปเมือง
 กลาง เจ้าพระยาพลเทพให้หลวงนายฤทธิ (เถียนจิ่ง) เชิญตั้งตราออกมา
 เมืองสงขลา ในท้องตราโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาสงขลา (บุญหุ้ย) ยกกองทัพ
 ไปตั้งเมืองไทรบุรีไว้ แล้วให้เกณฑ์ไพร่เมืองสงขลา เมืองจะนะ ให้หลวง
 นายฤทธิยกไปช่วยตีเมืองกลาง เจ้าพระยาสงขลา (บุญหุ้ย) เกณฑ์ไพร่เมือง
 สงขลาได้เจ็ดร้อยคน ให้หลวงพลเป็นนายทัพ เกณฑ์ไพร่เมืองจะนะได้สอง
 ร้อยคน ให้จันชวัญชัยมหาดเล็กบุตรพระจะนะ (เค็ง) เป็นนายทัพ รวมไพร่
 เมืองสงขลา เมืองจะนะเก้าร้อยคน มอบให้หลวงนายฤทธิยกไปทางเมืองพัทลุง
 ไปสมทบกับเจ้าพระยาพลเทพที่เมืองตรัง แล้วเจ้าพระยาสงขลา (บุญหุ้ย)
 เกณฑ์ไพร่สองร้อยคน ให้หลวงจ้ามหาดไทยยกไปตั้งเมืองไทรบุรีไว้ กองทัพ
 เจ้าพระยาพลเทพกับพระยาวิเศษโกษา หลวงนายฤทธิยกไปถึงเมืองกลาง ได้ยก
 เขาคพอกพมาซาศึกแตกหนีกลับไป เจ้าพระยาพลเทพจัดราชการเมืองกลางอยู่
 ปี ๑ เสร็จราชการแล้วยกกองทัพมาเมืองสงขลา ทางเมืองตรัง ครึ่งนาคำตู่กับ
 หลานเจ้าเมืองยี่ริงคิดกบฏ เจ้าพระยาพลเทพจัดให้กองทัพเมืองพัทลุง เมืองสงขลา
 สมทบกับกองทัพหลวง ให้หลวงนายฤทธิเป็นแม่ทัพยกออกไปตีเมืองยี่ริง หลวง
 นายฤทธิยกกองทัพออกไปตีที่คำตู่กับหลานเมืองยี่ริงถึงตะลุมบอน จับตัวคำตู่ได้
 จึงได้แยกเมืองตานีออกเป็น ๖ เมืองตามพระบรมราชานุญาต เหตุด้วยเมืองตานี
 เมืองเตยวมกำลังมาก เมืองสงขลามกำลังน้อย แล้วตั้งให้นายพ่ายทวารเอก
 เมืองสงขลาเป็นผู้ว่าราชการเมืองยี่ริง จัดราชการแยกเมืองตานีอยู่ ๖ เดือน
 เสร็จราชการแล้ว ยกกองทัพพาตัวคำตู่กลับเข้าเมืองสงขลา เจ้าพระยาพลเทพ

พระยาวิเศษโกษา หลวงนายฤทธิชยกกองทัพกลับเข้าไปกรุงเทพฯ เมืองสงขลา
เป็นปกติไม่มีทัพศึกอยู่ ๒ ปี ในระหว่างเมืองสงขลาเป็นปกติอยู่ ๒ ปีนี้ เจ้า
พระยาอินทคีรี ได้สร้างพระอุโบสถวัดข้างทองขันอาวราม ๑ โรงพระอุโบสถวัด
มัจฉิมาวาสอาวราม ๑ รวม ๒ อาวราม และเจ้าพระยาสงขลา (บุญห้อย) ตั้ง
บ้านเรือนอยู่ที่ปากแหลมสน

ศักราช ๑๑๗๑ ปีมะเส็งเอกศก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกสวรรคต พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้เถลิงถวัลยราช-
สมบัติ ในจุลศักราช ๑๑๗๑ พม่ายกกองทัพเรือ ๒๐๐ ลำมาตีเอาเมืองถลางได้
อีก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาอมราชยกกองทัพหลวงออกมา
ขึ้นเดินบกทางเมืองชุมพร และโปรดเกล้าฯ ให้หลวงนายฤทธิชเชิญท้องตราออก
มาถึงเจ้าพระยาสงขลา ให้เจ้าพระยาสงขลายกกองทัพไปถ่วงเมืองไทรบุรีไว้ และ
ให้เกณฑ์ไพร่เมืองไทร (บุรี) ยกไปสมทบทัพเจ้าพระยาอมราชด้วย และให้หลวง
นายฤทธิชคุมไพร่เมืองสงขลา เมืองพัทลุง ยกไปสมทบทัพเจ้าพระยาอมราชที่
เมืองตรัง เจ้าพระยาสงขลาเกณฑ์ไพร่พลเมืองให้หลวงนายฤทธิชพันคนยกไป
เมืองตรังทางเมืองพัทลุง และเกณฑ์ไพร่เมืองพัทลุงไป ๕๐๐ คนด้วย แล้วเจ้า
พระยาสงขลาคุมไพร่ ๕๐๐ คนยกไปตั้งอยู่ที่เมืองไทรบุรี แล้วเกณฑ์ไพร่เมือง
ไทร ๑๐๐๐ คน เรือ ๓๐ ลำ แต่งให้พระยาปลัดเมืองไทรเป็นนายทัพ รับผิดชอบ
ยกไปสมทบกับเจ้าพระยาอมราชที่เมืองตรัง เจ้าพระยาอมราชรวมกองทัพเมือง
นครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง เมืองสงขลา เมืองไทร (บุรี) ได้พร้อมแล้วยกกองทัพ

ไปตเมืองกลาง พม่าเข้าศึกแตกหนีไป เจ้าพระยามหาจักรีได้เมืองกลางคืน แล้ว
 เกณฑ์ไพร่เมืองนคร เมืองสงขลา เมืองพัทลุงให้อยู่รักษาเมืองกลาง จักรวรรดิ
 อยู่ ๓ ปี ราชการเรียบร้อยแล้วจึงได้ยกกองทัพกลับกรุงเทพฯ เมืองสงขลา
 ไม่มทพศกเป็นปกติอยู่ ๓ ปี เจ้าพระยาอินทศิร ศรีสุมทรสงครามรามภักดี
 อภัยพิริยบรากรมพาหุ ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา (บุญห้อย) บัวยโรคชรา
 ถึงแก่อสัญกรรม ได้เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองมา ๓๔ ปี เจ้าพระยาอินทศิรไม่มี
 บุตรจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงนายฤทธิ (เถียนจั่ง) บุตรพระยานคร
 (บุญเฮี้ยว) ซึ่งเป็นหลานเจ้าพระยาอินทศิร เป็นพระยาวิเศษภักดี ศรีสุมทรสงคราม
 พระยาสงขลา และโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้พระยาวิเศษภักดี เชิญตราตั้ง
 ออกมาพระราชทานให้พระพิเรนทรภักดี (บุญชั้น) ซึ่งเป็นน้องต่างมารดาของ
 เจ้าพระยาอินทศิร เป็นพระยาศรีสมบัติ จางวาง พระราชทานให้นายเถียนเส็ง
 น้องร่วมมารดา กับพระยาวิเศษภักดี เป็นพระสุนทรนฤรักษ์ ครั้น ณ วันเดือนหก
 ปีวอกจัตวาศก ศักราช ๑๑๗๔ พระยาวิเศษภักดีพร้อมด้วยญาติพี่น้องได้จัดแจง
 เสด็จไปหาเจ้าพระยาอินทศิรเสร็จแล้ว ได้เชิญธูไปทำฮ้องฮุยตามธรรมเนียมจีน
 ที่ริมเขาแหลมสนเคียงกับฮ้องฮุยหลวงสงขลา (เหยียง)

ศักราช ๑๑๗๕ มีระกาเบญจศก โปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุริย-
 พาห จางวางกรมม้าเป็นแม่กองออกมาตั้งเลขเมืองสงขลา ตั้งโรงตั้งท่งบ่อเตย
 พระยาศรีสุริยพาหตั้งเลขอยู่ ๒ ปี เสร็จการตั้งเลขแล้วกลับเข้าไป ณ กรุงเทพฯ
 ครั้นนั้นพระยาไทรเกิดขัดเคืองกับเมืองสงขลา จึงไปขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราช
 เจ้าพระยานครศรีธรรมราชนำความขึ้นกราบบังคมทูล ทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลี-

พระบาทแล้วโปรดเกล้าฯ ให้เมืองไท่ชงกับเมืองนครตามสมควร ในบั้นพระยา
 ตรังกานูวิวาทชนกับพระยาถลันตัน ๆ จึงเข้ามาขอชนอยู่กับเมืองสงขลา ไม่สมควร
 จะชนกับเมืองตรังกานูสืบไป พระยาวิเศษภักดีตอบกับพระยาถลันตันว่ารับไว้ไม่ได้
 ด้วยแต่ก่อนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรฯ โปรดเกล้าฯ ให้
 เมืองถลันตันชนอยู่กับเมืองตรังกานู พระยาถลันตันจึงเลยไปชนกับเมือง
 นครศรีธรรมราช เจ้าพระยานครนำความชนกราบบังคมทูลตามทพระยาตรังกานู
 กับพระยาถลันตันวิวาทกัน โปรดเกล้าฯ ให้เมืองถลันตันชนกับเมืองนครตาม
 สมควร เมืองถลันตันจึงได้ชนกับเมืองนครสืบต่อมา

ครั้น ณ บัณฑิตนพศก ศักราช ๑๑๗๗ พระยาวิเศษภักดี พระยาสงขลา
 เข้าไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพฯ ให้พระยาศรีสมมติจางวาง
 กับพระสุนทรนุรักษ์อยู่รักษาเมือง ครั้น ณ เดือน ๖ บัณฑิตนพศก พระยาศรีสมมติ
 จางวางบ่วยเป็นไข้พิษถึงแก่กรรม ครั้นพระยาวิเศษภักดีกลับออกมาถึงเมือง
 สงขลาบ่วยเป็นโบริาณโรค ครั้น ณ วันเดือน ๓ บัณฑิตนพศก พระยาวิเศษภักดี
 พระสงขลาถึงแก่กรรม เป็นผู้ว่าราชการเมืองอยู่ ๗ ปี พระสุนทรนุรักษ์ (เถียน
 เต็ง) ให้หลวงพิทักษ์ราชาอยู่รักษาเมือง พระสุนทรนุรักษ์รับเข้าไปเฝ้าสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพฯ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระสุนทรนุรักษ์เป็นผู้ว่าราชการ
 เมืองสงขลา และพระวราทานศีลาหน้าเพลิงออกมาเฝ้าศพพระยาศรีสมมติจางวาง
 พระยาวิเศษภักดี พระยาสงขลาด้วย พระสุนทรนุรักษ์ (เถียนเต็ง) นาย
 หลพ่าย (บุญตั้ง) บุตรพระยาศรีสมมติจางวางกราบบังคมลากลับออกมา
 เมืองสงขลาพร้อมกัน

ครั้น ณ เดือน ๗ ปีชาลสัมฤทธิศก ศักราช ๑๑๘๐ พระสุนทรนุรักษ์
ผู้ว่าราชการเมืองสงขลาพร้อมกับหมู่ญาติได้จัดการเผาศพพระยาศรีสมบัติ จางวาง
พระยาวิเศษภักดี พระยาสงขลาพร้อมกันเสร็จแล้ว ได้เชิญอัฐิพระยาศรีสมบัติ
จางวาง พระยาวิเศษภักดี พระยาสงขลา ไปทำห้องสยไว้ ณ ที่อันเดียวกัน
ริมเขาแหลมสน พระยาวิเศษภักดี พระยาสงขลา (เถยนจิง) ได้เป็นผู้ดำริ
ราชการเมืองอยู่ ๗ ปี ได้สร้างโรงพระอุโบสถวัดสุพรรณศรีอาราม ๑ ยังไม่ทัน
สำเร็จ ในปีนั้นพระสุนทรนุรักษ์ กับนายพลพ่าย หลวงพิทักษ์ราชา นายแพะ
บุตรพระสุนทรนุรักษ์ พวกนี้เข้าไปเฝ้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทถวายพระวาทกถ
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้พระสุนทรนุรักษ์เป็นพระยาวิเชียรคีรี
ศรีสมุทรวิสุทธิศักดิ์ มหาพิไชยสงครามรามภักดี อภัยพิริยบรากรมพาทู ผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลา โปรดเกล้าฯ ให้นายพลพ่าย (บุญตั้ง) เป็นหลวงสุนทร
นุรักษ์ ผู้ช่วยราชการ โปรดเกล้าฯ ให้หลวงพิทักษ์ราชาเป็นพระพิเรนทรภักดี
ผู้ช่วยราชการ โปรดเกล้าฯ ให้นายแพะเป็นหลวงสมบัติภินทร์ ผู้ช่วยราชการ
กลับออกมาบริหารราชการอยู่ที่เมืองสงขลา ภายหลังจึงโปรดเกล้าฯ ให้นายเหม
เป็นหลวงอนุรักษภูเบศร์ ผู้ช่วยราชการ โปรดเกล้าฯ ให้นายยกแสงเป็นหลวง
อุดมบริรักษ์ ผู้ช่วยราชการ โปรดเกล้าฯ ให้นายหมี่เป็นหลวงพิทักษ์สุนทร
ผู้ช่วยราชการ

ในปีชาลสัมฤทธิศก ศักราช ๑๑๘๐ นั้น พระยาลาดงมีไปบอกเข้า
ไป ณ กรุงเทพฯ ว่า พม่ายกกองทัพมาตั้งต่อเรือที่เมืองมฤท เมืองตะนาวศรี
แต่ไม่ทราบว่าจะไปตีเมืองใด จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาครุฑาแดง

คุมไพร่ ๒๐๐ คน ยกออกมาตั้งอยู่ที่เมืองสงขลา ให้พระยาพิไชยสงคราม
 คุมไพร่ ๒๐๐ คน ออกมาตั้งอยู่ที่เมืองพัทลุง ให้พระยาวิชิตณรงค์คุมไพร่ ๒๐๐
 คน ออกมาตั้งอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช ให้พระยากลาโหมราชเสนาคุมไพร่
 ๕๐๐ คน ออกมาตั้งอยู่ที่เมืองถลาง โปรดเกล้าฯ ให้เกณฑ์ไพร่เมืองสงขลา
 เมืองพัทลุง ให้ข้าหลวงคุมไปตั้งต่อเรือรบอยู่ที่เมืองสตูลอีกกองหนึ่ง พระยา
 ครดำแต่งข้าหลวงออกมาตั้งอยู่ที่เมืองสงขลาบ้าง จึงเลิกกองทัพกลับเข้าไป
 ณ กรุงเทพฯ ในปีเถาะเอกศก ศักราช ๑๑๘๑

ครั้นมีมะโรงโทศก ศักราช ๑๑๘๒ บังเกิดความไข้หวัดตกโรค
 ราษฎรพลเมืองล้มตายเป็นอันมาก ความไข้ตลอดมาจนถึงมีมะเส็งตรีศกจึงได้สงบ

ในปีมะเส็งนี้เจ้าพระยานครศรีธรรมราชเข้าไป ณ กรุงเทพฯ กราบ
 บังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า เจ้าพระยาไทรเป็นคนคดโกง
 จะเอากิจราชการสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ไม่ได้ และไม่ฟังบังคับบัญชาเมืองนครศรีธรรมราช
 ขอรับพระราชทานยกกองทัพไปตีเมืองไทรบุรี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
 เจ้าพระยานครเป็นแม่ทัพและมีทองตราออกมาเกณฑ์ไพร่เมืองนคร เมืองไชยา
 เมืองสงขลา เมืองพัทลุง ให้ยกไปตีเมืองไทรบุรี เจ้าพระยานครเชิญทองตรา
 เป็นแม่ทัพออกมาเกณฑ์ไพร่ได้พร้อมแล้ว ยกกองทัพไปตีเมืองไทรบุรี เจ้า
 พระยาไทรบุรีไม่ต่อสู้ ยกอพยพครอบครัวหนีไปอยู่เมืองเกาะหมาก กองทัพ
 เจ้าพระยานครเข้าตั้งอยู่ในกลางเมืองไทรบุรี แล้วกวาดต้อนเอาครอบครัวราษฎร
 เมืองไทรส่งไปถวาย ณ กรุงเทพฯ หลายร้อยครัว แล้วเจ้าพระยานครมีใบบอก
 เข้าไปกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอรับพระราชทานให้นายแสง บุตรเจ้าพระยานคร

เป็นพระยาไทรบุรีด้วย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีท้องตราออกมาตั้งนาย
 แสงบุตรเจ้าพระยานคร ให้เป็นตำแหน่งที่พระยาอภัยธิเบศร์ มหาประเทศราช-
 ธิบดินทร์อินทโรศวรยศ ชั้นทเสมามาตยานุชิต สถิติสงครามรามภักดี พริยพาห
 พระยาไทรบุรี

ครั้น ณ บั๊กนพศก คักราช ๑๑๘๘ อ้ายอนุเวียงจันทน์เป็นกบฏ
 โปรดเกล้าฯ มีท้องตราออกมาเกณฑ์กองทัพเมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา
 เมืองพัทลุง พระยาสงขลาเกณฑ์ไพร่ได้ ๑๐๐๐ เศษ ้วยยกกองทัพเข้าไปถึง
 กรุงเทพฯ แต่ไม่ทันจะได้เข้ารบกับอ้ายอนุกบฏ เพราะการสงบเรียบร้อยแล้ว
 จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสงขลาทำบ้อมที่เมืองสมุทรปราการ พระยาสงขลา
 คุมไพร่ ๑๐๐๐ เศษ ทำบ้อมอยู่ที่เมืองสมุทรปราการบ้นึงจึงเสร็จราชการ แล้ว
 กราบถวายบังคมลาออกมาเมืองสงขลา

ครั้น ณ บั๊ชวดสัมฤทธิศก คักราช ๑๑๘๐ โปรดเกล้าฯ มีท้องตรา
 ออกมาให้พระยาสงขลาต่อเรือศิระง้าว ๓๐ ลำ พระยาสงขลาให้หลวงสุนทร
 นรัักษ์ผู้ช่วยราชการคุมไพร่ ๑๐๐๐ คน ไปตั้งต่อเรืออยู่ที่เมืองเทพฯ และใน
 บั๊ชดูเอกศกนั้นฝนตกน้อย ราษฎรทำนาไม่ได้รับผล ราษฎรเกิดระง่ำระสายด้วย
 ข้าวแพง พระยาสงขลาจึงให้เลิกการต่อเรือเสีย และในบั๊ชดโทศกกำลังข้าวแพง
 อยู่ นั้น โปรดเกล้าฯ ให้หมื่นสมันพันธุริญท้องตราออกมาสักเลขเมืองสงขลา
 โปรดเกล้าฯ ให้พระยาสงขลาเป็นแม่กองตั้งโรงสักเลขที่ศาลากลาง ภายหลัง
 โปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงเสนา ๘ นายแต่ไม่ปรากฏนาม เชิญท้องตราออกมา
 ประเมินนา และออกตราแดงให้แก่ราษฎรเป็นครั้งแรก ในบั๊ชดโทศกนั้น พระยา

สงขลาเกณฑ์ไพร่ ๓๐๐๐ คน ไปต่อเรือที่เมืองเทพาอีก การต่อเรือยังไม่ทันเสร็จ
 ครั้น ณ วันเดือนหกมีเกาะตรัสก ตนกูเตนบุตรเจ้าพระยาไทร ซึ่งยกอพยพ
 ครอบครัวหนีไปอยู่เมืองเกาะหมาก คิดอ่านของสมผู้คนบ้างไพร่ได้มากแล้วยกเข้า
 ตชิงเอาเมืองไทรบริคนได้ แล้วรวบรวมคบคิดกับพระยาตานี พระยายีริง พระยา
 ยะลา ยกกองทัพมาตีเมืองสงขลา ตั้งค่ายอยู่ที่เขาสูงข้างและบางกระดาน กอง
 ททัพเมืองสงขลาออกต่อสู้ต้านทานไว้เป็นสามารถ ครั้น ณ วันเดือนห้าชนคาคทง
 ศักราช ๑๑๘๕ มีมะโรงจตุภาค ไปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระคลังที่สมท
 พระกลาโหมเป็นแม่ทัพ ยกกองทัพเรือออกมาถึงเมืองสงขลา ตั้งค่ายมณอยู่ที่
 ตำบลบ้านบ่อพลับ พระยาตานี พระยายะลา พระยายีริง เห็นว่ากองทัพหลวง
 ยกออกมาถึงเมืองสงขลา ก็พาอพยพครอบครัวหนีไปเมืองกลันตัน แต่พระยา
 รามันท์ พระยาหนองจิก ยกครอบครัวหนีไปทางบก ไปอยู่ที่ตำบลบ้านนาที่บาโรม
 แขวงเมืองแปะ เจ้าพระยาพระคลังแม่ทัพใหญ่มีบัญชาสั่งให้พระยาสงขลา
 ยกกองทัพออกไปตีเอาเมืองตานี เมืองหนองจิก และให้หลวงสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วย
 ราชการคุมไพร่ตามออกไปรวบรวมเสบียงอาหารไว้ที่เมืองตานี แล้วเจ้าพระยา
 พระคลังกับพระยานครศรีธรรมราชยกกองทัพหลวงออกไปตั้งอยู่ที่เมืองตานี โปรด
 ให้หลวงสุนทรนุรักษ์ผู้ช่วยราชการคุมไพร่ ๓๐๐๐ คนตามไปจับตัวพระยารามันท์
 หลวงสุนทรนุรักษ์คุมไพร่ตามไปจับตัวพระยารามันท์ที่ตำบลบ้านนา ตำบลบาโรม
 แขวงเมืองแปะได้สนิทครอบครัว แต่พระยาหนองจิกออกต่อสู้กับพวกทหารไทย
 ตายเสียในที่รบ จับได้แต่บุตรภรรยาสมัครพรรคพวก แล้วตัดเอาศีรษะพระยา
 หนองจิกมาส่งเจ้าพระยาพระคลังแม่ทัพใหญ่ที่เมืองตานี เจ้าพระยาพระคลัง

แม่ทัพใหญ่ให้จำตัวพระยารามันท์เข้าไป ณ กรุงเทพ ฯ แต่บุตรภรรยาสมัคร
พรรคพวกพระยารามันท์นั้นให้กลับไปอยู่ในเมืองรามันท์ตามเดิม แต่สมัครพรรค
พวกและบุตรภรรยาครอบครัวพระยาหนองจิก พระยาด่านนั้น ให้ส่งเข้าไป
ณ กรุงเทพ ฯ ^{๕๕} ทงสน จักรวรรคการเมืองตานี เมืองหนองจิก เมืองยะลา เมือง
รามันท์ เป็นปกติเรียบร้อยแล้ว เจ้าพระยาพระคลังแม่ทัพใหญ่ยกกองทัพกลับ
เข้ามาพักอยู่ที่เมืองสงขลา และได้สถาปนาพระเจดีย์ไว้บนยอดเขาเมืองแห่งหนึ่ง
เสร็จแล้ว จึงยกกองทัพกลับเข้าไป ณ กรุงเทพ ฯ

ในปีเถาะนพศก ^{๕๖} ฝนตกน้ำท่วมจนท้องนาของราษฎรทำนาก็ได้ผล
รับประทานเลย ราษฎรได้รับความเดือดร้อนในการที่ไม่มีอาหารรับประทาน ถึง
แก่ล้มตายกลางถนน ทักษิณพพรครอบครัวไปอยู่บ้านเมืองอื่นเสียโดยมาก เวลา
นั้นชาวสารราคาถวายนละ ๕๐๐ ^{๕๖} เหรียญก็ยังไม่มีที่จะขอ พระยาสงขลาจึงเข้า
ไปกรุงเทพ ฯ นำความที่ราษฎรได้รับความเดือดร้อน ไม่มีอาหารรับประทาน
ขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๓ ทรง
ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ^{๕๖} ขอรับพระราชทานซื้อข้าวสารออกมาแจก
ราษฎรในเมืองสงขลา ๓๐๐๐ ถวายน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน
ยกภาษีข้าวสารให้แก่พระยาสงขลา ฯ กราบถวายบังคมลาออกมาถึงเมืองสงขลา
ในเดือนยี่มีมะโรงจัตวาศก

^{๕๖} ครั้น ณ มีมะเส็งเบญจศก ศักราช ๑๑๘๕ พระยาสงขลาให้หลวง
สุนทรนุรักษ์ผู้ช่วยราชการ ^{๕๖} คุมต้นไม้ทองเงินเครื่องราชบรรณาการและเงินช่วย
ต่าง ๆ เข้าไปทูลเกล้า ฯ ถวาย พณหัวเจ้าท่านสมุหพระกลาโหม เจ้าพระยา

พระคลังแม่ทัพใหญ่ นำหลวงสุนทรนุรักษ์ เข้าเฝ้าทูลเกล้าฯ ถวายต้นไม้ทองเงิน แล้วกราบบังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า หลวงสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลามีความชอบมาก ด้วยได้ยกทัพติดตามจับตัวพระยา รามันท์และครอบครัวพระยาหนองจิกได้ในแขวงเมืองแปะ จึงทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้หลวงสุนทรนุรักษ์ เป็นพระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา พระสุนทรนุรักษ์กราบบังคมลาถลันต์ออกมา เมืองสงขลา

ครั้น ณ บัวออกอัฐศก คักราช ๑๑๗๗ โปรดเกล้าฯ มีท้องตรา ออกมาให้พระยาสงขลาค้อบ้อมกำแพงเมืองสงขลา โปรดเกล้าฯ พระราชทาน ยกเงินภาษีอากรเมืองสงขลาให้ ๑๐๐ ชั่ง พระยาสงขลาก็กะเกณฑ์ไพร่ลงมือ ก่อบ้อมและกำแพงเมืองยังไม่ทันเสร็จ ในบั้นนั้นพระยาสงขลาพาพระยาตานี พระยายิวิง พระยาสายบุรี พระยายะลา พระยาระแงะ พระยารามันท์ เข้าไปเฝ้า ในงานถวายพระเพลิงพระศพสมเด็จพระพันปีหลวง เจ้าพระยานครศรีธรรมราช ก็เข้าไปเฝ้าพร้อมกัน

ในคักราช ๑๒๐๐ บั้นนั้น ต้นฤดูหมัดสะวะ ทลานเจ้าพระยาไทรบุรี ซึ่งหนีไปอยู่เมืองเกาะหมากแต่ครั้งก่อน ซ่องสุมสมัครพรรคพวกได้แล้ว ยกเข้ามาตีชิงเอาเมืองไทรบุรีได้อีก พระยาอภัยธิเบศร์ พระยาไทรบุรี บุตรเจ้าพระยา นครทานกำลังต้นฤดูหมัดสะวะไม่ได้ ก็ยกครอบครัวล่าถอยเข้ามาตั้งอยู่ที่ตำบล ท่าหาดใหญ่แขวงเมืองสงขลา พระสุนทรนุรักษ์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาแต่งตั้งให้

ชนต่างตาคุมไพร ๕๐๐ คน ไปตั้งค่ายมั่นรักษายู่ที่พะตง ท้าวรามเขตแดน
 เมืองไทรบุรี แล้วรบแต่งให้เรือศิระฉลอมถือใบบอกเข้าไปกราบบังคมทูลพระ-
 กรูณาว่า ตนกษัตริษะหลานเจ้าพระยาไทรบุรีซึ่งหนีออกไปอยู่เมืองเกาะหมาก
 แด่กอน คิดกบฏยกกองทัพมาตั้งเอาเมืองไทรบุรีคืนได้ พระยาอภัยธิเบศร์
 พระยาไทรบุรีลาทัพถอยมาตั้งมั่นอยู่ที่ตำบลท่าหาดใหญ่ แขวงเมืองสงขลา พระ-
 บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบประพุดิเหตุแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยา
 นคร กับพระยาสงขลาธิบดีกลับออกมาเมืองสงขลา แล้วเกณฑ์กองทัพออกไป
 ปราบข้าศึกให้จงได้ พระยาสงขลากราบบังคมลากลับออกมาถึงเมืองสงขลา
 ในเดือนสิบสอง ไม่ปรากฏว่าชนแรมกัคำ พระยาสงขลาเกณฑ์ไพร่ได้เสร็จแล้ว
 ปรึกษกันไปตั้งอยู่ที่ท่าหาดใหญ่ ให้พระสุนทรนุรักษ์อยู่รักษาเมือง แล้วพระยา
 สงขลามิหนังส่งให้กรมการถือออกไปเมืองแขกทั้ง ๗ เมือง ให้ยกกองทัพมาช่วย
 ระดมรบเมืองไทรบุรี พระยาดานี (ทองอยู่) พระยายิวริง (พ่าย) พระยาสาย
 (ระตะ) พระจระนะ (บัวแก้ว) ยกกองทัพไปรวมกันกับทัพพระยาสงขลา ฯ
 แต่งให้พระยายิวริง พระยาดานี พระยาสาย พระจระนะ ทลวงนา ทลวงพล
 ชนต่างตา คุมไพร่ ๑๐๐๐ คนขึ้นไปรบกับตนกษัตริษะที่ค่ายทุ่งโพในแขวงเมือง
 ไทรบุรี ตนกษัตริษะมีกำลังมากแต่งกองทัพตักหลังเข้ามาทางตะบ้ำเพน เฝ้า
 เรือนราษฎรในแขวงเมืองจระนะจนกระทั่งถึงบ้านพระจระนะ พวกแขกในเมืองจระนะ
 ก็กลับเข้าสมัครอยู่ด้วยตนกษัตริษะทั้งสิ้น พวกไทยในเมืองจระนะมีน้อยก็พา
 ครอบครัวหนีเข้ามาอยู่ในแขวงเมืองสงขลาทั้งสิ้น พวกแขกในแขวงเทพา เมือง
 หนองจิก เมืองตานี เมืองยิวริง ก็กลับกำเริบชน พระยาสงขลาจึงจัดให้พระยา

ตานี้ พระยายีริง พระยาสาย พระจระนะ คุมไพร ๑๐๐๐ คนไปตั้งรักษาทาง
 ตำบลบ้านพะตง บ้านกาว่าไว้ ให้หลวงพลสงคราม หลวงไชยสุนทร คุมไพร
 ๕๐๐ คน รับยกไปตั้งรักษาทางเมืองจระนะไว้ และให้หลวงบริรักษ์กูเบศรีผู้ช่วย
 ราชการเมืองสงขลาเป็นกองส่งเสบียงอาหารอยู่ที่ตำบลท่าหาดใหญ่ แล้วพระยา
 สงขลาธิบดีลงมาจัดการในเมืองสงขลา แต่งให้หลวงยกกระบัตรกุมไพร ๓๐๐
 คนไปตั้งมั่นอยู่ที่ตำบลปลักแรดในระหว่างเขาตำโรงและเขาลูกช้าง ซึ่งเดี๋ยวนี้
 เรียกว่า ทเว็ชเชียวรทยา นั้นค้ายหนึ่ง และที่ตำบลวัดเกาะถาคายหนึ่ง ที่ตำบล
 เขาเก่าแสงริมทะเลค้ายหนึ่งเสร็จแล้ว พอพวกแขกกบฏเมืองไทรยกเข้ามาตีตำบล
 ที่พะตงที่กาว่าแตก พระยาตานี้ พระยายีริง พระยาสาย ลำทัพเข้ามาตั้งมั่น
 อยู่ที่ตำบลบ้านนากระจาย กองทัพเมืองไทรบุรีรุกตามเข้ามาทันกองพระยาสาย
 ที่ทุ่งนาหน้าบ้านนากระจาย ได้รบพุ่งกันถึงตะลุมบอน พวกแขกเมืองไทรบุรี
 เสียทีล่าถอยไป กองทัพพระยาสายตั้งค่ายมั่นลงใต้ที่ริมเขาลูกช้าง พระยาตานี้
 ตั้งค่ายมั่นลงที่เขาเก่าแสง แต่กองทัพหลวงไชยสุนทร หลวงพลสงคราม ทาน
 กำลังแขกเมืองไทรบุรีไม่ได้ ก็ถอยทัพลงมาตั้งมั่นอยู่ที่ตำบลปลักแรดพร้อมกันกับ
 กองทัพเมืองสงขลา พวกแขกเมืองไทร เมืองจระนะยกตามมาตั้งค่ายลงที่หน้าค่าย
 ปลักแรด พวกแขกกบฏยังตั้งค่ายไม่ทันเสร็จ พระสุนทรนุรักษ์ (บุญสัง) ยก
 กองทัพพวกจีนตั้งกองพร้อมกันกับกองทัพหลวงพลสงคราม หลวงไชยสุนทร เข้า
 ระดมตีค่ายพวกแขกเป็นสามารถึงตะลุมบอน พวกแขกกบฏทานกำลังไม่ได้ก็ล่า
 ถอยหนีไป พวกจีนตัดศีรษะพวกแขกกบฏมาได้หลายสิบศีรษะ พระยาสงขลา
 (เถียนเส็ง) รางวัลให้พวกจีนที่ตัดศีรษะแขกกบฏมาได้ศีรษะละ ๕๐ เหรียญ

แล้วพระยาสงขลา (เถียนเส็ง) ให้ตั้งค่ายมั่นลงไว้ที่ตำบลปลักแรด ริมแม่น้ำ
 บอกให้หลวงพัฒน์สมบัติ (กั้งไ้ย) ถีอเข้าไป ณ กรุงเทพฯ ด้วยเรือศิระฉลอม
 ในใบบอกมีความว่า แชกเมืองจระนะ เมืองเทพา เมืองหนองจิก คัดกบฏสมทบ
 กับแขกเมืองไทรบุรียกกองทัพเข้าตีเมืองสงขลา พระยาสงขลา (เถียนเส็ง) ได้
 เกณฑ์กองทัพจีนและไทยออกไปต่อสู้กับพวกแขกกบฏที่ตำบลปลักแรด ในระหว่าง
 เขาตำโวงและเขาลูกช้าง ใกล้กับเมืองสงขลา ระยะทางประมาณ ๘๐ เส้น กอง
 ททัพเมืองสงขลารบปะทะตั้งมั่นกันอยู่ ราษฎรเมืองสงขลาถ่มหินชยตัว พวกแขก
 กบฏมีกำลังมาก ขอรับพระราชทานกองทัพหลวงออกไปช่วย พระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบประพฤดิเหตุแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิชิตณรงค์
 กับพระราชวรินทร์กรมพระตำรวจ คุมไพร่ ๕๐๐ คนเป็นกองทัพหน้ารบยกออก
 มาก่อน ให้พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาจางวางพระคลังสินค้า^(๑) เป็นแม่ทัพ
 ใหญ่ กับเจ้าพระยาอมราช พระยาเพชรบุรี คุมไพร่ ๓๐๐๐ คนยกตามออกมา
 กองทัพพระยาวิชิตณรงค์ พระราชวรินทร์ ยกออกมาถึงเกาะหนูหน้าเมืองสงขลา
 ยังไม่ทันยกกองทัพชนบก พระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง) เห็นกองทัพหลวงยกออก
 มาถึงเกาะหนูแล้ว จึงให้พวกทหารในค่ายปลักแรดยกปืนจ่าวงขึ้นตั้งบนค่ายเขา
 เกาะถ้ำ แล้วให้บวงสรวงกระทำสักการบูชาโดยพิสดารหลายอย่าง และกระทำ
 พิณพาทย์ยาฆ้องชยตั้งให้ ๓ ลาเสร็จแล้ว จึงให้ยิงปืนจ่าวงตรงเข้าไปในค่าย
 แชกกบฏ เตะพระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นมหามหัจจรวรย์ กระสุน
 ปืนจ่าวงที่บรรจุ ๒ นัด ไปตกลงในกลางค่ายพวกแขกกบฏ แชกกบฏก็แตกทัพ

(๑) สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) อนุกรมวิธาน (เดิมยศ)

หนักกลับไปในเวลาพลบค่ำวันนั้น เป็นจ่าวงกระบอกนกกั๊วแตกมาจนทุกวันนี้
 และเป็นที่จ่าวงนั้นเป็นปืนเหล็กรางเกวียนยาว ๕ คอก กระสุน ๕ นิ้ว ครั้นพวก
 แหกกบฏแตกไปแล้ว พระยาสงขลา (เถียนเส็ง) กับพระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง)
 ก็ลงไปรับพระยาวิชิตณรงค์ พระราชวรินทร์ ขึ้นจากเรือรบมาพักอยู่ที่จวนพระยา
 สงขลา พระยาวิชิตณรงค์ พระราชวรินทร์ จึงปรึกษากับพระยาสงขลา (เถียน
 เส็ง) ว่าพวกแหกกบฏก็แตกไปหมดแล้ว ตัวพระยาตานี พระยายีริง พระยาสาย
 ก็ยังติดอยู่ที่เมืองสงขลา ในแขวงเมืองตานี เมืองยี่ริง เมืองสาย จะเป็นประการ
 ไต่บ้างก็ยังไม่ไต่ทราบ ควรให้พระยายีริง พระยาตานี พระยาสาย รีบล่องหน้า
 ไปรักษาราชการเมืองเสียก่อนจึงจะชอบ ปรึกษาเห็นพร้อมกันแล้ว จึงให้พระยา
 ตานี พระยายีริง พระยาสาย รีบพาพวกแหกลงไปรักษาราชการเมืองตานี
 เมืองยี่ริง เมืองสายเสียก่อน อยู่สองวันสามวัน พระยาวิชิตณรงค์ พระราช
 วรินทร์ กับพระยาสงขลา ก็ยกกองทัพบกเรือตามออกไปเมืองตานี ให้พระ
 สุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง) อยู่รักษาราชการเมืองสงขลา ส่วนกองทัพบุตรเจ้า
 พระยานครยกเข้าไปตั้งอยู่ในเมืองไทรบุรีได้ แหกเมืองไทรบุรีซึ่งกบฏก็ยกหนีลง
 เรือไปอยู่เมืองเกาะหมาก พระยาสงขลา (เถียนเส็ง) พระยาวิชิตณรงค์ พระ
 ราชวรินทร์ จัดราชการอยู่เมืองตานีเดือนเศษ ต่อกองทัพพระยาศรีพิพัฒน์รัตน
 ราชโกษา เจ้าพระยาสมรราช พระยาเพชรบุรี ออกมาถึงเมืองสงขลา ณ เดือน ๖
 ขึ้น ๘ ค่ำ ปีกุนเอกศก ศักราช ๑๒๐๑ ยกกองทัพขนตั้งค่ายอยู่ที่ตำบลบ้านบ่อ
 พลับ พระยาศรีพิพัฒน์แม่ทัพหนึ่งสี่ออกไปหาตัวพระยาไทรบุรี บุตรเจ้าพระยา
 นคร กับพระยาสงขลา (เถียนเส็ง) ซึ่งตั้งรักษาราชการอยู่ที่เมืองตานีไทรบุรีเข้า

ไปเมืองสงขลา พระยาสงขลา (เถยนตั้ง) ได้ทราบความตามหนังสือแม่ทัพ
แล้ว จึงจัดแจงให้พระยาวิชิตณรงค์ กับนายเม่นมหาดเล็ก บุตรพระยาสงขลา
(เถยนตั้ง) อยู่รักษาราชการเมืองตานี พระยาสงขลา (เถยนตั้ง) กับพระยา
ราชวรินทร์ก็รีบกลับเข้าเมืองสงขลา พระยาไทรบุรีบุตรเจ้าพระยานคร ก็ยกเข้า
มาเมืองสงขลาพร้อมกัน พระยาไทรบุรีบุตรเจ้าพระยานครตั้งค่ายพักอยู่ที่ตำบล
ท่าจวน ในขณะนั้น พระยากลันตัน กับพระยาจางวาง ชื่อนนทูปะสา วิวาทกัน
ขึ้น พระยากลันตันมีหนังสือบอกเข้ามาให้นำกราบเรียนพระยาศรีพิพัฒน์แม่ทัพ
และขอให้ยกกองทัพไทยลงไปประณัมเหตุที่วิวาท พระยาศรีพิพัฒน์แม่ทัพ จึงแต่ง
ให้หลวงศรีเสนีปลัดกรมอาสาจามรีบลงไปห้ามปรามพระยากลันตัน กับพระยาจาง
วาง หลวงศรีเสนีลงไปถึงเมืองกลันตันได้ห้ามปรามทั้งสองฝ่ายก็หาฟังไม่ หลวง
ศรีเสนีบอกหนังสือกราบเรียนมายังพระยาศรีพิพัฒน์แม่ทัพ ๆ จึงจัดให้พระยา
ราชบุรี พระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง)คุมไพร่ ๒๐๐๐ คนเศษ รีบยกไปตั้งค่าย
มั่นอยู่ที่ตำบลยาแก้งแขวงเมืองสายบุรี ริมเขตแดนเมืองกลันตัน แล้วมีหนังสือให้
หลวงโกษาธิศหากลันตันรีบถือหนังสือลงไปหาตัวพระยากลันตัน กับตนนทูปะสา ให้
รีบเข้ามาเมืองสงขลา หลวงโกษาธิศหากลันตันถือหนังสือลงไปเมืองกลันตัน และ
พาตัวพระยากลันตันกับตนนทูปะสาเข้ามาเมืองสงขลาได้ พระยาศรีพิพัฒน์แม่ทัพ
จากล่าวระงับการวิวาท ให้พระยากลันตันกับตนนทูปะสาเลิกการวิวาทโดยเรียบ
ร้อยแล้ว พระยากลันตันกับตนนทูปะสาก็ลาพระยาศรีพิพัฒน์แม่ทัพกลับไป
รักษาราชการเมืองกลันตันตามเดิม ส่วนเมืองไทรบุรี พระยาศรีพิพัฒน์แม่ทัพ
ให้พระยาไทรบุรีบุตรเจ้าพระยานคร กลับไปรักษาราชการอยู่ตามเดิม ให้ตนนทูปะ

เดทว่าเป็นผู้ว่าราชการเมืองสตุล แต่ให้ชนอยู่กับเมืองสงขลา ให้พระปลัดเมือง
 พัทลุงไปว่าราชการเมืองพัทลุง และยกทัพโคะแขวงเมืองพัทลุงให้เป็นแขวง
 เมืองสงขลา พระยาศรีพัฒน์แม่ทัพจัตวาการสงบเรียบร้อยแล้ว จึงมีหนังสือ
 ออกไปหาพระยาเพชรบุรี พระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง) ซึ่งรักษาการอยู่ที่
 เมืองสาขให้กลับเข้ามาเมืองสงขลา พระยาศรีพัฒน์แม่ทัพจัตวาการอยู่ที่เมือง
 สงขลาสองปี และได้สถาปนาพระเจดีย์ไว้บนเขาเมืองสงขลาองค์หนึ่งเสร็จแล้ว
 จึงได้ยกกองทัพกลับเข้าไป ณ กรุงเทพฯ ฯ นำข้อราชการขึ้นกราบบังคมทูล
 พระกรุณาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า เมืองไทรบุรีนั้น ครั้นจะให้คนไทย
 เป็นผู้ว่าราชการเมืองสืบต่อไปคงจะไม่เป็นการเรียบร้อย ควรแบ่งเมืองไทรบุรี
 ออกเป็นสามเมืองเหมือนอย่างเมืองตานี จึงจะเป็นปกติเรียบร้อยได้ ขอรับพระ
 ราชทานให้ยืมตัวซึ่งเป็นพระยาไทรบุรีมาแต่ก่อน เป็นพระยาไทรบุรีสืบต่อไป
 ให้ตนกูอานมเป็นพระยาบังปะสู ให้ตนกูเสศอะเต็มเป็นพระยาปลัด ให้ตนกูเดท
 เป็นพระยาสตุล แต่ให้ชนอยู่กับเมืองสงขลา ให้พระปลัดเมืองพัทลุงเป็นพระยา
 พัทลุง ส่วนพระยาพัทลุงบุตรเจ้าพระยามครนนั้น ควรพาดตัวเข้ามาทำราชการเสีย
 ในกรุงเทพฯ ฯ แต่เมืองพังงานั้นเจ้าเมืองถึงแก่กรรม ขอรับพระราชทานให้
 พระยาไทรบุรีบุตรเจ้าพระยามครน ไปเป็นที่พระยาบริรักษ์ภูธร พระยาพังงา ให้
 พระนุชิตเป็นที่พระยาตะกั่วป่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรด
 เกล้าฯ ให้มีตราตั้งเจ้าเมือง และผู้ว่าราชการเมืองออกมาตามความเห็นพระยา
 ศรีพัฒน์แม่ทัพ ราชการบ้านเมืองก็เป็นปกติไม่มีกบฏสืบต่อมาจากทุกวันนี้

๕๕
 ครองนพระยาสงขลา (เถยนเส่ง) ให้พระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง)
 คมตันไม้ทองเงิน เครื่องราชบรรณาการเข้าไปทูลเกล้าฯ ถวาย เสร็จราชการ
 แล้วก็กลับออกมาเมืองสงขลา ฯ เป็นปกติ ไม่มีการทัพศึกอยู่ ๓ ปี

๕๖
 ครั้นปีฉลูตรีศก ไปรบเกล้าฯ มีท้องตราออกมาเมืองสงขลาว่า
 พระยากันตันกับพระยาจางวาง ตนกูปะสา ฟันธงวิวาทกันขึ้นอีก ให้พระเสน่
 ทามนตรีบุตรเจ้าพระยานครศรีธรรมราช กับพระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง) ผู้ช่วย
 ราชการเมืองสงขลา กับพระยาท้ายน้ำข้าหลวง รีบลงไประงับว่ากล่าวอย่าให้
 พระยากันตันกับตนกูปะสารวิวาทแก่กัน ถ้าเห็นว่าจะระงับการวิวาทไม่ได้แล้ว
 ให้พระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง) พาตัวตนกูปะสามาไว้เสียที่เมืองแขก ๗ เมือง
 ชิงชนกับเมืองสงขลา ให้พระเสน่ทามนตรีพาตัวพระยาจางวางไปไว้ที่เมืองนคร
 เเสย พระยาท้ายน้ำ พระเสน่ทามนตรี พระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง) ยกกองทัพ
 มาประชุมอยู่พร้อมกันที่เมืองสงขลา แล้วยกกองทัพเลยลงไปเมืองกันตัน
 พระยาท้ายน้ำ พระเสน่ทามนตรี พระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง) ได้ว่ากล่าวกับ
 พระยากันตัน พระยาจางวาง ให้เลิกการวิวาทซึ่งกันและกัน พระยากันตัน
 กับพระยาจางวางก็หาฟังคำห้ามปรามไม่ พระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง) จึงได้
 พุดจาเกลี้ยกล่อมพาตัวตนกูปะสา กับสมัครพรรคพวกบุตรภรรยาเข้ามาไว้ที่เมือง
 ตานี พระเสน่ทามนตรีก็พาตัวพระยาจางวางกับบุตรภรรยาข้าทาสสมัครพรรคพวก
 ไปไว้ที่เมืองนคร พระยาท้ายน้ำก็กลับเข้าไป ณ กรุงเทพฯ พระเสน่ทามนตรี
 ก็กลับไปเมืองนคร พระสุนทรนุรักษ์ก็กลับเข้ามาเมืองสงขลา เมืองกันตันก็เป็น
 ปกติเรียบร้อยตลอดมาจนทุกวันนี้

ครั้น ณ บัณฑลจัตุวาศก คักราช ๑๒๐๔ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้
 จัดการฝังหลักชัยเมืองสงขลา พระราชทานไม้ชัยพฤกษ์หลักชัยต้นหนึ่ง กับ
 เทียนชัยเล่มหนึ่ง พร้อมด้วยเครื่องไทยทานต่างๆ และโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระ
 พระอุดมปิฎกประธานสงฆ์ฐานานุกรมเปรียญ ๘ รูปออกมาเป็นประธาน กับ
 พระราชครูอัญญาจารย์พราหมณ์กับพราหมณ์แปดนายออกมาเป็นประธานในการฝัง
 หลักชัย พระยาสงขลา (เถียนเส็ง) ได้กะเกณฑ์กรมการและไพร่จัดการทำ
 เป็นโรงพิธีใหญ่ขึ้นในกลางเมือง คือที่หน้าศาลเจ้าหลักเมืองเดียน และตั้งโรง
 พิธศทิศ คือที่บ่อมเสด็จแล้ว ครั้นเดือนสี่ชน ๗ ค่ำ บัณฑลจัตุวาศก พระยาสงขลา
 (เถียนเส็ง) ให้จัดการตั้งกระบวนแห่หลักไม้ชัยพฤกษ์กับเทียนชัยเป็นการใหญ่
 คือจัดกระบวนแห่ทางพวกจีนและพวกไทยเป็นที่ครึกครื้นเอิกเกริกมาก ตั้งกระบวน
 แห่หลักไม้ชัยพฤกษ์กับเทียนชัยไปเข้าโรงพิธี แล้วพระสงฆ์ราชาคณะฐานานุกรม
 เจริญพระปริตร พระครูพราหมณ์ก็สวดตามไสยเวท ครั้น ณ วันเดือนสี่
 ชนสิบค่ำเวลาเข้าโมงหนึ่งกับสิบนาทีก่อน ได้อุดมฤกษ์ พระยาสงขลา (เถียนเส็ง)
 กับพระครูอัญญาจารย์พราหมณ์ เชิญหลักไม้ชัยพฤกษ์ลงฝังไว้ที่กลางเมืองสงขลา
 มีปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ แล้วพระยาสงขลา (เถียนเส็ง) ได้จัดการสมโภชหลัก
 เมืองเป็นการเอิกเกริกอีก ๕ วัน ๕ คืน คือละครหรือโขนร้องโรง ๑ หุ่นโรง ๑
 งิ้วโรง ๑ ละครชาติวี ๔ โรง และพระยาสงขลา (เถียนเส็ง) ได้ถวายอาหาร
 บิณฑบาตแก่พระสงฆ์ ๒๒ รูป กับเครื่องบริวารภักดิ์ต่างๆ แก่พระราชคณะ
 ฐานานุกรมเปรียญ และพระครูอัญญาจารย์พราหมณ์เป็นอันมากเสร็จแล้ว ครั้น
 เสร็จการฝังหลักเมือง พระยาสงขลา (เถียนเส็ง) จัดเรือสำเภาลำหนึ่งตั้ง

พระราชทานแก่พระครูสัญญาจารย์พราหมณ์เข้าไป ณ กรุงเทพฯ แล้วพระยา
สงขลา (เถยนเส็ง) ได้ให้ช่างก่อสร้างซ่อมหลักเมืองไว้สามหลังเป็นตึกจีน กับ
ศาลเจ้าเสือเมืองไว้หลังหนึ่งด้วย

ครั้นมีมะโรงฉก ศักราช ๑๒๐๖ ถึงกำหนดงดตั้งต้นไม้ทองเงิน
เมืองสตูลหาต้นไม้ทองเงินมาไม่ พระยาสงขลา (เถยนเส็ง) ต้องทำต้นไม้
ทองเงินแทนเมืองสตูล แล้วแต่งตั้งคนภูเดหวานำต้นไม้ทองเงินเครื่องราชบรรณา-
การเข้าไปทูลเกล้าฯ ถวาย โปรดเกล้าฯ ให้คนภูเดหวาเป็นพระยาสตูล พระยา
สตูล (เดหวา) กราบถวายบังคมลากลับไปออกมาเมืองสตูล ในบั้นพระยาสตูล
กับพระยาปลัดวิจาทกันด้วยเรื่องเขตแดน จึงโปรดเกล้าฯ มีตราออกมาให้เมือง
นคร กับ เมืองสงขลา พร้อมกันออกไปชำระเสตางให้เป็นที่ตั้งลงเรียบร้อยแก่กัน
แล้วให้ปักหลักแดนไว้ให้มั่นคง อย่าให้เกิดวิวาทกันต่อไป ครั้นพระยาสงขลา
(เถยนเส็ง) จึงได้มีใบบอกเข้าไปกราบบังคมทูลพระกรุณาขอกเมืองสตูลให้ชน
อยู่กับเมืองนคร เหตุด้วยเมืองสงขลาบังคับบัญชาเมืองแขก ๗ เมืองโดยเต็ม
กำลังแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้เมืองสตูลขึ้นอยู่กับเมืองนครตั้งแต่นั้นมา

ครั้น ณ บั้นเมษ อัฐศก พระยาสงขลา (เถยนเส็ง) บ่วยโรคชรา
จึงได้มีใบบอกเข้าไปกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว
โปรดเกล้าฯ พระราชทานให้ชนภักดีโฮสถหมอยา พันเมืองหมอนวด ออกมา
พยาบาล อากาทรทงบ้างทรุดลงบ้าง และอากาทรบ่วยให้เคลิ้มเคลิ้มสติเป็นโบราณ
ขจร ครั้น ณ วันอังคารเดือน ๕ ขึ้น ๑๐ ค่ำ มีมะแมนพศก ศักราช ๑๒๐๘ เวลา
๓ โมงเช้า พระยาสงขลา (เถยนเส็ง) ถึงอนิจกรรม พระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง)
หลวงวิเศษภักดี (นาก) หลวงบริรักษ์ภูเบศร์^(๑) (แสง) และญาติพี่น้อง

(๑) คือไปข้างหน้าเป็นอนุรักษภูเบศร์

พร้อมกัน ได้จัดแจงศพตั้งไว้ ณ หอนั่งเสร็จแล้ว พระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง) หลวงวิเศษภักดี (นาก) หลวงบริรักษ์ภูเบศร์ (แสง) แต่งให้หลวงไชยสุนทรภักดีไปบอกกับเงิน ๑๐๐๐๐ เหรียญ เข้าไปทูลเกล้าฯ ถวายเงิน ๑๐๐๐๐ เหรียญนั้นคือเป็นพื้ตามกฎหมายเดิม ภายหลังพระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง) รีบตามเข้าไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง) เป็นผู้รักษาราชการเมืองสงขลา และโปรดเกล้าฯ ให้รีบกลับออกมาจัดการศพพระยาสงขลา (เถียนตั้ง) กับพระราชทานศิลาหน้าเพลิงและผ้าไตร ๓๐ ไตร พร้อมด้วยเครื่องไทยทานต่างๆ กับโปรดเกล้าฯ พระราชทานหมั้นตะมั่งนายช่างทหารในออกมาเป็นช่างทำศพคนหนึ่ง พระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง) กราบถวายบังคมลากลับออกมาถึงเมืองสงขลา ได้จัดแจงทำการศพยังไม่ทันจะเสร็จ

ในปีนั้นโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิชิตณรงค์เป็นแม่กองออกมาตั้งทำเนียบโรงพักอยู่ที่ตำบลบ้านบ่อพลับ ได้ลงมือตั้งอยู่หลายเดือน

ครั้น ณ วันเดือน ๗ ปีระกาเอกศก คักราช ๑๒๑๑ พระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง) หลวงอนุรักษ์ภูเบศร์ (แสง) หลวงวิเศษภักดี (นาก) พร้อมด้วยญาติพี่น้องได้จัดแจงเผาศพพระยาสงขลา (เถียนตั้ง) ที่ทุ่งนอกกำแพงเมืองสงขลา ซึ่งเรียกกันว่าทุ่งเมรุตลอดมาจนทุกวันนี้ แล้วได้เชิญฮูไปฝังไว้ที่ริมเขาแหลมสนทำเป็นช่องซุ้มตามธรรมเนียมจนเสร็จแล้ว อยู่ ๒ วัน พณ หัวเจ้าท่านที่สมุหพระกลาโหมออกมาถึงเมืองสงขลา ชนพักอยู่ที่ทำเนียบตำบลบ้านบ่อพลับ ตรวจการตั้งอยู่สามเดือน เสร็จการตั้งแล้ว พณ หัวเจ้าท่านที่สมุหพระกลาโหมกับพระยาวิชิตณรงค์ก็กลับเข้าไป ณ กรุงเทพฯ

(๕๒๖) ประวัติพระยาวิเชียรคีรี (เถียนเส็ง)

พระยาวิเชียรคีรี (เถียนเส็ง) เป็นบุตรคนที่ ๒ ของพระอนันตสมบัติ (บุญเฮี้ยว) เป็นน้องร่วมมารดา กับพระยาวิเศษภักดีศรีสุรสงคราม พระยาสงขลา (เถียนจิ่ง) เดิมเมื่อพระยาวิเศษภักดี พระยาสงขลา (เถียนจิ่ง) เป็นผู้ว่าราชการเมืองสงขลา โปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิเชียรคีรี (เถียนเส็ง) เป็นหลวงสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการ ภายหลังโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระสุนทรนุรักษ์ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาวิเชียรคีรีศรีสุรสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองสงขลา พระยาวิเชียรคีรี (เถียนเส็ง) มีบุตรกับท่านผู้หญิงทองสุก^(๑) คือท่านผู้หญิงที่ ๑ แล้วมีบุตรกับท่านผู้หญิงแก้ว ชาวเมืองพัทลุงซึ่งนับว่าเป็นท่านผู้หญิงที่ ๒ บุตรที่ ๑ ชื่อลูกจันทน์ บุตรที่ ๒ ชื่อลูกอิน เป็นผู้หญิงทั้ง ๒ คน ลูกจันทน์ได้ถวายเป็นเจ้าจอมในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ลูกอินนั้นเป็นท่านผู้หญิงที่ ๓ ของเจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น) แต่ไม่มีบุตร พระยาวิเชียรคีรี (เถียนเส็ง) ได้สร้างบ้านเรือนไว้ในกรุงเทพฯ ริมแม่น้ำเจ้าพระยา หน้าวัดสามปลื้มตำบลหนึ่ง ปลุกเป็นเรือนมุงกระเบื้อง พนกระดาน ฝากระดาน ๘ หลัง และมีท่านผู้หญิงช่อปรางอยู่ในกรุงเทพฯ คนหนึ่งนับว่าเป็นท่านผู้หญิงที่ ๔ แต่ไม่มีบุตร และพระยาวิเชียรคีรี (เถียนเส็ง) ได้เป็นแม่ทัพต่อสู้กับแขก กบฏถึง ๒ ครั้ง และได้ยกทัพไปรบกับเมืองฝางหลวงเมืองเดรัจฉานบุรีณ กับได้ก่

(๑) ท่านทองสุก เป็นชาวบ้านคุซุด แขวงอำเภอละโว้ง เป็นมารดาของ บิดาของ คุณหญิงพันมารดาพระยาวิเชียรคีรี (ชม)

ตักจนทำเป็นจวนผู้ว่าราชการเมืองไว้ ๕ หลัง^(๑) ซึ่งเรียกกันว่าในจวนตลอดมา
 จนเดี๋ยวนี้ พระยาวิเชียรคีรี (เถียนเส็ง) อภัยคัยคูราย จนราษฎรจึงเรียกกัน
 ว่าเจ้าคุณสงขลาเสด็จ เหตุด้วยท่านเกณฑ์ราษฎรไปล้อมจับเสด็จที่ตำบลบ้านศรีชะ
 เขา เพราะท่านเป็นที่เสด็จมาอยู่ชุกชุม วิชาล้อมจับเสด็จนั้นพลตำรวจหลายอย่าง คือ
 เกณฑ์ให้ราษฎรทำแผงไม้ไผ่กว้าง ๖ ศอก ยาว ๖ ศอก & เหลี่ยมไว้เสมอทุก
 กำนัน ๆ ละ ๑๐ แผงบ้าง ๑๒ แผงบ้าง ๑๕ แผงบ้าง เมื่อเสด็จเข้ามาใกล้ตึก
 หรือโคของราษฎรที่ตำบลบ้านศรีชะเขาแล้ว พระยาวิเชียรคีรี (เถียนเส็ง)
 มีคำสั่งเรียกราษฎรและแผงได้ในทันทีให้มาล้อมจับเสด็จ ถ้าราษฎรมาไม่พร้อม
 ในระหว่าง ๒๔ ชั่วโมงก็ตองรับอาญาเข็ญหลังคนละ ๓๐ ที และต้องจำคุกด้วย
 เมื่อราษฎรพาแผงมาพร้อมแล้วก็ชวนกันเอาแผงล้อมเสด็จเข้าโดยรอบ ด้านนอก
 แผงนั้นให้ราษฎรกองเพลิงตีเกราะนั่งยามโดยรอบแผง พระยาวิเชียรคีรี (เถียน
 เส็ง) ถือน้ำมันคบคีลาธชื่อว่าผีพุ่งไพนอนเผ้าเสด็จอยู่พร้อมด้วยราษฎร พระยา
 วิเชียรคีรี (เถียนเส็ง) มีอาญาสิทธิ์เต็มอำนาจเหมือนกับอาญาสิทธิ์แม่ทัพใหญ่
 ครั้นเวลาเช้าพระยาวิเชียรคีรี (เถียนเส็ง) จัดให้ราษฎรพวกหนึ่งถือหอกและ
 ง้าวพร้าขวานเข้าไปอยู่ในแผง ราษฎรพวกหนึ่งคอยขยับแผงตาม พวกราษฎร
 ที่เข้าไปอยู่ในแผงก็จัดกันเป็นสามชั้น ชั้นที่หนึ่งถือหอกง้าวเดินเข้าไปข้างหน้า
 ชั้นที่สองถือพร้าขวานถ่างไม้เดินตามเข้าไปข้างหลัง ชั้นที่สามขยับแผงตามหลัง
 เข้าไปให้วงแผงที่ล้อมนั้นเลื่อนน้อยเข้าทุกครั้ง เมื่อถ่างไม้ขยับแผงล้อมรอบวง

(๑) จวนนี้สร้างคราวเดียวกับสร้างกำแพงเมืองฝั่งตะวันออก (จวนเดิมอยู่ปากกระวี-คก) เมื่อ
 สร้างเมืองใหม่ปากกระวีออกแล้ว พระยาสงขลา (เถียนเส็ง) ก็ได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่จวนสร้าง
 ใหม่ที่นั่นมา

น้อยเข้าไปทุกวัน ๆ เสือซึ่งอยู่ในที่ล่อมก็กระโดดกัดเอาคนซึ่งอยู่ในแฉ่งตามชนวันละ ๒ คน ๓ คน ถึงแก่กรรมบ้าง เจ็บป่วยลำบากบ้าง พระยาวิเชียรคีรี (เถยนเส่ง) ก็ยังรีบเร่งให้ราษฎรล่อมเสืออยู่เสมอ ในเวลานั้นปรากฏว่าเสือกัดราษฎรตายในที่ล่อมเสียหลายสิบคน เมื่อล่อมแฉ่งเข้าไปใกล้ชิดกับตัวเสือแล้ว เสือกัดใจกระโดดชนอยู่บนต้นมะปริงใหญ่ริมโบสถ์แขก ตำบลบ้านศิระเขาเตยวัน เพื่อจะกระโดดข้ามแฉ่งหนีออกไป พระยาวิเชียรคีรี (เถยนเส่ง) ยิ่งเสียดวยบินคาบศิลาช่อเฟื่อง ถูกทิ่มของศิระเสียดแทงตกลงจากต้นมะปริงตายในที่นั้น พระยาวิเชียรคีรี (เถยนเส่ง) ผู้เป็นผู้ชำนาญในการยิงปืน เพราะเป็นศิษย์ท่านพระยาอภัยสรวเพลิง กรุงเทพ ฯ และพระยาวิเชียรคีรี (เถยนเส่ง) ผู้มีอัธยาศัยชอบเล่นละครและตักวา ทั้งเป็นผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้สร้างพระวินัยไว้ ๖๖ คัมภีร์ พระสูตร ๒๒๘ คัมภีร์ พระอภิธรรม ๘๘ คัมภีร์ และได้สร้างเรือสำเภาไว้สำหรับค้าขาย ๓ ลำ และได้จัดราชการบ้านเมืองให้เรียบร้อยลงหลายอย่าง แต่พระยาวิเชียรคีรี (เถยนเส่ง) ผู้เป็นผู้ถนัดธรรมเนียมจีนอย่างกวดขัน และเป็นผู้ชำนาญในภาษาจีนเขียนอ่านหนังสือจีนคิดเลขอย่างจีนได้คล่องแคล่ว ทั้งเป็นผู้ที่คร่ำมอานาญโดยเต็มกำลัง จึงได้รักษาราชการเมืองสงขลาไว้ได้โดยเรียบร้อย เพราะเวลานั้นแขกเมืองทั้ง ๗ เมืองก่อกบฏอยู่เสมอ ราษฎรในพื้นเมืองสงขลาที่เป็นพวกบาบอเวียนคิดแต่จะปล้นสะดมฉกชิงวิ่งราวอยู่มิได้ขาด และธรรมเนียมราชการก็พื้นเสียเหลือจะประมาณ เมืองสงขลาเวลานั้นจะตั้งขึ้น ราษฎรพลเมืองก่อกบฏอยู่แต่เนิ่นๆ พวกแขก ๗ เมืองมีกำลังมาก ถึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิเศษภักดี พระยาสงขลา

(เถยนจิ่ง) แบ่งเมืองตานออกเป็น ๗ เมืองเสียแล้วจ้วง เมืองสงขลาอำนาจ
 ยังไม่พอที่จะปกครอง เพราะเหตุนี้พระยาวิชยวงศา (เถยนเต็ง) จึงได้กระทำ
 อำนาจโดยแข็งแรง ถึงแกบังคับให้ราษฎรจับเสื่อป่าได้คล้าย ๆ กับจับจิวลาหรือ
 กระเจง ราษฎรในเมืองสงขลาเวลานั้นกลัวอำนาจพระยาวิชยวงศา (เถยนเต็ง)
 ยิ่งกว่ากลัวอำนาจเสื่อป่า ความพิสดารในการเรื่องนี้ขมวดถวนมาก ข้าพเจ้า
 ผู้เรียบเรียงหนังสือฉบับนี้ไม่สามารถที่จะกล่าวให้เกินไป และพระยาวิชยวงศา
 (เถยนเต็ง) ผู้ถือสิทธิ์ธรรมเนียมเงินโดยกวัดขันในวงศ์ญาติซึ่งเนื่องว่าเป็น
 พวกแข่งง้าวด้วยกันแล้วห้ามไม่ให้ร่วมประเวณีต่อกัน ด้วยธรรมเนียมเงินถอกกัน
 อย่าง

พระยาวิชยวงศา (เถยนเต็ง) เป็นผู้โอบอ้อมยกย่องญาติพี่น้องใน
 ตระกูลโดยแข็งแรง คือเจือจานให้บันลียงคุณในหมู่ญาติทั่วตลอดกัน ไม่ได้เลือก
 ทรกมกต่าง และรวบรวมหมู่ญาติในตระกูลให้ตั้งอยู่ในความสามัคคีต่อกัน
 เรียบร้อย และเป็นผู้ชำนาญหาผลประโยชน์ในการค้าขาย

ครั้น ณ วันเดือน ๖ ปีจอโทศก ศักราช ๑๒๑๒ พระสุนทรนุรักษ์
 (บุญตั้ง) มอกราชการเมืองให้หลวงวิเศษภักดี (นาก) หลวงอนุรักษ์ภูเบศร์
 (แสง) กับกรมการอยู่รักษาราชการเมืองสงขลา พระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง)
 ก็เข้าไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อจะได้รับสัตยาบันตำแหน่งผู้ว่าราชการ
 เมือง พระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง) เข้าไปติดค้างอยู่ในกรุงเทพฯ มีเศษ
 ด้วยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต ในปีจอโทศกนั้นหลวงวิเศษ
 ภักดี (นาก) ผู้ช่วยราชการซึ่งอยู่รักษาราชการเมืองสงขลาช่วยถึงแก่กรรม ยัง

อยู่แต่หลวงอนุรักษบุเบศร์ (แสง) กับกรมการผู้ใหญ่ผู้น้อยอยู่รักษาราชการเมือง
 ครน ณ วันพุธ เดือน ๖ แรม ๑๓ ค่ำ ปีกุนตรีศก ศักราช ๑๒๑๓ (พ.ศ. ๒๓๗๕)
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้
 พระสุนทรนุรักษ์ (บุญตั้ง) เป็นพระยาวิเชียรคีรี ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา
 และโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้นายจำเริญ (เม่น) บุตรพระยา
 วิเศษภักดี ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา (เถียนจิ่ง) เป็นหลวงสุนทรนุรักษ์ผู้ช่วย
 ราชการ พระยาวิเชียรคีรี (บุญตั้ง) หลวงสุนทรนุรักษ์ (เม่น) กราบถวาย
 บังคมลากลับไปออกมารับราชการอยู่ ณ เมืองสงขลา ภายหลังหลวงอนุรักษบุเบศร์
 (แสง) เข้าไปเยี่ยมญาติในกรุงเทพฯ ก็บวญถึงแก่กรรมเสียในกรุงเทพฯ
 หลวงอนุรักษบุเบศร์ (แสง) คนนี้เป็นบุตรพระยาวิเศษภักดี (เถียนจิ่ง) มารดา
 เป็นคนในกรุงเทพฯ เมื่อพระยาวิเศษภักดี (เถียนจิ่ง) เข้าไปทำราชการเป็นที่
 หลวงนายฤทธิอยู่ในกรุงเทพฯ ได้สร้างบ้านเรือนเคหสถานทรมแมนา คชที่
 สุนันทาลัยเตยวน และมีภรรยาในกรุงเทพฯ มีบุตรผู้หญิงหนึ่ง ผู้ชายหนึ่ง
 บุตรผู้หญิงชื่อนั้น เข้าทำราชการเป็นพนักงานอยู่ในพระบรมมหาราชวังในรัชกาล
 ที่ ๒ บุตรผู้ชายชื่อนั้น เป็นนายชั้นมหาดเล็ก ภายหลังโปรดเกล้าฯ ให้เป็น
 หลวงอนุรักษบุเบศร์ หลวงอนุรักษบุเบศร์ (แสง) เป็นผู้ชำนาญในการยิงปืน
 แม่นยำ และชำนาญในการแพทย์ด้วย เมื่อออกมารับราชการเป็นที่หลวงอนุรักษ
 บุเบศร์ ผู้ช่วยราชการอยู่ที่เมืองสงขลา มีภรรยาอีกคนหนึ่งชื่อนั้น มีบุตรผู้ชาย
 หนึ่ง ผู้หญิงหนึ่ง บุตรผู้ชายชื่อนั้น บุตรผู้หญิงชื่อนั้น แต่เมื่อถึงแก่กรรมนั้น
 ในวันเดือนมีนาคมไม่ปรากฏ

ภาคที่ ๒ (๑)

พงศาวดารเมืองสงขลา ฉบับพระยาวิเชียรคีรี (หม ณ สงขลา) แต่ง หมดเพียงสมัยพระยาวิเชียรคีรี (เถยนเต็ง) พระยาสงขลาที่ ๕ นับเป็นภาคที่ ๑ ภาคที่ ๒ นี้จะไล่ถลากถึงประวัติเจ้าเมืองสงขลาตั้งแต่เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสัง) ที่ ๕ ถึงพระยาวิเชียรคีรี (หม) เจ้าเมืองในสกุล ณ สงขลาที่ ๘ เหตุการณ์ในภาคนี้ไม่สู้จะสำคัญมากนัก เพราะสงครามภายนอกไม่มีและหัวเมืองแขกที่เคยเป็นกบฏก็สงบแล้ว ขอถลากแต่ข้อความอันเกี่ยวกับประวัติของผู้สำเร็จราชการเมืองอย่างสังเขป เพื่อให้ทราบลำดับตำแหน่งต่อมาจนถึงที่สุด

เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสัง) ที่ ๕ พ.ศ. ๒๓๕๐ - ๒๔๐๘

เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสัง) เป็นบุตรพระยาศรีสมมัตตจางวาง (บุญชน) “ผู้เป็นน้องเจ้าพระยาพิไชยคีรีศรีสมมตสงคราม (๒) (บุญห้วย) และพระอนันตสมมัตต (บุญเฮียว) แต่ต่างมารดากัน” เกิดในรัชกาลที่ ๑ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๓๘ บิเมาะโรง

(๑) หนังสือภาคที่ ๒ นี้ พระยาสวัสดิคีรีศรีสมันตราชนครนายก (เย็น สุวรรณบัณฑิต) เป็นผู้เรียบเรียง
(๒) ในภาคที่ ๑ ข้างต้นเรียกว่าเจ้าพระยาอินทคีรีศรีสมมตสงคราม ฯ แต่ในประกาศตั้งเจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสัง) ใน พ.ศ. ๒๔๐๓ อ้างไปถึงครั้งตั้งเจ้าพระยาสงขลา (บุญห้วย) ว่าเป็นเจ้าพระยาพิไชยคีรีศรีสมมตสงคราม ฯ

ลำดับตำแหน่งยศในราชการ

เมื่ออายุ ๑๖ ปี ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๒ รับราชการ
 เเวตรงอยู่ในกรุงเทพฯ ปรากฏว่ามีความอดสู่มาก เวลาเช้า ๓ โมงเข้าเฝ้า
 พังราชการจน ๕ โมงกลับ พอบ่าย ๒ โมงลงเรือล่องลงไปตรวจการต่อลำภา
 หลวงที่บ้านคอกกระบือ (ตำบลยานนาวาบัดนี้) แล้วกลับบ้าน เวลาพลบค่ำ
 ก็เขาวงอกทำรายงานการต่อลำภาถวาย แล้วเฝ้าทูลละอองธุลีจนเวลา ๕ ทุ่ม
 เสด็จขึ้นแล้วจึงกลับเป็นนิจอย่างนั้นเสมอ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๕๕ ถึง พ.ศ. ๒๓๕๗
 เป็นเวลา ๕ ปี

พ.ศ. ๒๓๕๘ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าฯ โปรดเกล้าให้เป็น
 นายพลพ่ายมหาดเล็กหุ้มแพรนายยามย้ายมาเวรดิถี

พ.ศ. ๒๓๖๐ เมื่อพระสุนทรนุรักษ์ (เถยนเต็ง) ได้เลื่อนขึ้นเป็น
 พระยาวชิรธรผู้สำเร็จราชการเมืองแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้นายพลพ่าย (บุญตั้ง)
 เป็นหลวงสุนทรนุรักษ์ผู้ช่วยราชการ กลับออกมารับราชการเมืองสงขลาอยู่กับ
 พระยาวชิรธร (เถยนเต็ง)

พ.ศ. ๒๓๗๖ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อน
 ยศเป็นพระสุนทรนุรักษ์โดยมีความชอบที่ได้ช่วยปราบกบฏเมืองตานี จับตัวพระยา
 รามันท์และครอบครัวพระยาหนองจิก พระยาตานี (ตนกูปะสา) ได้ที่บ้านนา
 ตำบลบาโรมแขวงเมืองแปะ

พ.ศ. ๒๓๘๐ ปีมะแม เมื่อพระยาสงขลา (เถยนเต็ง) ถึงแก่อนิจกรรม
 แล้ว ได้เป็นผู้รั้งราชการเมือง

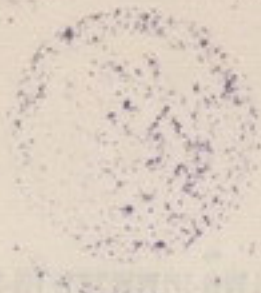
พ.ศ. ๒๓๙๒ จัดการสร้างเมรุพระราชทานเพลิงศพพระยาสงขลา
(เถยนเส็ง) ที่ทุ่งเมรุหลังเมือง เดือน ๗ ต้นเงินถึง ๒๐,๖๒๐ เหรียญ

พ.ศ. ๒๓๙๓ พระสุนทรนุรักษ์ผู้รั้งราชการเข้าไปกรุงเทพฯ หลวง
อนุรักษภูเบศร์ (แสง) บุตรพระยาสงขลา (เถยนจิ่ง) รักษาเมือง เกิดเหตุ
จีนสลัด พวกไทหล้ามาเรือสำเภาก่อตทะเลหน้าอก แล้วลงเรือสำบันได้เข้า
มาปล้นบ้านหลวงอนุรักษภูเบศร์ซึ่งอยู่ริมทะเลใน ผู้ร้ายเอาปืนยิงและกระทุ้งถูก
ฝาเพ็ชฌิมในบ้านและกำแพงตึกเป็นรอยและทะเลหลายแห่ง หลวงอนุรักษภูเบศร์
ไม่ทันรู้ตัวจีนสลัดจับเอาตัวไปกักไว้ในสำเภากหลายวัน ต้องเอาเงินไปไถ่จึงได้
ตัวมา

พระสุนทรนุรักษ์เข้าไปกรุงเทพฯ ครังนั้น เป็นคราวที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ประชวรสวรรคต ต้องค้างอยู่กรุงเทพฯ บีเศษ จนพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้เสวยราชสมบัติแล้ว ครั้น ณ วัน ๔ ๖ ค่ำ ปีกุน

พ.ศ. ๒๓๙๔ จึงได้พระราชทานสัญญาบัตร ตั้งพระสุนทรนุรักษ์เป็นพระยา
วิเชียรคีรีฯ ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาอีกศักดินา ๕,๐๐๐ ไร่ และพระราชทาน
พานหมากทองคำเป็นเครื่องยศด้วย เมื่อกลับออกมาแล้วขึ้นอยู่ในจวนกลางซึ่ง
พระยาสงขลา (เถยนเส็ง) สร้างไว้

พ.ศ. ๒๔๐๓ เมื่อเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองได้ ๘ ปี ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ตั้งเป็นเจ้าพระยา ณ วัน ๖ ๗ ค่ำ มีนามตามประกาศตั้งว่า
เจ้าพระยาวิเชียรคีรีศรีสมุทรวิสุทธิศักดิ์ตามหาพิไชยสงครามรามภักดี อภัยพิริยบรา
กรมพาหุ ฤทธิศักดิ์นา ๑๐,๐๐๐ ไร่ “อ้างเป็นตัวอย่างมาแต่ครั้งตั้งเจ้าพระยา
พิไชยคีรีศรีสมุทรสงคราม (บุญห้อย) รัชกาลที่ ๑”

ราชการพิเศษ

๑. สร้างบ่อนรักษาชอบเขตก้อด้วยศิลา ที่ตำบลบ้านแหลมทราย ใกล้กับปากน้ำ เป็นบ่อรูป ๔ เหลี่ยม สูงประมาณ ๕ ศอก กว้างยาว ๑๐ วาเศษ
๒. สร้างสะพานข้ามคลองขวางกลางเมือง
๓. สร้างสระบัวหน้าบ้าน (ออก) ตะวันออก เขื่อนและขอบสระ ก้อด้วยศิลา
๔. สร้างนางข้าวหลวง ที่ริมทะเลในใกล้ ๆ กับจวน
๕. สร้างบ่อนเบยเป็นตึกแบบจีน อยู่ในตลาด
๖. ตอกำบันไว้ใช้ราชการ ๒ ลำ ชิดวเขยวครลำ ๑ ชื่อมณกลอก สมุทรลำ ๑
๗. พ.ศ. ๒๔๐๑ มีตราสั่งให้ยกทองที่อำเภอกำแพงเพชรแขวงเมือง พัดลงมาชนเมืองสงขลา
๘. พ.ศ. ๒๔๐๒ บีมะแม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลบ่กษัไดโดยเรือพระที่นั่งกลไฟมณเมขลา เสด็จขึ้น ประพาสเมืองนครศรีธรรมราชก่อนแล้วเสด็จมาถึงเมืองสงขลา วันที่ ๒๐ สิงหาคม ตรงกับวัน ๗ ๆ ๘ ค่ำ ประทับแรมที่พลับพลาตำบลแหลมทราย ซึ่งเจ้าพระยา สงขลาจัดทำไว้เสด็จริมทะเลถึง ๗ ราตรี การจัดรับเสด็จคร่งนแข็งแรงยงนั กแต่เฉพาะบริเวณพลับพลาที่ประทับฝ่ายในมีถึง ๒๒ หลังทำอย่างวิจิตร ยั่งส่วน ที่พักของราชบริพารฝ่ายหน้าอีกเป็นอันมาก ประทับแรมอยู่จนถึงวันที่ ๒๗ สิงหาคม

จึงได้เสด็จกลับ เป็นประวัติการที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกมาถึงเมืองสงขลา ปลายพระราชอาณาจักรฝ่ายใต้ครั้งแรก

เมื่อประทับอยู่เมืองสงขลา พระยากลั่นตันและท้าวพระยาเมืองแขก เข้ามาเฝ้าเฝ้าแต่พระยาตรังกานูบอกบ่วยให้แต่ครีตวันกรมการมาแทน เสด็จออกมาพลับพลารับแขกเมือง และทรงพระกรุณาโปรดให้มีละครหลวงช้างในแสดงที่ โรงในค่ายหลวงให้แขกเมืองดูเป็นการสนุกรื่นเริงทั่วกัน

และได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นอนุเมกประการ พระราชทานเงิน แจกคนชราถึง ๓๗๖๓ คน ๆ ละ ๑ บาท กับพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่ ข้าราชการกรมการเมืองอีกเป็นเงิน ๑๒๗ ชั่งเศษ

๘. พ.ศ. ๒๔๐๒ พระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนหลวงสมบัติภิรมย์ (ชุ่ม) บุตรเจ้าพระยาสงขลา (บุญตั้ง) เป็นพระสมบัติภิรมย์ ถือกักดินา ๑๐๐๐ ไร่

๑๐. พ.ศ. ๒๔๐๓ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรเสด็จออกไปถึงเมืองสงขลา ณ วัน ๔ ๗ ๘ ค่ำ ประทับแรมอยู่ที่ค่าย หลวงแรมทราย ๑๐ ราตรี (คือค่ายที่ทหารับเสด็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๒)

๑๑. พ.ศ. ๒๔๐๕ โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาสงขลาจัดสร้างทาง หลวงจากเมืองสงขลาไปต่อพรมแดนเมืองไทรบุรี พระราชทานเงินช่วยเมือง สงขลา ๓ ปีให้ทำ และให้เจ้าพระยาไทรทำต่อไปในแขวงเมืองไทรบุรี พระราช ทานเงินฮากกรังนกเมืองสตูล ๑๕,๐๐๐ เหยียด เป็นทางหลวงข้ามแหลมมลายู สาย ๑ ให้เป็นประโยชน์มาจนบัดนี้

๑๒. พ.ศ. ๒๔๐๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้เสด็จทอดลง
เรือพระที่นั่งอรรคราชวรเดช ๒ ปล่องจักรข้างที่สร้างขึ้นใหม่ ออกมาถึงเมือง
สงขลาเป็นครั้งที่ ๒ ณ วัน ๕ ๖ ๗ ค่ำ ที่ ๘ กันยายน ประทับแรมอยู่ ๔ ราตรี
แล้วเสด็จเลยลงไปถึงเมืองตานทอดเรือพระที่นั่งอยู่หน้าเมือง พระยาด่านและ
กรมการลงมาเฝ้าในเรือ

จากลับโปรดเกล้าฯ ให้แฉะรับพระองค์เจ้าบุษมาลา พระเจ้า
ลูกเขตรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ที่เมืองนครศรีธรรมราชลงเรือ
มหาพิไชยเทพ เข้ามาพระนครด้วย

เจ้าพระยาสงขลา (บุญสัง) มีท่านผู้หญิงช่อชุม เป็นบุตรหลวง
เทพภักดียกกระบัตรเมืองพัทลุง และเป็นน้องของท่านผู้หญิงแก้วในพระยาสงขลา
(เถียนเส็ง) แต่ที่ไม่มีบุตร เจ้าพระยาสงขลา (บุญสัง) มีบุตรด้วยภริยา
อื่น คือ

๑. หญิง ช่อกลิ่น ถวายตัวทำราชการฝ่ายใน แล้วลาออกไปอยู่
เมืองสงขลา เรียกกันว่าท่านเรือนใหม่
๒. พระยาวิเชียรคีรี (ชุ่ม) มารดาเดียวกับท่านเรือนใหม่ ชื่อยี่
ชาวบ้านนาน้อย
๓. พระอนุรักษภูเบศร์ (ถัด)^(๑)
๔. พระยาหนองจิก (ทัต) มารดาช่อสุน

(๑) ได้คุณหลวงบุตรพระเทพา (กล่อม) เป็นภริยา มีบุตรคือ หลวงบริรักษ์ภูเบศร์ (ผั่น) •
มาลีเป็นภริยาหลวงอุดมภักดี (แบน) •

๔๓

๕. นายปลง มหาเล็ก มารดาชื่อน
๖. หญิง ชอแคล้ว สามชื่อนายโต^(๑) ,, ,,
๗. หญิง ชอเคล้า ,, ,,
๘. หญิง ชอคลัง ,, ,,

เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญส่ง) ได้ถึงอสัญกรรมประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๘ ปีฉลุ การพระราชทานเพลิงศพนั้น ปรากฏว่าในบั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยามนตรีสุริยวงษ์ (ชุ่ม บุณนาค) เชิญศิลาหน้าเพลิงออกไปพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยาสงขลาที่เมืองสงขลาในเดือน ๘ แล้วไปพระราชทานเพลิงศพพระยาวิชิตสรไกร (กล่อม ณ นคร) ปลัดเมืองนครคีรีธรรมราชด้วยคราวเดียวกัน เมื่อพระราชทานเพลิงแล้วได้บรรจุอัฐิไว้ในช่องชุกหน้าเขาม้อเตย เจ้าพระยาสงขลา (บุญส่ง) เป็นผู้สำเร็จราชการอยู่ ๑๘ ปี อายุประมาณ ๖๘ ปี

เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น) ที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๐๘ - ๒๔๒๓

เจ้าพระยาวิเชียรคีรี ฯ (เม่น) เป็นบุตรพระยาวิเศษภักดี (เทียนจ้อง) ที่ ๓ หรือพระยาวิเศษภักดีฤทธิกัฏฐิ์ เพราะท่านเคยเป็นหลวงนายฤทธินายเวรมหาเล็กและเป็นคนโปรดของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ด้วย

เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น) เกิดในรัชกาลที่ ๒ วันเสาร์ ปีกุน

พ.ศ. ๒๓๕๘

(๑) ท่านแคล้วมีบุตร คือ นายหนูคำเป็นแพทย์มีชื่อ • พระสวัสดิ์บุรีรัมย์ (เวจ) • ผู้ช่วยราชการเมือง •

ลำดับยศและบรรดาศักดิ์

เดิมได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กรับราชการอยู่ในกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นนายจำเริญ มหาดเล็กหลวง

พ.ศ. ๒๓๘๔ ณ วัน ๔ ๖ ค่ำ ปีมุน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนขึ้นเป็นพระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ต่อมาได้เลื่อนขึ้นเป็นพระยาสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา

พ.ศ. ๒๔๐๘ เมื่อเจ้าพระยาสงขลา (บุญตั้ง) ถึงอสัญกรรมแล้ว ครั้น ณ วัน ๕ ๖ ๒ ค่ำ ปีมด ได้เลื่อนที่ขึ้นเป็นพระยาวิเชียรคีรีฯ ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ถึศักดินา ๕,๐๐๐ ไร่

พ.ศ. ๒๔๑๕ ปีมอก ได้เลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยาวิเชียรคีรีฯ ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา

พ.ศ. ๒๔๑๖ ณ วัน ๑ ๖ ๑๒ ค่ำ ปีมะกา ได้รับพระราชทานตรา ปฐมจุลจอมเกล้าฯ

ราชการพิเศษ

พ.ศ. ๒๔๐๘ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อเสด็จกลับจากประพาสเมืองสงขลาแล้วทรงพระราชดำริว่า มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงิน ๓๗ รัชเศษ ให้เจ้าพระยาสงขลา (เม่น) เป็นแม่กอง

๔๕

สร้างพระเจดีย์บนยอดเขาตั้งกวน บูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นให้สูงใหญ่
กว่าเก่าเป็นสูง ๘ วา ๓ ศอก มีคฤตอที่ฐานทักษิณด้านเหนือ ด้านใต้เป็นที่
สักการบูชา มีศาลาจารึกเรื่องสร้างพระเจดีย์ และมีแก่งเล็กๆ อยู่ ๔ มุมพระเจดีย์
มีกำแพงแก้วล้อมรอบ คฤ ๒ คฤ กับแก่ง ๔ มุมและกำแพงแก้วนั้น เจ้าพระยา
สงขลาทำถวายโดยเสด็จงานพระราชกุศลสิ้นเงิน ๑๗ ชั่งเศษ, แล้วเสร็จในปีนั้น

พ.ศ. ๒๔๓๔ จักการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัวเมื่อแรกเสวยราชสมบัติเสด็จประพาสประเทศอินเดีย ขากลับเสด็จขึ้นเมือง
ไทรบุรี เสด็จพระราชดำเนินตามถนนที่สร้างจากเมืองไทรบุรีมาลงเรือพระที่นั่ง
ที่ท่าเมืองสงขลา กลับสู่พระนคร เป็นประวัติการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จข้ามแหลมมลายูทางสถลมารคเป็นครั้งแรก

พ.ศ. ๒๔๓๓ เจ้าพระยาสุรวงศ์ฯ สมุหพระกลาโหมมีบัญชาสั่งให้
สร้างตึกเป็นที่พักผู้นำใกล้เคียงมณฑลราชขอบเขตบ้านแหลมทราย พระยาสุนทรว
นุรักษ์ (เนตร์) เป็นแม่กองสร้างเป็นตึกฝรั่ง ๒ ชั้นมุงกระเบื้องสงขลา ๒๒ ๘
ศอก ๓ ห้อง เฉลียงรอบมีกำแพงล้อม ๔ ด้าน สิ้นเงิน ๔,๐๐๐ เทรียญเศษ
ตึกพักคนชาวสงขลาเรียกว่า "กองกวน" ตึกพักอย่างนมที่ปากน้ำเมืองเพชรบูรณ์
แห่ง ๑ ปากน้ำเมืองปราณแห่ง ๑ ปากน้ำชุมพรอีกแห่ง ๑ แต่ทำอยู่ที่สงขลา
ไม่ได้

พ.ศ. ๒๔๒๕ เดือน ๘ พระราชทานเพลิงศพพระอนุรักษภูเบศร์ (ถัด)
บุตรเจ้าพระยาสงขลา (บุญส่ง) และหลวงอุดมภักดี ผู้ช่วยราชการ

พ.ศ. ๒๔๒๕ พระยาสุนทรานุรักษ์ (เนตร์) บุตรชายคนใหญ่ของ
เจ้าพระยาสงขลา (เม่น) ถึงแก่อนิจกรรม

พ.ศ. ๒๔๒๖ สร้างเมรุที่ทุ่งหลังเมืองเผาศพท่านน่วม บุตรีพระยา
สงขลา (เถียนจิ่ง) ผู้เป็นพี่ร่วมมารดากับเจ้าพระยาสงขลา (เม่น) และจัด
การพระราชทานเพลิงศพท่านผู้หญิงสุทธิและศพพระยาสุนทรานุรักษ์ (เนตร์)
บุตรต่อกันเป็น ๓ งาน

เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น) มีท่านผู้หญิงชื่อสุทธิ เป็นบุตรพระยา
รัตนโกษา (บุญเกิด) ชาวกรุงเทพฯ ท่านผู้หญิงสุทธิท่านนี้เป็นผู้สร้างวัดสุทธิ
วาราม^(๑) มีบุตรและธิดา ๕ คน คือ

๑. พระยาสุนทรานุรักษ์ (เนตร์) ต.จ. ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา
๒. หญิง ชื่อกลิ่น
๓. หญิง ชื่อกุหลาบ เป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ ๕
๔. หญิง ชื่อปั้น เป็นภริยาหลวงอุปการโกษากร (เวท จักรากัย)
ท่านผู้หญิงที่มีภายหลังอีก ๒ คน คือ ท่านผู้หญิงอิน บุตรีพระยาสงขลา (เถียน
เส็ง) ๑ ท่านผู้หญิงปุก บุตรีเจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ๑ แต่
ท่านทั้งสองนี้ไม่มีบุตร

เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น) มีบุตรด้วยภริยาอื่น คือ

๑. หญิง ชื่อตง

(๑) อยู่ตำบลขามนาหวา จังหวัดพระนคร

๒. หลุยง ชีฮุ้น เป็นภริยานายก้นวงษ์บุตรพระเทพา (เวียง)
๓. หลุยง ชีฮเว็ง เป็นหม่อมท้าวในกรมหลวงพรหมวรานุรักษ์
๔. นายเปรม มหาตเล็ก
๕. หลุยง ชีฮดลัม เป็นภริยานายพันโทหลวงตาทิจพิศาล (ใหม่)
๖. นายฮาด มารดาช้อพันอยู่ที่บ้านสงขลาในกรุงเทพฯ
๗. หลุยง ชีฮ้อย
๘. หลุยง ชีฮ้อปุย เป็นภริยานายราชจ้านง (ฮุ่น)
๘. นายปรีม มหาตเล็ก
๑๐. พระกาญจนดิษฐบดี (ฮวบ) ผู้ว่าราชการเมืองกาญจนดิษฐ
๑๑. นายสาย มหาตเล็ก
๑๒. หลุยง ชีฮ้อจิว เป็นข้าหลวงของสมเด็จพระพันปีหลวง
๑๓. พระยาประทุมเทพภักดี (ฮน) ผู้ว่าราชการเมืองอุบลราชธานี
๑๔. นายสาน

ในตอนนั้นควรจะกล่าวถึงประวัติของพระยาสุนทรานุรักษ์ (เนตร์) ต.จ. บุตรชายคนใหญ่ของเจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น) ไว้ด้วย เพราะอยู่ในเกณฑ์ที่จะได้เป็นเจ้าเมืองสงขลาผู้ ๑ ตามที่ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานตราสืบตระกูลไว้แล้วอย่างหนึ่ง และกรรมการเมืองสงขลาในเวลานั้นก็ไม่มีใครจะมีฐานะดีกว่าอย่างหนึ่ง แต่หากว่าได้มาถึงอนิจกรรมไปเสียก่อนท่านบิดา

พระยาสุนทรานุรักษ์ (เนตร์) เกิดวันจันทร์ บีมะเมีย ฉคก พ.ศ. ๒๓๗๗ ได้รับพระราชทานตราตติยจุลจอมเกล้าสืบตระกูลวันเดียวกับเจ้าพระยาสงขลา (เม่น) รับตราปฐมจุลจอมเกล้า

๕๒

(๑๐๖) พระยาสุนทรานุรักษ์ (เนตร์) มีคุณหญิงช้อพับ^(๑) มีบุตรด้วยกัน คือ

๑. พระยาวิเชียรคีรี (ชม)

๒. หญิง ช้อชน ไม่มีบุตร

๓. พระอนันต์สมบัติ (เอม)^(๒)

และมีบุตรด้วยภริยาอื่น คือ

๑. พระยาราชพัสดุภูมิฉัตร (อิน)

๒. นายชุ่ม

๓. หญิง ช้อบุย เป็นภริยานายแป๊ะบุตรพระยาหนองจิก (มิ่ง)

๔. หญิง ช้อรอด

พระยาสุนทรานุรักษ์ถึงแก่อนิจกรรม ปีมะเมียจัตวาชก พ.ศ. ๒๔๒๕
อายุได้ ๔๘ ปี พระราชทานเพลิงศพ พ.ศ. ๒๔๒๖

ตั้งแต่พระยาสุนทรานุรักษ์ถึงแก่อนิจกรรมแล้ว เจ้าพระยาสงขลา
(เม่น) ก็เริ่มมีอาการป่วยไม่ใคร่สบาย เห็นจะเป็นด้วยเสียบบุตรชายคนใหญ่
ซึ่งหวังจะได้เป็นผู้สืบตระกูลแทนท่านต่อไปนั่นเอง ประกอบกับท่านมีอายุมาก
แล้วด้วย ครั้นถึงวันที่ ๗ มิถุนายน ตรงกับ ณ วัน ๗ ๖ ๗ ค่ำ ปีวอก พ.ศ. ๒๔๒๗
ก็ถึงอสัญกรรมเวลาบ่าย ๒ โมง เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองอยู่ ๒๐ ปี อายุ ๗๐ ปี

(๑) บิดาช้อสังเป็นบุตรพระยาสงขลา

(๒) พระอนันต์สมบัติ (เอม) ได้แต่งงานสมรสกับเจ้าบุตรีท่านอินและเป็นน้องสาวของคุณหญิง
สมบุญวิเชียรคีรี (ชม) มีบุตรคือ

๑. เจ้าพระยาศรีธรรมราช บ.ศ. (จิระ)

๒. พระยามานวราชเสวี (ปลอก)

พ.ศ. ๒๔๒๗ ปีระกา ทำเมรุพระราชทานเพลิงศพเดือน ๑๐ แล้ว
บรรพศพไว้ที่ช่องขี้ตำบลดหัวเขาปากตะวันตก แยกไปเป็นศพ ๑ ต่างหากจาก
หมู่ช่องขี้เจ้าเมืองก่อน ๆ ซึ่งอยู่หน้าเขามือเตย ตำบลดแหลมสน

เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น) ได้อยู่ที่จวนกลาง ต่อจากเจ้าพระยา
สงขลา (บุญตั้ง) มาจนตลอดอายุ เมื่อท่านได้ถึงอสัญกรรมแล้ว ผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลาต่อมาก็อยู่บ้านของตัว ไม่ได้อยู่ที่จวนกลางอีกต่อไป

เมื่อจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลแล้ว ข้าหลวงเทศาภิบาลได้แก้ไขจวน
กลางนั้นทำเป็นศาลว่าการมณฑลอยู่คราวหนึ่ง

พระยาวิเชียรคีรี (ชุ่ม) ที่ ๗ พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๓๑

พระยาสงขลา (ชุ่ม) ผู้เป็นบุตรเจ้าพระยาสงขลา (บุญตั้ง) ที่ ๕
เดิมเป็นหลวงสมบัตินิรมย์ ผู้ช่วยราชการ พ.ศ. ๒๔๐๒ ได้เป็นพระสมบัตินิรมย์
แล้วจึงเป็นพระยาสมบัตินิรมย์ เป็นลำดับมา

เมื่อเจ้าพระยาสงขลา (เม่น) ออสัญกรรมไม่มีบุตรที่จะสืบตำแหน่ง
ด้วยพระยาสุนทรานุรักษ์บุตรคนใหญ่ ก็ถึงอนิจกรรมไปเสียก่อนเพียงมีหนึ่งเท่านั้น
เวลานั้นก็แต่พระยาสมบัตินิรมย์เป็นกรมการผู้ใหญ่และมีอายุอยู่คนเดียว จึงทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งพระยาสมบัตินิรมย์เป็นพระยาวิเชียรคีรีผู้สำเร็จราชการ
เมืองสงขลา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗

พระยาวิเชียรคีรี (ชุ่ม) มีคุณหญิงชื่อข้า มีบุตร ๕ คน คือ

๑. หลวงอุดมภักดี (พัน)

๒. หลวงสวัสดิบุรภิรมย์ (เล็ก)

๓. หลุยง ซื่อแจ่ม เป็นภริยาพระยาวิเชียรคีรี (ทม) แต่เมื่อยังเป็นหลวงวิเศษภักดี แล้วย้ายร้างกัน

๔. หลุยง ซื่อถมยา (นม)

๕. หลุยง ซื่อลมย์

และมีบุตรด้วยภริยาอื่น คือ

๑. นายชั้น มารดาชื่อกิมฮิด

๒. พระยาเพชรภิบาลพระยาหนองจิก (พ่วง) " "

๓. นายอิน มหาตเล็ก " "

๔. หลวงอุดมภักดี (แบน)^(๑)

๕. นายบ มหาตเล็ก

๖. นายหม

๗. นายพร้อม

๘. หลุยง ซื่อเบา เป็นภริยาหลวงประจันต์จุฑารักษ์ (ก้าน)

๙. หลุยง ซื่อพก

๑๐. หลุยง ซื่อเฮอน

๑๑. หลุยง ซื่อปุย

๑๒. หลุยง ซื่อเฮอม

(๑) หลวงอุดมภักดี มีชื่อเรียกเล่นๆ ว่าแบน แต่ชื่อจริงชื่อทับ มารดาชื่อเทศ

พระยาวิเชียรคีรี (ชุ่ม) อยู่บ้านสวนตัว คือบ้านพระยาศรีสมบัติ
 ว่างว่างผู้เป็นปู่ "ซึ่งชาวสงขลาเรียกว่าบ้านออก" เป็นผู้สำเร็จราชการอยู่ไม่
 นานเพียง ๕ ปี บัวยเป็นฝอรรคเนชั่นที่เมืองแขก กลับมาถึงเมืองสงขลาได้ ๕
 วัน ก็ถึงอนิจกรรม ณ วัน ๓๖๗ ปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑ ได้พระราชทานเพลิงศพ
 แล้วเก็บอัฐิไปฝังที่ช่องซุ้มหน้าเขามันม่อเตย หมู่เดียวกับช่องซุ้มเจ้าเมืองสงขลา
 แต่ก่อน

พระยาวิเชียรคีรี (ชม ณ สงขลา) ที่ ๘ พ.ศ. ๒๔๓๑-๒๔๔๔

พระยาวิเชียรคีรี (ชม) เป็นบุตรชายคนใหญ่ของพระยาสุนทรานุรักษ์
 (เนตร์) ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาและคุณหญิงพัม และเป็นหลานชายคนใหญ่
 ของเจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น) พระยาวิเชียรคีรี (ชม) เกิดเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม
 ตรงกับ ณ วัน ๓๖๕ ค่ำ ปีชวดฉก พ.ศ. ๒๓๘๗ ที่ตำบลบ้านบ้ำหมากในเมือง
 สงขลา คือที่ ๆ ภายหลังตั้งเป็นศาลมณฑลนครศรีธรรมราช

พระยาวิเชียรคีรีได้ศึกษาวิชาการหลายอย่าง คือ ๑ เวียนหนังสือไทย
 กับเจ้าพระยาสงขลา (เม่น) ผู้เป็นปู่ ๒ วิชาช่างไม้วิชาการยิงปืนกับพระยา
 หนองจิก (เวียง) บุตรพระอนุรักษ์ภูเบศร์ (แสง) ผู้เป็นญาติ ๓ เวียนวิชา
 โหราศาสตร์ต่อคุณหญิงพัม สุนทรานุรักษ์ มารดา เพราะคุณหญิงพัมมีความรู้
 ทางโหราศาสตร์เชี่ยวชาญยิ่งนัก ๔ เวียนวิชาแพทย์ หมอทิมชาวกรุงเทพฯ
 และท่านเจ้าวัดโปรดเกษ แขวงเมืองนครเขื่อนขันธ์เป็นอาจารย์ ๕ เวียนวิชา
 การเดินเรือต่อกับต้นวรดิทสกี ๖ วิชาการถ่ายรูปต่อหลวงธรรมณีนฤมิตร

(จิตร จิตราคนี) และมีสเตอร์จำเบ็ก มีสเตอร์เนาต้า ๗ วิชากรช่างเหล็ก
ช่างทอง ๘ วิชาทำแผนที่

ประมาณ พ.ศ. ๒๔๑๗ พระยาวิเชียรคีรีได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์
ณ สำนักพระอาจารย์แดง วัดดอนรักอยู่หลังจวนเมืองสงขลา

ลำดับตำแหน่งยศและบรรดาศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๐๗ ปีชวด อายุ ๑๑ ปี ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กหลวง
ในรัชกาลที่ ๔ รับราชการเวรฤกษ์อยู่ในกรุงเทพฯ ๒ ปี แล้วทูลลาออกไป
เมืองสงขลา

พ.ศ. ๒๔๑๓ ปีมะเมีย อายุ ๑๖ ปี ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร
ณ วัน ๕ ๒ ๑ คำ เป็นหลวงวิเศษภักดีตำแหน่งผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ถือ
ศักดินา ๓,๐๐๐ ไร่

พ.ศ. ๒๔๑๓ ปีชวดสัมฤทธิศก วัน ๒ ๒ ๘ คำ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสเมืองสงขลา โปรดเกล้าฯ พระราชทาน
สัญญาบัตร เลื่อนบรรดาศักดิ์หลวงวิเศษภักดีขึ้นเป็นพระยาสุนทรานรักษ์ ผู้ช่วย
ราชการเมืองสงขลา ถือศักดินา ๓,๕๐๐ ไร่ และให้มีหน้าที่เป็นผู้รักษาราชการ
เมืองสงขลา ในเวลาที่ว่างไม่มีตัวผู้สำเร็จราชการเมือง (ขณะนั้นพระยา
วิเชียรคีรี (ชุ่ม) เพิ่งถึงอนิจกรรมได้ ๖ วัน)

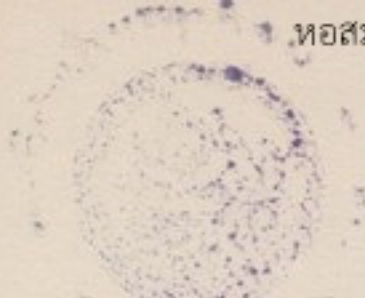
พ.ศ. ๒๔๓๓ วันที่ ๑๑ มกราคม ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร
โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนขึ้นเป็นพระยาวิเชียรคีรี ศรีสมุทรวิสุทธิศักดิ์ตามหาพิไชย-

๕๗

สงคราม รามภักตอภัยพิริยบรากรมพาหุ ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ถึง
 ศักราช ๕,๐๐๐ ไร่ มีเมืองจนะ เมืองเทพา เป็นหัวเมืองขึ้น และได้บังคับ
 เมืองแขกทะเลหน้าใน ๗ หัวเมืองด้วย

เมื่อเป็นผู้สำเร็จราชการเมือง ได้รับพระราชทานผลประโยชน์ค่า
 ธรรมเนียมความและส่วนลดภาษีอากรบางอย่างตามสมัยเดิม หาได้รับพระราช-
 ทานเป็นเงินเดือนไม่ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ โปรดเกล้าฯ จัดตั้งมณฑล
 เทศาภิบาล รวมเมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา เมืองพัทลุง และเมืองขึ้น
 ตั้งเป็นมณฑลเรียกว่ามณฑลนครศรีธรรมราช เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม)
 แต่เมื่อเป็นพระยาสุโขทัยวิจิตร เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑล
 ตั้งศาลาว่าการมณฑลที่เมืองสงขลา พระยาวิเชียรคีรีคงรับราชการเทียบตำแหน่ง
 ปลัดมณฑลนครศรีธรรมราช เพราะยังเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ซึ่งเป็น
 เมืองที่ตั้งศาลาว่าการมณฑล ตั้งต้นได้รับพระราชทานผลประโยชน์เป็นเงินเดือน
 เดือนละ ๔๕๐ บาท และได้รับพระราชทานยศเป็นชั้นที่ ๓ ตริ (เทียบเท่ากับ
 มหาอำมาตย์ตรี)

ถึงแม้ว่าเมื่อได้รวมเมือง จัดเป็นมณฑลแล้วก็ตาม ท่านก็ยังมีความ
 อุตสาหะตั้งใจรับราชการกลมเกลียวกับข้าหลวงเทศาภิบาล พยายามขจัดระเบียบ
 ราชการ และประเพณีการเมืองอย่างเดิม ๆ ช่วยส่งเสริมราชการให้ความรู้
 ความสะดวกแก่ข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นอันดี ก็ได้จัดการปกครองเมืองสงขลา
 ซึ่งเป็นเมืองในหน้าที่และเป็นเมืองที่ตั้งมณฑล โดยเฉพาะการตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน

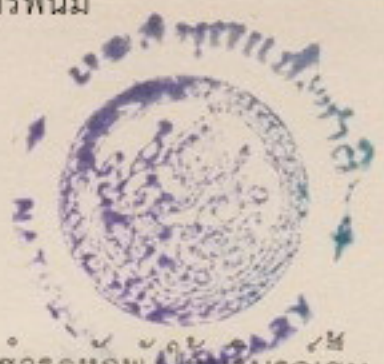
ตำรวจตำบลได้เรียบร้อยก่อน เป็นตัวอย่างแก่เมืองอื่นๆ รักษาราชการตาม
ตำแหน่งเป็นที่เรียบร้อยตลอดมา นับเป็นความดีความชอบในราชการ

พ.ศ. ๒๔๔๔ เมื่อจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลแล้วได้ ๖ ปี ทรงพระ-
กรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนเป็นจางวางกำกับราชการเมืองสงขลา รับพระราชทาน
เบี้ยบำนาญตั้งแต่เดือนธันวาคมเป็นต้นไปมีละ ๘,๐๐๐ บาท สูงกว่าเงินเดือนที่
ได้รับพระราชทานในเวลาประจำการมีละ ๒,๖๐๐ บาท และสูงกว่าเบี้ยบำนาญ
ของผู้ว่าราชการเมืองในมณฑลเดียวกัน เป็นพระมหากษัตริย์อย่างพิเศษ

เมืองสงขลาเป็นเมืองใหญ่ชั้นโท นับเป็นหัวเมืองชั้นนอกอยู่ห่างไกล
ปลายพระราชอาณาเขตข้างฝ่ายใต้ เดิมไม่มีรถไฟเรือไฟและไปรษณีย์โทรเลข
ใช้เรือใบเป็นพาหนะ หรือบางครั้งเป็นเวลาลมมรสุมคลื่นลมแรง ต้องใช้คนเดิน
ไปติดต่อกับกรุงเทพฯ กว่าจะรู้เรื่องกันได้ก็กินเวลาตั้งเดือนๆ จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้ผู้ว่าราชการเมืองเป็นผู้สำเร็จราชการ มียศบรรดาศักดิ์ชั้นสูงถึง
พานทอง และเป็นเจ้าพระยาภิรมย์ เจ้าเมืองต้องเป็นผู้ทูลทวงคืนเคยกว้างพระราช-
หฤทัยเฝ้าแทนได้ไกลชด้อย่างมหาดเล็กผิดกว่าที่หัวเมืองชั้นใน การปกครอง
บังคับบัญชาต้องเด็ดขาดและศักดิ์สิทธิ์ถึงประหารชีวิต ได้เป็นที่ยำเกรงแก่ราษฎร
โปรดให้ได้ถวายต้นไม้เงินทองทำนองเมืองประเทศราช

ราชการพิเศษ

๑. จัดการซ่อมแซมบำรุงเมือง คือลาดปูนประสมอย่างเทศอนกวีต
ตามถนนในเมืองตลอดถึงตลาดสะอาดเรียบร้อย กับซ่อมแซมเขื่อนคิลาหน้าจวน

กลางซึ่งสร้างมาแต่ครั้งพระยาสงขลา (เถียนเส็ง) ข้าราชการพงศาวดารเมืองนครพนม
อีกครั้งหนึ่ง

๒. คู่มือไปตั้งกองปราบปรามโจรผู้ร้ายที่กำเริบ และชุกชุมตาม
ทะเลสาบอันเป็นแขวงเมืองสงขลา เมืองพัทลุง เมืองนครศรีธรรมราชติดต่อกัน
ให้สงบได้ ๒ ครั้ง

๓. พ.ศ. ๒๔๓๔ ในสมัยเจ้าพระยาสงขลา (เม่น) เป็นนายด่าน
ตรวจท่าแผนที่ และตบแต่งถนนจากเมืองสงขลาไปต่อพรมแดนเมืองไทรบุรีแล้วทัน
รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อคราวเสด็จกลับจากประพาส
ประเทศอินเดีย ขึ้นเดินทางบกจากเมืองไทรบุรีมาตามถนนสายนี้ลงประทับเรือ
พระที่นั่งท้าวเมืองสงขลา

๔. จัดการทำพลับพลาเป็นที่ประทับรับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองสงขลา เป็นที่พอพระราชหฤทัยหลายครั้ง
จนเป็นผู้ที่โปรดปรานทรงพระกรุณาตลอดถึงคุณหญิงสมบุญวิเชียรศรีด้วย เสด็จ
คราวใดประทับอยู่ที่บ้านนาน ๆ เสมอและมีการฉายพระบรมรูป รูปราชบริพาร
ด้วยฝีมือท่านเองแทบทุกคราว

๕. บังคับบัญชาปกครองเมืองแขก ๗ หัวเมืองอันติดต่อกับต่างประ
เทศ ซึ่งยากกว่าหัวเมืองอื่นในให้เป็นที่เรียบร้อยอยู่ได้ตลอดมา ได้เป็นผู้กำกับ
การศาลพิเศษ พิจารณาความพระยามันท์กับพระณรงค์วงศ์ ๓

๖. พาศรีวันกรมการแขก ๗ หัวเมืองส่งต้นไม้ทองเงิน เครื่องราช
บรรณาการเข้าไปทูลเกล้าฯ ถวาย ๕ ครั้ง

๗. พ.ศ. ๒๔๓๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ทรงพระราช
ศรัทธาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นแม่กองสร้างศาลาวิหารบนเขาดังกวน ๑ หลัง เป็น
ตึกผนังฉาบปูนสีดินแดงเมืองสงขลา ตามที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงพระราชดำริไว้

๘. พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นแม่กองสร้างถนนตั้งแต่หน้าศาลาว่าการมณฑล
ไปถึงแหลมทรายชายทะเลยาวประมาณ ๕๐ เส้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระ-
จุลจอมเกล้า ฯ เสด็จกลับจากประเทศชวาแวะชนเมืองสงขลาประพาสตามถนน
สายนี้เป็นปฐม พระราชทานนามถนนสายนี้เพื่อเป็นเกียรติยศแก่ผู้สร้างว่า "ถนน
วิเชียรชม" ยังปรากฏอยู่

พระยาวิเชียรคีรี (ชม) เป็นผู้มั่งอัครยาคัยกว้างขวางอย่างใจนักเลง
ทั้งมีความโอบอ้อมอารีเป็นอันดี อัครยาคัยเป็นคนตรง รักเป็นรักเกลียดเป็นเกลียด
ชอบการช่างฝีมือทำสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องประดับต่างๆ เช่น ทำไม้เท้าแกะสลัก
เครื่องงา เครื่องเงิน เครื่องทองได้หลายอย่าง ของที่ใช้สอยอยู่ในบ้านก็ใช้ของ
ที่ทำด้วยฝีมือเองโดยมาก ลงทุนสะสมเครื่องมือตั้งโรงงานไว้ในบ้าน มีเครื่อง
จักรเครื่องกลหลายอย่าง ทำสิ่งของต่างๆ ได้อย่างประณีต ไม่ทำไว้เพื่อขาย
ทำตามความพอใจที่ชอบ โดยมากทำไว้เพื่อจะทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว ถวายเจ้านาย แยกข้าราชการบริพาร ข้าราชการ มิตรสหายที่ได้ไปถึง
เมืองสงขลาโดยไม่มีความสะดวก เมื่อใครไปถึงเมืองสงขลาได้ไปหาเยี่ยมเยียน
กยนิตรับรอง และแจกของที่ทำด้วยฝีมือให้เป็นที่ระลึก ของที่ท้าวายแจกเป็น
ศิลปะอย่างดี เป็นที่พอใจแก่ผู้ใดแจกยิ่งนัก เพื่อเป็นพยานแห่งวิชาฝีมือการช่าง

ที่ทำการของดี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญคุณวุฒิมาลา เข็ม
ศิลปวิทยาให้เป็นสำคัญ

อนึ่ง เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งมณฑลมีข้าหลวงเทศาภิบาล
ออกมากำกับ ซึ่งนับว่าเป็นคราวเปลี่ยนแปลงแก้ไขอำนาจและสิทธิ์ในตำแหน่ง
ผู้สำเร็จราชการเมืองที่เคยได้มาแต่เดิมมากอยู่ ท่านก็ไม่ทอดอภัยกลับมีความ
มานะอดทนช่วยส่งเสริมราชการ จัดการปกครองท้องที่ในตำแหน่งผู้ว่าราชการ
เมือง และช่วยข้าหลวงเทศาภิบาลจัดราชการให้ดำเนินไปโดยดีและปรองดอง
กัน อาศัยความดีที่ความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อราชการตั้งกล่าวมา เมื่อยกขึ้น
เป็นจางวางกำกับราชการ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบำนาญให้
เดือนละ ๘,๐๐๐ บาท สูงกว่าอัตราบำนาญผู้สำเร็จราชการเมืองใน
มณฑลเดียวกัน พระยาวิเชียรคีรี (ชม) เป็นจางวางกำกับราชการอยู่ ๓ ปีเศษ
ก็บวชด้วยโรคชราถึงแก่อนิจกรรมที่บ้านเมืองสงขลา เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน
ตรงกับ ณ วัน ๖ ๓ ค่ำ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๔๗ เวลาบ่าย ๕ โมง อายุ
๕๐ ปี เป็นตำแหน่งผู้สำเร็จราชการเมืองอยู่ ๓๓ ปี

สกุล ณ สงขลาได้ครองเมืองเป็นผู้สำเร็จราชการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๑๘
ครั้งกรุงธนบุรีเป็นลำดับมา สิ้นสุดลงเพียงพระยาวิเชียรคีรี (ชม) ผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลาที่ ๘ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ นับได้ ๘ ชั่ว เป็นเวลา ๑๒๘ ปี

กรมศิลปากรได้มอบหมายให้ นายจางวางวิเชียรคีรี (ชม) เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา (๖)

พงศาวดารเมืองพัทลุง

ตอนที่ ๑ ลมัยดกดำบรรพ์

ตอนนี้เป็นเรื่องดกดำบรรพ์ มีเรื่องราวเขียนด้วยเส้นดินสอดำ
ในกระดาษเปล่า เขียนเป็นเล่มคล้ายสมุดจีนเรียกว่า “เรื่องนางเลือดขาว”
มีเรื่องราวเป็นอุกนิหารยัศยวเป็นทำเนืองนิทาน

เมืองพัทลุงได้ตั้งมาก่อน พ.ศ. ๑๕๗๐ หรือราว ๑,๐๐๐ ปีมาแล้ว
เมืองตั้งอยู่ที่ทะเลสาบ (*)

ครั้งหนึ่งเจ้าเมืองชื่อพระยากรงทอง ได้ครองเมืองพัทลุงครั้งกรุงศรีอยุธยา
ยามทานควม่ายเหนือ หรือกรุงสุโขทัยราชธานี

ครั้งนั้นตาสามไม้ผัว ขยายเพชรเมีย อยู่ที่ตำบลปละท่าตะวันตกของทะเลสาบ
(คือบ้านพระเกิด) เป็นหมอสดำ หมอเฒ่านายกองข้าง เลียงข้างส่งเจ้าพระยากรงทองทุกปี
ต่อมาตายายได้กุมารจากป่าไม้ไผ่เสวียง มีพรรณเลือดคน เขียว ขาว เหลือง ดำ แดง กับได้นางจากป่าไม้ตง มีพรรณ

(*) ตัวเดิมเขียนเป็นสทิงพระทุกฉบับ ในปัจจุบันเป็นอำเภอ ขึ้นจังหวัดสงขลา มีรากกำแพงและคูเมืองยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ประมาณยาวไปทางทิศเหนือทิศใต้ ๑ เส้นเศษ กว้าง ๖ เส้น ๐๖ วา ราษฎรแถวนั้นเรียกที่นั้นว่า “โนเมือง”

เลือดนั้น ชาว จึงเรียกว่า “นางเลือดขาว”^(๑) ตายายก็เอามาเลี้ยงไว้จน
เจริญวัยขึ้น ตายายจึงแต่งกุมารกับนางเลือดขาวให้อยู่กับเป็นสามีภรรยา
ครั้นกาลนานมาตายายถึงแก่กรรม กุมารกับนางก็กระทำฌาปนกิจแล้วนำอัฐิไป
ฝังไว้ในถ้ำคหาสวรวัด^(๒) กุมารกับนางก็ได้รับมรดกเป็นนายกองช้างต่อมาจนมี
กำลังชน แต่คนมักเรียกตำบลบ้านนั้นว่า “พระเกิด” เป็นส่วยช้างเลี้ยงช้างส่ง
เจ้าพระยากรงทองมีละตัว จึงทำเพลตาว่า (ตำนาน) ไว้สำหรับเมืองพัตถ
สืบมา ต่อมาเรียกว่า “ทิศข” (คือทศส่วยช้าง) มีเขตถึงบ้านท่ามะเค็ด ฯลฯ
ครั้นกาลล่วงมา กุมารและนางเลือดขาวก็พาสมัครพรรคพวก
ไปทางทิศอีสานบ้านพระเกิด กุมารก็ชนช้างพลายคชวิชัยมณฑล หมอเตมาแก่น
มั่นคงความญกับนางเลือดขาว ช้างพังตลับหมอเตมาตีเทพควาญ ครั้นไปถึงทชง
เป็นชัยภูมิตกตงพักอยู่ ณ บางแก้ว แต่คนมักเรียกกุมารนั้นว่า “พระยา”

- (๑) กุมารกับนางเลือดขาวนั้นน่าจะเป็นบุตรี ๗ เป็นอะสาระมชาติ มารดาที่มีความละอายเอา
ไปทิ้งไว้ในป่าไผ่ก็เป็นได้ เช่นหมอโกมารภจ บุตรหญิงนครโสภณหาคามีได้ ก็ถูก
มารดาเอาไปทิ้งไว้ในกองหญ้าใกล้ปราสาทพระเจ้าทิมพิสารแต่แรกเกิด จนพระเจ้าทิมพิสาร
เสด็จไปพบ จึงโปรดให้ชุบเลี้ยงไว้ ต่อมาได้ศึกษาวิชาแพทย์ สำเร็จมีชื่อเสียงในทางแพทย์
- (๒) ในตำนานพระพิมพ์ด้วยดินดิบชนิดหนึ่ง มีมาแต่โบราณพื้นบึงเศษ ถ้าเขาออกทะเลก็มีพระพิมพ์
ชนิดเดียวกัน คือ พิมพ์แผ่นหนึ่งมีพระชนหรือหนึ่งเรียงกันหลายองค์ถึง ๓-๔ ชั้นก็มี องค์เดียว
หรือ ๓ องค์ก็มี ข้างหลังพิมพ์เป็นอักษรสันสกฤต นับถือกันว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ภายหลัง
มีคนขุดหากันไปมาก เวลานั้นน้อยหาไม่ใคร่จะพบเสียแล้ว สมเด็จพระยาเจ้า
ราชานภาพ รับสั่งกับข้าพเจ้าว่า พระพิมพ์ชนิดนี้เป็นของพราหมณ์ทำขึ้น เวลานั้นประเทศอินเดีย
ก็ยังคงทำพระพิมพ์ชนิดนี้อยู่ คือทำขึ้นเพื่อเก็บอัฐิของผู้ที่นับถือซึ่งล่วงลับไปแล้ว เช่นบิดา
มารดา เป็นต้น เมื่อได้กระทำฌาปนกิจศพแล้วนำเอาอัฐิมาตำเสกเข้ากับดินดิบแล้ว ก็อัด
พิมพ์เพื่อเก็บไว้

๕๕
ครุมนนางเลียดชาวยกเอาทรัพย์สร้างพระพุทธรูป และอุโบสถไว้ที่ตำบลทั้งวัด -
หนึ่ง (๑)

ฝ่ายพระยา कुमार ก็เอาทรัพย์ทำพระวิหารและพระพุทธรูป แล้วจึง
จารึกลงไว้ในแผ่นทองคำอันเป็นตำนานให้ชื่อว่า "วัดเขียนบางแก้ว" อีกอาราม
หนึ่ง และวันพฤหัสบดี เดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะแม เอกศก พ.ศ. ๑๔๘๒ (จ.ศ.
๓๐๑) ที่ละทิ้งพระ เจ้าพระยากรงทองก็ทำพระมหาธาตุ และก่อพระเชตุพนวิหาร
ขึ้นพร้อมกันกับวัดเขียนบางแก้ว และวัดสทิง เป็น ๓ อาราม

ครุมนบิโจทศก พ.ศ. ๑๔๘๓ (จ.ศ. ๓๑๒) พระยา कुमारกับนาง
เลียดชาวก็เที่ยวไป ๗ วัน ถึงตวัน แวงเมืองนครศรีธรรมราช (๒) พระยา
กุมารก็ทำพระพุทธรูปเป็นพระบรมมทตวันนงคหนึ่ง และเมื่อกลับจากลังกา
ถึงทพนัน นางเลียดชาวจึงสร้างอารามพระศรีธรรมเพชญ์พุทธรูปตั้งคณ ทพทตวัน
อีกอารามหนึ่ง (๓) เขียนจารึกไว้ ลงวันอาทิตย์ เดือน ๖ แรม ๕ ค่ำ แล้ว
พระยา कुमारกับนางเลียดชาวก็กลับมา ตั้งแต่นั้นมา พ.ศ. ล่วงได้ ๑,๕๐๐ ปี
พระยา कुमारกับนางเลียดชาวก็อยู่ที่บางแก้วนัน ต่อมาเรียกที่นั้นว่า "ทวัด" (๔)
มีเขตถึงบ้านดอนจิงจาย

(๑) เลียดขันธ์เรียกกันว่า "วัดสทิงใหญ่" แต่สร้างมานานแล้ว
(๒) เวลานั้นจังหวัดศรีนครยังอยู่ในแขวงจังหวัดนคร ฯ
(๓) เห็นจะเป็นครั้งพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระเจ้ากรุงสุโขทัย ให้ทูตเมืองนครศรีธรรมราชไปเชิญ
พระพุทธรูปหังคมาแต่เมืองลังกา ในเวลาเสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราชนั้น ราชทูตเห็น
จะไปลงเรือที่เมืองศรีนคร พระยา कुमारกับนางเลียดชาวจะไปกับราชทูตในงานเชิญพระพุ
ทธรูปหังคนี้ด้วยมีศรัทธามาก จึงได้สร้างวัดจำลองพระไว้
(๔) คือที่พระกัลปนาสำหรับคณะน้ำแก้ววัดเขียน

ต่อมาพระยา कुमार ก็นาง ก็เที่ยวไปถึงแขวงเมืองนครศรีธรรมราช
ได้สร้างพระพุทธรูปเป็นหลายตำบล ก็ตั้งอยู่ ณ เมืองนครศรีธรรมราช และยัง
พระสาวกชากับเจ้าพระยาศรีศรีธรรมโคกราช ผู้บุตรเจ้าพระยาศรีศรีธรรมโคกราช
คนก่อนนั้น

จำเดิมแต่นั้นมา ก็ลือชื่อบรรณถึงกรุงศรีอยุธยามหานครฝ่ายเหนือ
(คือกรุงสุโขทัยราชธานี) โปรดให้พระยาพิชฌ โลกกับนางทองจันทร์ คุมนาง
สนมออกมารับนางเลิศชาวที่เมืองนครศรีธรรมราช เพื่อจะทรงเลี้ยงเป็นมเหสี
พระยา कुमार ก็กลับมาอยู่ที่พระเกิดบ้านเดิม ครั้นนางเลิศชาวเข้าไปถึงกรุง
พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ก็หาได้ยกขึ้นเป็นมเหสี หรือนางสนมพนักงานไม่ ด้วยนาง
นมสามและมีครรภ์มาแต่สามเดือนแล้ว ครั้นถึงกำหนดนางคลอดบุตรเป็นกุมาร
ครั้นกุมารนั้นเจริญวัยขึ้น ทรงขอไว้ นางเลิศชาวจึงทูลลากลับบ้านเดิม จึงโปรด
ให้ส่งถึงบ้านพระเกิด ครั้นนางเดินทางมาทางคลองปากพนัง ได้พักอยู่ที่
บริเวณนั้นหลายวันเพื่อสร้างวัดไว้ที่บ้านควงในคลองควง ซึ่งแยกมาจากแม่น้ำ
กาเขตและคลองปากพนัง วัดนี้อยู่ทิศตะวันตก แต่เขาพระบาทในอำเภอปากพนัง
วัด ๑ เรียกก็นว่าวัดแม่อยู่หัวเลิศชาว (*) แล้วนางก็เดินทางไปบ้านพระเกิด
นางก็ได้พบกับพระยา कुमार สามียุกันด้วยกัน ณ ที่นั้นสืบไป จนชราอายุประมาณ

(*) เวลาที่ร่างเสียแล้ว เรื่องวัดนี้เจ้าคุณรัตนชัยขุนี (ม่วง) วัดท่าโพธิ์ จังหวัดนคร ฯ ได้เล่า
ให้ฟังที่วัดกลางจังหวัดพัทลุง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕

๗๐ ปี ถึงแก่กรรมทั้งสองคน ภายหลังบุตรนางเลือดขาวได้ออกมาเป็นคหบดีอยู่ที่บ้านพระเกิดเมืองพัทลุง ชาวเมืองเรียกว่า "เจ้าฟ้าคชลาย" ด้วยเข้าใจว่าเป็นพระราชบุตรพระเจ้าแผ่นดิน (๑)

ตั้งแต่นั้นต่อมา

อารามทั้งสองตำบลกว้างอันตรายลงเป็นลำดับ

ประมาณหลายร้อยปี (๒)

(๑) ไม่ปรากฏว่าได้ออกมาโดยเหตุใด และออกมาเมื่อใดเห็นจะออกมาเมื่อพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตแล้ว

(๒) มีเนื้อความในตำนานดังนี้ ข้าพเจ้าจึงได้เขียนลงไว้ตามที่รวบรวมได้ดังข้างบนนี้ เห็นว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่มิบุคคลอยู่จริง และนางเลือดขาวกับพระยา कुमारสามเป็นผู้มีใจศรัทธา ได้สร้างวัดหลายตำบล ด้วยเป็นผู้กำลังที่ได้รับมรดกจากตายายเป็นนายกองด้วยข้างมีผู้คนนับถือมาก มีเหตุผลควรเชื่อว่าจริง คือ วัดที่นางกับสามได้สร้างไว้ยังเป็นหลักฐานปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ เช่น วัดพระพุทธสิหิงคเมืองศรีง. วัดเขียนที่บางแก้วเมืองพัทลุง. วัดสทิงใหญ่ที่ตำบลสทิงเมืองพัทลุง. เป็นต้น แต่เรื่องนางเลือดขาวนี้จะได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรไว้แต่เดิมแล้วหรืออย่างไร ทางสันนิษฐานไม่แน่ แต่อย่างไรก็ดี คงได้คิดเขียนกันครั้งพระครูอินทโหมที่คณะบ้านแก้ว ที่ได้ปฏิสังขรณ์วัดสทิงและวัดเขียนบางแก้วนั้นเป็นแน่ จึงได้มีตำนานเป็นลายลักษณ์อักษรเรื่องนางเลือดขาวสืบมาจนทุกวันนี้

เมื่อเห็นเป็นมูลความจริงอยู่บ้างดังนี้ จึงได้เขียนไว้ในพงศาวดารตามลำดับ ด้วยเห็นว่านางกับสามเป็นผู้มีอริยาศย์ควรมขม ในทางทำประโยชน์ไว้สำหรับบ้านเมืองตามความนิยมของสมัยนั้น คือสร้างวัดอันเป็นที่เล่าเรียนของลูกบุตรสืบมา ประการหนึ่งเป็นเรื่องทกล่าถึงกุ่มท่นเมืองพัทลุงว่า สมัยครั้งกรุงสุโขทัยนั้นเมืองพัทลุงได้ตั้งเป็นบ้านเมืองอยู่ที่สทิงพระแล้ว จึงเห็นว่าควรเขียนไว้ในพงศาวดาร ระหว่างนี้เนื้อความขาดตอนค้นหาตำราหลักฐานยังไม่ได้ แต่ไม่ใช่เมืองร้าง คือ พ.ศ. ๑๘๒๗ (จ.ศ. ๑๔๖) ปีชวดคชก ในแผ่นดินสมเด็จพระรามาเมศวร ครั้นกรุงศรีอยุธยาได้ส่งชาวเข็ญใหม่มาไว้ที่เมืองพัทลุง ชาวเมืองพัทลุงจึงใช้ศัพทไทยเหนือคคมาบ้างคำ เช่น เสือเรียกสาค ถิ่นว่าฉาน ไก่ถั่วแก่ ถั่วปวงว่าข้าหนัก เป็นต้น

ตอนที่ ๒

สมัยกรุงศรีอยุธยา

ครั้นกาลล่วงมาราว พ.ศ. ๒๐๕๗ (จ.ศ. ๑๗๒) ล่วงแล้ว ครึ่งกรุงศรีอยุธยาปรากฏว่า พระยาธรรมรังค์ลเป็นเจ้าเมืองพัตลุง ตั้งอยู่ที่ตะตงพระ^(๑) พระยาธรรมรังค์ลได้นิมนต์พระมหาธโนมทัสสี ไปเชิญพระมหาธาตุเจ้ามาแต่ลังกา ทวีป มาก่อพระเจดีย์สูง ๓ เส้น บรรจุพระมหาธาตุ แล้วสร้างวัดทำอุโบสถ ศาลาวิหาร และก่อกำแพงล้อมเป็นเขตวัดสูง ๒ ศอก ณ เชนงเขาพิพตสังข์ เรียกว่า "วัดหลวง" แล้วบอกถวายพระราชกุศลเข้าไปกรุง โปรดเกล้าฯ ให้มีตราพระคชสีห์ และตราพระโกษาธิบดีออกมาเบิกข้าด้วยและภุมิเรือกสวนไร่นาขาดออกจากต๋วยหลวง เป็นข้าโปรดคนทานพระกัลปนาไว้สำหรับวัดหลวงสืบไป

ฝ่ายปลาท่าตะวันตกของทะเลสาบที่ตำบลวัดสังข์ ก็มีปะชาวจนผัวนางเบ้าเมีย อยู่ทนน เกิดบุตรด้วยกันสี่คน คนที่ ๑ ชื่อเจ้าอินท ที่ ๒ ชื่อเจ้าเพชร ที่ ๓ ชื่อนางบุศย์ไต่เป็นนางสนม^(๒) ที่ ๔ ชื่อนางอ่อนทอง เจ้าอินทพิใหญ่่นบวชเป็นปะชาวจ แล้วลงเรือสำเภำเงินเที่ยวไปช้านาน หาได้อยู่กับบิดามารดาไม่ ครั้นอายุได้ ๖๐ ปี เรียนรู้ทางไสยศาสตร์และอรรถธรรม แล้วจึงกลับมาบ้านเดิม ตกแต่งปฏิสังขรณ์วัดเชย่นบางแกวและวัดสังข์ เจ้าอินทจึงเอาไม้แก่นแคะผอยแคะเป็นรูปนางเล็ดขาว ขันเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่เป็นรูปพระงามไว้ ณ วัดสังข์เรียกว่า "ประทุมภักศเทวดานางเล็ดขาว" วัดสังข์จึงเรียกว่า "วัดพระงาม" บ้าง

(๑) คือสทิงพระ

(๒) เห็นจะเป็นภรรยาของเจ้าเมืองพัตลุงนั่นเอง

ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช เจ้าอินทอูปสมบต
เป็นภิกษุ ณ เมืองนครศรีธรรมราช แล้วก็เข้าไปกรุง ครองนันทกรุงมศกมาลอม
เมืองอยู่^(๑) พระสามอินท^(๒) เข้ารับอาสาขอมาตัวหนึ่งกับคน ๕๐๐ บวชเป็น
ปะชาวออกทำเวทมนตร์ ให้ข้าศึกงวองงมีความกลัวกลับไป

พระสามอินทมีความชอบ จึงเฝ้ากระบวนวัดและพระพุทธรูปที่โตเล็ก
พระศาสนา (คือปฏิสังขรณ์) วัดเขียนบางแก้วและวัดสังฆนทวาย ขอพระ-
ราชทานเบ็ญญาติโยมสมัครพรรคพวกให้ชนกับวัดทั้งสองนั้น จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ตั้งให้พระสามอินท เป็นที่พระครูอินทโมฬีศรีนันทราชคัณฑ์ตันตจุพา-
มุนีศรีราชบัญญัติปมาจารย์านุชิต พิพิธรัตนราชวงค์ พงศ์ภักดีศรีสาทยบุตร
อุปราชเสนา ครอบงำแก้วหัวเมืองพัทลุง โปรดให้มีตราพระบรมราชโองการ
เบ็ญญาติโยม และไรรนำด้วยสาอากรชาวภูษิตบาลทานพระกัลปนาให้ขาดออก
จากส่วยหลวง พระราชทานแก่พระครูอินทโมฬีฯ และห้ามเจ้าเมืองปลัดเมือง
กรมการเมืองลูกขุนมุนาย โดยตราพระราชกฤษฎีกาอุทิศไว้ให้เป็นข้าพระท่งสอง
อาราม ให้ตายายบิดามารดาพระครูอินทโมฬีฯ เป็นนายประเพณี และดำรัส
เหนือเกล้าฯ แด่พระยาศรีภุมรีปรีชาธิราชมหาเสนาบดีศรีสาละลักษณ และกรมพระ-
กลาโหม ให้เบ็ญจากพระคลังหลวงเป็นสำเภา ๓ ลำ บรรทุกอิฐปูนรักทอง

(๑) เห็นจะเป็นศีกพระเจ้าหงสาวดี (สันคำ) หรือที่เรียกว่า "พระเจ้าชนะสิบทิศ" ครึ่งแผ่นดิน
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชครั้งแรก เมื่อเชิญเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ พระเจ้า
หงสาวดีมาตั้งประชิดกำแพงอยู่ ๓ วัน เห็นไทยปรองดองก็ ค่อยก็เลิกทัพกลับไป

(๒) คำที่เรียกว่าสามหรือสามี่ เคยได้เห็นในคำนำหน้านามนักบวชของชาวอินเดีย แต่จะได้
เห็นได้พบในสาเหตุเรื่องโคลัมเสี่ยแล้ว แต่ยังจำคำสามี่นี้ได้ จึงเชื่อว่าเราใช้คำสามี่กับ
ชาวอินเดีย แต่ชาวบักย์ได้ใช้เรียกสำหรับภิกษุบวชใหม่

มอบให้แก่พระครูอินทโมฬี ฯ กับโปรดให้เบิกวัดทั้งแขวงเมืองนครศรีธรรมราช
 และเมืองพัทลุง ๒๘๘ วัด มาขึ้นแก่วัดเขียนบางแก้วและวัดสทัง คือ วัดคห
 สวรรค์ ๑ อารามพิบูล ๑ วัดสทังมหาธาตุเจดีย์ใหญ่ ๑ วัดพระเจดีย์งาม ๑
 วัดชะแม ๑ วัดกลาง ๑ วัดพะเจียก ๑ วัดโรงน้อย ๑ วัดโรงใหญ่ ๑
 วัดพะตาด ๑ วัดเที่ยงพง ๑ วัดพระครูไชยพัท ๑ วัดตำเสา ๑ วัดสนามไชย ๑
 วัดโตนดหลาย ๑ วัดพังยาง ๑ วัดชะแล้ ๑ วัดแจระ ๑ วัดพระนอน
 ปากบางแก้ว ๑ วัดพญา ๑ วัดแหลม ๑ วัดพระพุทธสิหิงค์ทตวัง ๑ วัดพระงาม
 ทตวัง ๑ เป็นต้น ทั้งนชนแก่วัดสทังวัดเขียนบางแก้ว และหมู่หัววัดบึงหวาง
 ตามท้องพระตำราญ ก็ให้ชนกับวัดทั้งสองนทงสน วัดสทังนนมเลณชูปาต คือ
 อาณาเขตแต่ลำน้ำบางแก้วแล่นไป (*) ทำแม่น้ำสิพรหม ฯ แล่นไปหลาวลูด ฯ
 แล่นไปท่านกลุตง ฯ แล่นไปควนซัง ฯ แล่นไปหลักชุมแสง ฯ แล่นไปหลักม่วงแก้ว
 นาโหนด ฯ แล่นไปควนยานฝ่ายอุดร ฯ แล่นไปควนกระทุ ฯ แล่นไปกำมะไสย
 ตั้งแต่คลองกำมะไสยแล่นไปแม่น้ำวัดฝ่ายอุดรควนยาน ฯ แล่นไปเปรวชะเมา (บ้ำ
 ช้ำชะเมา) เปรวชะเมาแล่นไปปากแฉ ตินทะเลสาบเป็นแดน

วัดเขียนบางแก้วมีเลณชูปาตตั้งแต่แม่น้ำบางแก้วแล่นไปแพรกแม่น้ำ
 ทำร้าง ฯ แล่นไปปลายคลองโพศมา ฯ แล่นไปด่านฟ้ารั่ว ฯ แล่นไปทานเลน ฯ
 แล่นไปกระหวะ ฯ แล่นไปพญาเตย ฯ แล่นไปแก่งตาเสียด ฯ แล่นไปลำน้ำพระเกิด
 ลงไปจชชายทะเลสาบเป็นแดน

แล้วพระครูอินทโมฬี ฯ กลับออกมาอยู่วัดสทัง มีที่พระกัลปนา ๒๔
 หัวงาน วัดเขียนพระมหาสิริราชเป็นเจ้าอธิการตามเดิม มีที่พระกัลปนา ๑๔ หัวงาน

(*) คำว่าแล่นไป บัญชีให้หมายความวา จาก—ถึง

และเข้าไปรดคนทานพระกัลปนา ไปรดพระราชทานตัดขาดออกจากราชการหลวง ให้เป็นข้าพระโยมสงฆ์สำหรับตักแตงวัดทองต้น แม้เกิดอภรรคตเว้นแต่ความฆ่ากัน ตาย นอกจากนนายประเพณีและพวกหัวดิบหัวงาน^(๑) ข้าระว่ากล่าวตัดขาดได้ ครึ่งนเจ้าเมืองพทลง^(๒) ก็มาสร้างพระพุทธรูปเรียงไว้ ๗ องค์ ณ วัดเขียน^(๓)

ฝ่ายที่เมืองพทลง (จะทงพระ) แดงศรีพรมยเห็นวาทบนเขาพทลงถึงที่มรยพระพุทธรูป^(๔) จึงขอต่อพระนาโถมย^(๕) ทำพระวิหาร และก่อรูปพระโคชนบนเขาพทลงถึง จึงเรียกว่า "เขาพระโค"^(๖) แต่่นมา

- (๑) คือนายของหมวด ๆ ซึ่งขึ้นกับนายประเพณีหัวหน้าของวัด
- (๒) เห็นจะเป็นพระยาธรรมรังค
- (๓) เห็นจะเป็นพระที่เรียกกันว่า "พระกลา" เป็นพระสมาธิองค์ใหญ่อยู่กลางแจ้ง ก่อด้วยแลงเรียงไว้ห่าง ๆ กันราว ๑๐ หรือ ๑๕ วาบ้าง มีต้นไม้ใหญ่อกแซกจนที่ฐาน เคียนทั้งหลายลงมากองอยู่ฐานคินซึ่งทุนเป็นโคกรับฐานปูนไว้เนั้น ยังเป็นรูปพระเคียรอยู่บ้าง ท่อนพระกรบ้าง ขนาดท่อนพระกรโดยกลมประมาณ ๓ คืบ พระเคียรยาวแต่พระนลาควิวพระเศกลงมาปลายพระหนุประมาณ ๑ ศอกคืบ ฝ่ายพระบาทใหญ่โดยกว้าง ๑๕ นิ้วครึ่ง ที่สามสูญเสียม
- (๔) ได้พิเคราะห์แล้วเห็นจะเป็นธรรมดาคีลานั้นเอง
- (๕) เห็นจะเป็นเจ้าอธิการวัดหลวงที่พระยาธรรมรังคได้สร้างไว้ก่อนเนั้น
- (๖) ที่เรียกว่าพระโคเนั้น จะเป็นรูปอะไรก็ขึ้นไว้ฟังไม่ได้เรื่องราวเลย น่าจะเป็นพระโค ซึ่งเป็นเทพาหนะของพระอิศวร ค้วยเป็นที่นับถือของไทยแต่โบราณมาจึงก่อรูปไว้บูชา ครั้นกาลนานมากก็กลายเป็นพระโค คือจะมีเขม่าหรือเส้นอะไรของกระตาดนเหล่านาคัมเป็นจุดอยู่หลังโค และเข้าใจว่าเป็นสระอะจึงอ่านโคเป็นโคะ เช่นคำค้อยของชาวเมืองสงขลาเคียน เดิมจะให้เห็นหนังสือกรุงเทพ ฯ ซึ่งเป็นหนังสือหวัดกลาย ๆ เขียนคำว่า "ค้วย" นั้นเอง ผู้อ่านไม่เข้าใจคำกรุงเทพ ฯ ทั้งหนังสือหวัดไม่แน่จึงอ่าน "ค้วย" เป็น "ค้อย" ไป แต่สำเนียงบ้านนอกเรียกอักษรไม่ชัด เรียก ค้อย เป็น ซ้อย เช่นคำว่า "คำชาย" บ้านนอกเรียกเป็น "จำค้าย" และคำค้อยนั้นที่ประโยชน์กับคำหน้าก็ตรงกับคำค้วยทุกคำ เช่นคำว่า กินค้อย ไปค้อย มากค้อย ดังนี้ ก็เป็นคำตรงกับคำค้วยทงสน เหตุคั้งกล่าวน คำพระโค จึงกลายเป็นพระโคมาจนทุกวันนี้

(๑) ต่อมาพระเจ้าชอต่อพระนาโละมยุมาตั้งอยู่ที่บนเขาพระโค กระ
 ทำบุชารอยพระพุทบาทอยู่ที่นั่นเป็นช้านาน(๑)

ครั้นกาลล่วงมาพระสามีสาม(๒) ซึ่งไปเรียนหนังสือฝ่ายปริยัติธรรม
 ณ กรุงเป็นผู้ชำนาญ ได้แปลธรรมชนะพราหมณ์ชาวสิงหน(๓) ได้ความชอบ
 ทรงโปรดปรานมาก ครั้นกลับออกมาจึงคิดอ่านด้วยพระครูสังฆธรรมรังษีพุทธ
 บวรมาจารย์(๔) พระครูสังฆธรรมรังษียินยอมด้วย พระสามีสามจึงเข้าไปกรุง
 ขอพระราชทานเบ็ญญาติโยมออกจากส่วยหลวง แล้วโปรดพระราชทานที่นาและ
 กัดปนาและต้นตาลญาติโยมออกจากส่วยหลวง ๘ ห้างงาน เป็นข้าโปรดคนทนาน
 พระกัฒปนาชั้นวัดพระโค โปรดให้มีเลณทูบาท ทิศเหนือถึงเขาพังไกรและ
 ควรวลิก ทิศใต้จดเขาเขียวและเขาแดง ทิศตะวันออกจดทะเลเค็ม ทิศตะวันตก
 จดทะเลสาบ แล้วโปรดตั้งให้พระสามีสามเป็นพระราชมนี่ ครั้นกลับออกมาจึง
 ก่อพระเจดีย์บรรจุพระศิวัตนมหาธาตุสูงเสั้น ๕ วา ทำด้วยจะลึงทองแดง(๕) มี
 ระเบียงรอบพระเจดีย์ ทำศาลาวิหารอุโบสถบนบนเขาพระโคแล้วเปลี่ยนเรียกว่า

- (๑) เห็นจะมาขออาศัยกระทำสงฆ์อยู่บนเขานั้น
- (๒) คำที่เรียกว่าสามีสาม ก็คงเป็นเช่นเดียวกับที่ได้อธิบายไว้แล้วข้างต้น
- (๓) ตอนนั้นน่าจะจริงอยู่บ้างแต่น่าจะเป็นมอญไม่ใช่ชาวสิงหน เพราะเคยได้พบในพงศาวดาร
 มอญครั้งพระมหาบุญกธรรมพระเจ้าหงสาวดี ที่พระนางเจ้าคละเท้าทรงยกขึ้นเป็นพระเจ้า
 แผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นโปรดให้มีการผูกพันหาตามประกวตกัน นับว่าได้ตาม
 บัญยามาถึงเมืองไทยด้วยประมาณ จ.ศ. ๕๕๐ ถ้าจริงดังนั้น เรื่องสามีสามก็ต้องเป็นความ
 จริงอยู่บ้าง
- (๔) พระครูสังฆธรรมรังษีน่าจะเป็นเจ้าอธิการวัดหลวงต่อจากพระนาโละมยุ และน่าจะเป็นเจ้า
 คณะผู้ใหญ่ด้วย
- (๕) เข้าใจว่าจะหุ้มทองแดงที่ยอด

“วัดพระโคะ” และอาณาเขตเหล่านั้นเรียกว่า “ที่พระโคะ” แต่ขึ้นมา^(๑) และครั้งนั้นโปรดเกล้าฯ ให้ออกเมืองราชแดนมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง โปรดให้บรรพตฤทธิมาช่วยทำพระศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์ด้วย พระราชมนูก็ได้เป็นเจ้าอธิการวัดพระโคะต่อมา^(๒) ต่อมาพระราชมนู พระครูสังฆธรรมรังษี พระมหาเถรพุทธวิภัติ พระครูบุตรเทพ และหมื่นเทพบาล สร้างวัดในถ้ำคูหาสวรรค์ ในที่ราบของพ่อขุนศรีธนาพยายาน ปลัดเมืองพัทลุง ทำพระพุทธรูป ๒๐ องค์ และก่อเจดีย์ ๗ องค์ แล้วถวายพระราชกุศลเข้าไปกรุง โปรดให้มีพระตำราตราโกษาธิปไตยกญาติโยมและภูมิศาสตร์ไว่นานมีในที่นั้น ๑๒ หัวงานขาดออกจากส่วยหลวง เป็นศิลาบานทานพระกัลปนาสำหรับวัดคูหาสวรรค์สืบไป

ต่อมาพระสุริยราชาออกมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง นิมนต์พระมหาเถรผู้มีอายุ (ไม่ปรากฏนาม) ให้ก่อพระมหาธาตุเจดีย์สูงเส้น ๑ วา และพระวิหารพระธรรมศาลา พระพุทธรูป พระโมคคัลลาน์ พระสารีบุตร ฝ่ายซ้ายฝ่ายขวาไว้ในกลางเมืองพัทลุง^(๓) แล้วเอากะบวนที่ได้สร้างวัดนั้นเข้าไปกรุงถวายพระราชกุศล จึงมีพระราชศรัทธาโปรดให้มีพระตำราตราโกษาธิปไตย กญาติโยม

- (๑) ต่อมาเพ็ชรพบจากหนังสือเรื่องวัดว่า ครั้งนี้วัดควนถนบแขวงปละท่าตะวันตกของทะเลสาบซึ่งอยู่ในตำบลลำปำ จังหวัดพัทลุงเดิมนั้น ไปขึ้นอยู่กับวัดพระโคะด้วย จึงไม่มีชื่อวัดควนถนบในบัญชีรายชื่อวัด ซึ่งขึ้นกับวัดเจ็ยนบางแก้วและวัดสทัง
- (๒) มีคำเล่าลือว่า ท่านพระโคะผู้มีบุญและมีภินิหารต่าง ๆ ชาวเมืองแถวนั้นเรียกว่า “ท่านเจ้าพระโคะผู้มีบุญ” นับถือกันว่าเป็นเทพารักษ์ศักดิ์สิทธิ์มาจนทุกวันนี้ และที่เรียกว่ารอยพระบาทนั้น ก็กลายเป็นรอยเท้าท่านเจ้าพระโคะไป
- (๓) เห็นจะเป็นวัดจะหังพระเม่นวัดเก่าสืบต่อมาจนทุกวันนี้

ที่ภูมิลำเนาไรรู้ว่าโดนคนต้อนตาลในที่นั้น ชาติออกจากส่วยหลวง เป็นข้าโปรดคนทาน
พระกัลปนาสำหรับพระอารามนั้นสืบไป

ต่อมาออกหลวงเขาวราชมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง ครึ่งนั้นอาจะฮารู^(๑)
มารบเสียเมืองแก่อาจะฮารู ๆ กวาดครัวไป ความทราบถึงกรุงโปรดเกล้าฯ ให้
แมตงศรีราชบัญญัติท้องตราออกมาเอาตัวเจ้าเมืองกรมการ ออกหลวงเขาวราช
เจ้าเมืองเกรงกลัวพระราชอาญาจึงกินยาตายเสีย ได้แต่ขุนศรีชญาปลัดกับครอบครัว
ครัวจำตรวนเข้าไปกรุง ให้ลงพระราชอาญาจำตรวนขังไว้

ครึ่งนั้นข้างต้นตอหนีออกมาจากโรง ทมอความเขาไม่ได้ หมั้น
อินทรวงษาบุตรขุนศรีชญาจับข้างนั้นได้เอาเข้าโรง หมั้นอินทรวงษาบุตรขุนศรี
ชญาหนีบ่าเห็นแก่ราชการ โปรดเกล้าฯ พระราชทานโทษขุนศรีชญาออกจากที่ขัง
แล้วโปรดเกล้าฯ ให้เป็นปลัดเมืองตามเดิม ให้หมั้นอินทรวงษาบุตรขุนศรีชญา
เป็นขุนคชราชา หัวพันส่วย กลับออกมาอยู่เมืองพัทลุงต่อไป

แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ออกเมืองภักดีกรเทพ ออกมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง
เกลี้ยกล่อมไพร่ส่วยที่สัดพลัดอยู่นั้น ให้กลับเข้ามาอยู่ตามภูมิลำเนา ครึ่งนั้น
โปรดเกล้าฯ ให้ออกขุนทรเนตรนเทพ (ขุนทรเนตรนเทพ) และจำพันกายณราช
(พันภาณราช) เชิญท้องตราออกมาตั้งกองเรียกส่วย ณ เมืองนครศรีธรรมราช
และเรียกส่วยเมืองพัทลุงด้วย

(๑) เห็นจะเป็นสลัก ด้วยมีคำกล่าวไว้ว่า สลักมาคือเมืองใต้แล้วกวาดครัวติดท่านพระโคผู้มิบุญไป
ด้วย ท่านพระโคจึงทำอภินิหารต่าง ๆ จนพวกสลักมีความเกรงกลัว พากันกลับมาสว
ณ ที่เดิม

ต่อมาออกเมืองคำใต้เป็นเจ้าเมืองพัทลุง ครงนนมศึกอูซังคัตัน (บาง
แห่งเรียก "อูยงตะนะ"^(๑) หรือสลัด) มาตี เสียเมืองแก่ข้าศึก ออกเมืองคำ
หนีรอดไปได้ ข้าศึกกวาดได้แต่ครอบครัวกรมการและสมณชีพราหมณ์ราษฎร
ข้าพระโยมสงฆ์ ได้ไปแก่อูซังคัตันเป็นอันมาก และเผาภู่วิวหารบ้านเวือนราษฎร
เสียสิ้น

ฝ่ายปละท่าตะวันตก แหกเมืองไทรบุรีเข้าไปว่า เมืองพัทลุงฝ่ายปละ
ท่าตะวันตกออกเสียเมืองแก่สลัดอูยงตะนักรแล้ว เห็นเป็นโอกาสอันดีจึงได้ยกมาเป็น
กองโจร มาตีปล้นเก็บทรัพย์สิ่งของ และจุดไฟเผาบ้านเรือนและวัดวาอาราม
ตลอดมาจนถึงตำบลคูหาสวรรค์ ในที่ราบของพ่อขุนศรีธนาปลัดเมืองอีกพวกหนึ่ง
ครงนนเจ้าเมืองหาเป็นโทษไม่ ด้วยศึกเหลือกำลัง โปรดเกล้าฯ
ให้เป็นเจ้าเมืองตั้งก่อน ให้เกลี้ยกล่อมตั้งสมรราษฎรที่กระจัดพลัดพรายอยู่นั้น
เข้ามาอยู่ตามภูมิลำเนาจัดการรักษาย่านเมืองต่อไป^(๒)

ครงนนให้เรียกช่วยแต่เมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุงหาเรียก
ไม่^(๓)

- (๑) ตามที่ตรวจสอบศักราชในเพลงของวัด สลักครั่งนี้ในระหว่างจุลศักราช ๘๑๕ กับ ๘๓๐ และ
ที่เรียกว่าศึกอูซังคัตันนี้ ในลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรง
ราชานุภาพที่ประทานข้าพเจ้า ทรงอธิบายว่า อูยงตะนะคือภาษามลายูเป็นอูยงตะนักร แปลว่า
ปลายแหลม คือปลายแหลมมลายู ก็เมืองยะโฮนั้นเอง (ในกฎมณเฑียรบาลเก่าว่าอูยงตะนะ
เป็นรัฐหนึ่ง สมัยโบราณเคยเป็นเมืองขึ้นแก่สยามเหมือนกัน)
- (๒) ครงนนข้าศึกกวาดครอบครัวไปมาก เห็นจะเอาตัวพระราชมณี (ท่านเจ้าพระโคะ) ไปด้วย
ได้มีค่านานหรือประวัติกของพระราชมณี (ท่านเจ้าพระโคะ) กล่าวว่า ท่านหาได้ขายอย่างคน
ธรรมดาไม่ อยู่ ๆ ก็หายสูญไปโดยอิทธิฤทธิ์ และค่อไปก็ไม่ได้อีกกล่าวถึงท่านผู้นั้นในที่แห่งใด
แห่งหนึ่งเลย จึงเห็นว่าจะสูญไปด้วยข้าศึกสลัดครงนนเอง
- (๓) เห็นจะเป็นเพราะถูกสลัดมารบยับเขินมาก

ต่อมา ออกขุนเทพตำรวจเป็นเจ้าของพัทลุง^(๑) ครองนมผู้ศรัทธา
สร้างเจดีย์วิหารหลายวัดหลายตำบล คือ

๑. พระมหาเทพ ทำพระวิหารและเจดีย์ตำบลวัดแจระ (บางแห่ง
เรียกหัวแจระ)

๒. พระครูธรรมรังษี ลุ่มาม ทำพระวิหารตำบลวัดเบิก (อยู่ที่กิ่ง
จะทงพระ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา)

๓. พระครูพิชัย ทำพระวิหารตำบลวัดชะแม (อยู่ที่กิ่งจะทงพระ
จังหวัดสงขลา)

๔. พระมหาเถรพรม ทำพระวิหารตำบลวัดนามิไชย หรือสนาม
มิไชย (อยู่ที่กิ่งจะทงพระ จังหวัดสงขลา)

๕. พระมหาเถรรัตนเทพ ทำพระวิหารตำบลตำเสา หรือเสา อ่า่น
เป็นตำเสา (นับว่าเป็นวัดกระดังงา อยู่ในกิ่งจะทงพระ จังหวัดสงขลา)

๖. พระครูสุวรรณคีรี ทำพระวิหารในวัดชะแล้ (อยู่ที่กิ่งจะทงพระ
จังหวัดสงขลา)

๗. พระมหาเถรพรม ทำพระวิหารตำบลบ่อโต

๘. พระมหาเถรโสม พระมหาเถรพงษ์ ทำพระวิหารวัดโรง (อยู่
ที่กิ่งจะทงพระ จังหวัดสงขลา)

๙. พระมหาเถรเทพ ทำพระวิหารวัดพระเจดีย์งาม (อยู่ที่กิ่งจะทง
พระ จังหวัดสงขลา)

(๑) ประมาณราวแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ

๓๐. พระครูธรรมเทววาร บวรมณี ศรีธรรมมาธิบดี หัวเมือง-
 พัทลุง ณ เขาบรรพตพระโคะ และปลัดวินัยธร พร้อมด้วยพระครูมงคลราชบุรี
 ศรีศัทธรรมเถียร หัวเมืองนครศรีธรรมราชเข้าไปกรุง ร้องต่อสมเด็จพระ-
 สังฆราชาบดีศรีสังฆปริณายก ๆ จึงทำฎีกาให้ออกพระศรีภริบัญญัติราชเสนาบดี
 ศรีศาลักษณ์นำกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอเบิกญาติโยมและศิลาบานทานพระ
 กัลปนาตามทีสมเด็จพระอัยกาธิราชเจ้า^(๑) ทรงอุทิศไว้แต่ก่อน จึงทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระตำราพระราชอุทิศไว้ ดุจพระตำราของสมเด็จพระอัยกา
 ธิราชเจ้าทรงอุทิศไว้แต่ก่อน (วัดเหล่านี้อยู่ฝ่ายปละท่าตะวันออก)

แต่ฝ่ายปละท่าตะวันตก^(๒) ในที่ราบของพ่อขุนศรีขนาพยาบ้าน
 (ปลัดเมือง) ในตำบลคูหาสวรรค์นั้น พระมหาเถรสุนทรธรรม พระมหาเถรอิน
 พระมหาเถรพรม เข้าไปกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา ทำฎีกาให้ออกพระศรีภริ
 บัญญัติราชเสนาบดีศรีศาลักษณ์ นำกราบทูลพระกรุณา ขอพระราชทานเมก
 ญาติโยมและสมัคพรพรรคพวกออกจากส่วยหลวง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 พระราชทานให้มัทธองตราพระโกษาธิบดี เบิกญาติโยมสำหรับวัดคูหาสวรรค์ไว้
 ตามเดิม ชั่วพระจันทร์พระอาทิตย์

ครั้นนั้นพระมหาอิน ทำพระวิหารในตำบลวัดบ้านวัดหนึ่ง เมื่อเสีย
 เมืองแก่ข้าศึกอยู่ยงตะนะแล้ว ขุนเสนา^(๓) ปลัดเมืองได้สร้างวัดตงน้อยชนที่

(๑) ที่เรียกว่าพระอัยกา คือสมเด็จพระเทยราชา พระอัยกาของสมเด็จพระเอกาทศรถ
 (๒) ที่เรียกว่าปละท่าตะวันออกตะวันตก หมายถึงทะเลสาบเมืองพัทลุงเป็นกลาง
 (๓) ชื่อขุนเสนาปลัดที่สร้างวัดตงนี้ ที่เขียนลงในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๕ ว่าขุนเสนาปลัดนั้น
 พลากไป ด้วยคำพูดของชาวเมืองพัทลุงเรียกคำ ศรี หรือ สี่ ว่า เสี ดังนั้นการคัดเขียนตามตัว
 จึงผิดเพี้ยน ที่จริงเป็นขุนศรีขนาพผู้เป็นบิดาขุนคชราชานันเอง ด้วยภายหลังมาตรวจพบใน
 หนังสือเพลงวัดตงนี้ ว่าชื่อขุนศรีขนาพสร้างวัดตงนี้ จึงอธิบายไว้เพื่อกันความเข้าใจผิด

๓๓

ชายทะเลสาบวัดหนึ่ง มีข้าพระและภุมิศักดิ์ไว้มา ๑๓ ท้วงาน พระมหาเถร
เทพปัญญาเป็นเจ้าอธิการ วัดสังฆนางเล็ดขาว จึงเรียกว่า “วัดสังฆใหญ่”
บ้าง “วัดพระงาม” บ้าง “วัดพระงามสังฆใหญ่บ้าง” เป็น ๓ ชื่อ

ต่อมาตามระห่ม เป็นแขกนับถือศาสนาอิสลามมาแต่เมืองสาโลย
มาขอพระราชทานโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าเมืองพัทลุง^(๑) ได้ย้ายเมืองไปตั้งที่หัว
เขาแดงปากน้ำ เมื่อถึงอนิจกรรมแล้ว ผังศพไว้ที่หัวเขาแดงปากน้ำเมืองพัทลุง^(๒)

ต่อมาเพ็ริช ผัว เพร็มย เมีย ตายายนายใหญ่กับหมื่นจันหัวปาก
นางทรง หมื่นอินทรทรงศักดิ์ หมื่นจาเทยน์หัวปากพวกพ้องเข้าไปขอพระราช
ทาน โปรดให้เพ็ริชเป็นเจ้าเมืองพัทลุง ได้ย้ายเมืองมาตั้งที่เขารัษฎบุรี^(๓) ฝ่าย
ปละท่าตะวันตกทะเลสาบ ด้วยเพ็ริชเป็นชาวบ้านนางทรงฝั่งตะวันตกใกล้กับเขา
รัษฎบุรี อีกประการหนึ่ง เป็นที่มั่นคงแก่การป้องกันข้าศึก และพ้นจากพวกสลัด
มารบกวนด้วย เมืองที่ตั้งอยู่ปละท่าตะวันออกนั้นอยู่ใกล้ทะเลเค็ม สลัดอาจ

(๑) เข้าใจว่าคงจะมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บริเวณนี้มาแต่ก่อนนานแล้ว ภายหลังจึงได้เป็นเจ้าเมือง
พัทลุง

(๒) ซี่งช่วยตรงข้ามเมืองสงขลาเคียวนี้ ด้วยเป็นที่เหมาะแก่ความดวารถต่อไปภายหน้า เพื่อมิให้
ศพนั้นสูญไป ศพจึงยังมีปรากฏ เรียกว่าระห่มเป็นเทพารักษ์อยู่จนทุกวันนี้
ศาลระห่มนี้ ได้เป็นคันทวงศของสกุล ณ พัทลุง เคียวนี้ และนับว่านี่เองชาว คนหนึ่ง
ชื่อระโหม มาตั้งอยู่ที่ตำบลชวัด ศพที่ฝังไว้ยังมีปรากฏเป็นเทพารักษ์อยู่ตำบลชวัด ใน
จังหวัดพัทลุงจนทุกวันนี้

(๓) เขามือเมืองอยู่ไม่ไกลจากภูเขาสวรรค์ ที่ตั้งศาลากลางจังหวัด ณ บัดนี้

จุมารบกวณได้บ่อย ๆ ทั้งเสยเมืองแกสลดด้วยจึงได้ย้ายเมืองมาตงที่เขา
ชัยบุรี(*)

ครนลวงมาพระยาวิชิตรณรงค์เป็นเจ้าเมืองพัทลุง ถึง ณ วัน
๕๑๘ ค่ำ จ.ศ. ๑๐๓๘ พ.ศ. ๒๒๑๘ บีมะโรง พระมหามร เจ้าอริการวัดควนถบ
ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่มาก่อนได้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดขึ้นใหม่เรื่องซึ่งได้ปรกหักพังมา
แต่ครั้งแขกเมืองไทรได้มาตีปล้นเมืองนั้น แล้วนำความกราบถวายบังคมทูล
โปรดเกล้าฯ ให้โกษาธิบดีมีสารตรามาเบิกข้าพระคนทานพระกัลปนา และนา ๓
ตำบลให้คงขึ้นแก่วัดควนถบตามเดิม คือ นานบูรควนถบเป็นนา ๑๑ ไร่ ทอน ๓
ทักษินชุตเหมืองไว้เป็นแดน ทิศอุดรบ้านริมควนถบเป็นแดน ทิศบูรเอาบ้านเสม็ดริม
เนินเป็นแดน แล่นตรงลงมาบ้านจิมถึงควนถบเอาบ้านนายแรงเป็นแดนตำบลหนึ่ง
อีกตำบลทิศทักษิณเอาคลองน้ำเป็นแดน ทิศอุดรเอาเสม็ดโมรงเป็นแดนทิศบ้านจิม
เอาบ้านนายแรงเป็นแดน ทิศบูรเอาบ้านเป็นแดน
อีกตำบลเป็นนา ๗ ไร่ ทอน ทิศอุดรเอาเหมืองเป็นแดน ทิศทักษิณเอา
คลองออกมาแต่ควนสารเป็นแดน ทิศบ้านจิมเอาห้วยเต่าบ้านม่วงแล่นไปพ่ายพควน

(*) จะตั้งอยู่ชานเขาใดไม่ปรากฏ เขาใจว่าต่อมาภายหลังเมื่อผลัดเปลี่ยนเจ้าเมืองจะได้ย้ายไป
ตั้งเสยทอนบ้าง และที่ควนแล้วตำบลควนมะพร้าวเดี๋ยวนั้น คงได้ตั้งเมืองครั้งหนึ่งเป็นแน่ ด้วยมี
คำเล่าบอกสืบกันมาว่า ที่ควนแล้วนั้นตั้งเมืองเก่าครั้งหนึ่งแล้ว ทั้งมีคูเมืองและมีธูกรือเป็น
ทำนองกำแพง อยู่ริมคูเมืองปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ครึ่งเมืองตั้งอยู่ที่ปละท่าตะวันออก มีแขก
สลัดยกมาทางเรือรบกวนเสมอถึงกับเสยเมืองบ้าง ตั้งปรากฏข้างคันทันแล้ว ฝ่ายปละท่า
ตะวันตก คือเมืองพัทลุงเดี๋ยวนั้นก็มีพวกแขกทางใต้ลงไป มีเมืองไทรเป็นต้นควบคุมกันเป็น
ศึกโจรมาตีปล้นซ้ำเติมเสมอ จึงต้องให้ขุนศรีชนาปลัดเมืองมาตั้งรักษาการอยู่ตำบลควน
สวรรค์ ชาวเมืองจึงร้องเรียกกันว่าพ่อขุนศรีชนาพระยาบ้านดั่งปรากฏข้างคันทัน

สารเป็นแดน ทิศหนบูรเขาคลองนำเป็นแดน
นาทางนให้สัพปุระอุหมันทิพ สัพปุระอุคอง ผู้เป็นเหล่ากษัตริย์พระมาแต่
ก่อน เป็นผู้รักษา จะได้จำเวญวัตคณภตต่อไป

ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงศรีสาครเป็นเจ้าเมืองพัทลุง ให้ขุน
เทพสงครามเป็นปลัด

(ภายหลังพระเจ้าจักรผู้เป็นออกญานครศรีธรรมราช และเป็นเจ้าเมือง
ไชยา^(๑) มาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง

ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ออกหลวงเพชรกำแหงออกมาเป็นเจ้าเมือง
พัทลุง ครั้นเมื่อ^(๒) พ.ศ. ๒๒๔๒ (จุลศักราช ๑๐๖๑) พระครูอินทรเมาศ
ศรีญาณสาคร บวรนนทราชจุฬามณี ศรีอุประติษเถร คณะบำแก้วเมืองพัทลุง
ได้เลิกพระศาสนา คือปฏิสังขรณ์วัดเขียนบางแก้ว แล้วเข้าไปร้องขอต่อสมเด็จพระ
พระคนรัตนราชกระวีศรีสังฆราชสงฆปริณายก ติปิฎกปรมัตถาติลลโลกาจารย์
ธาวัยกัศยบ มหรรณพวีรชา มหาสามวิสุทธิตรีบพิตร สถิตในวรวัตนาราม
พระสังฆราชบำแก้ว วัดเจ้าพระยาไทยอารามหลวง ณ กรุงทวารวดี สมเด็จพระ
พระพนรัตน์จึงให้พระนิโครธเถร อธิการวัดบูรพาราม นำถวายพระพรขอเบิก
ญาติโยม และช่วยสาอากรศีลบานทานพระกัลปนาสำหรับวัดเขียนวัดลตังคุดัง
ก่อน จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระตำราพระราชอุทิศไว้ ๓๑ พระตำราพระมหากษัตริย์
เจ้าแต่ก่อนทรงพระราชอุทิศไว้

(๑) เห็นจะเป็นลูกหลานหรือวงศ์ญาติเจ้าเมืองนคร ฯ แต่คงเป็นเจ้าเมืองไชยาชามาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง

(๒) ตรงกับแผ่นดินพระเจ้าเสือ

ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ออกหลวงไชยราชราชสงคราม มาครองเมือง
พัทลุง แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ไปรั้งเมืองศรีธรรมราช^(๑)

และโปรดเกล้าฯ ให้พระยาแก้วโกรพพิชัยเชษฐ วิเศษวาทกิจพิพิช-
ภักดี อภัยภักวิยาหะ เป็นออกญาพัทลุงต่อไป

ครั้นมีมะโรงสัมฤทธิ์ศึก พ.ศ. ๒๒๘๑ (จ.ศ. ๑๑๑๐) ในแผ่นดิน
สมเด็จพระบรมราชาธิราช (พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) โปรดเกล้าฯ ให้พระยา
ราชบังสัน (ตะตา) บุตรของลูกชายตาตุ่มระหุ่ม เจ้าเมืองคนเก่า ซึ่งเข้าไปรับ
ราชการอยู่ ณ กรุงนั้น ออกมาเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง^(๒) เป็นเมือง
ทำนองประเทศราช^(๓) ได้ถวายต้นไม้ทองเงินทุกปี มีเมืองจัตวา ๔ เมืองเป็นเมือง
ชั้น ๕ คือเมืองประเหลียน ๑ เมืองจะนะ ๑ เมืองเทพา ๑ เมืองสงขลา ๑^(๔)

(๑) น่าจะเป็นแต่เพียงปลัดหรือกรมการเมือง

(๒) ได้พบในหนังสือเรื่องวัดควนดบ เป็นสำเนาสารตราโกษาธิบดี คำเนินความตามพุทธลิขิต
ของคณะวัดบ้านแก้ว เจ้าพระยาไทยอรามหลวง เรื่องวัดควนดบ ลงวัน ๒๕^{๑๓} คำ
จุลศักราช ๑๑๑๔ บั๊วอก มีมาถึงหลวงราชบังสัน มหันต์สุวิยา ผู้รั้งเมืองพัทลุง ตั้งขึ้นจึงนำ
จะตั้งนิชฐานว่า เป็นหลวงราชบังสันรั้งเมืองอยู่ ๔-๕ บั๊วก่อน จึงเป็นพระยาพัทลุง ส่วน
ราชทินนามนั้น น่าจะเป็นพระยาแก้วโกรพพิชัยเชษฐ มากกว่าเป็นพระยาราชบังสันตามนาม
เดิม ด้วยตำแหน่งราชบังสันเป็นตำแหน่งของกรุงเก่าสืบมา

(๓) เห็นจะเป็นเมืองประเทศราชมาแต่โบราณ

(๔) เมืองสงขลา เดิมเป็นค่านปากน้ำเมืองพัทลุง ได้ยกขึ้นเป็นเมืองจัตวา ด้วยเป็นทำเลที่ค้า
ขายบริบูรณ์ผู้คนชุกชุม และคงขึ้นอยู่กับเมืองพัทลุงต่อไป แต่จะได้ยกขึ้นเป็นเมืองเมื่อใด
ไม่ปรากฏ

ตอนที่ ๓

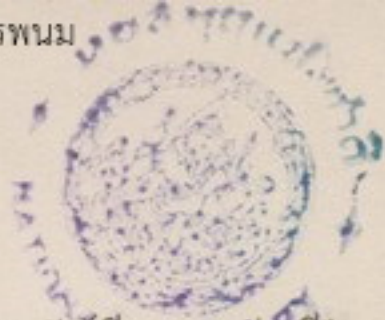
สมัยกรุงธนบุรี

ครั้นนพระราชาอาณาจักรเป็นจลาจล ต่างคนก็ตั้งตัวเป็นเจ้าเอกราช ฝ่ายเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชก็ถึงอนิจกรรม^(๑) พระปลัดจึ่งตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้านครศรีธรรมราช และตั้งหลวงฤทธินายเวรมหาดเล็ก (จันทร์) หลานเขย^(๒) เป็นอุปราช ให้หลานชายมาเป็นผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง ตั้งเมืองที่ท่าเสม็ด นัยหนึ่งเรียกว่า “ตำบลปราน” ก็ให้กรมการไปเป็นหลวงสงขลารักษาปากน้ำเมืองพัทลุงด้วย ผู้ว่าราชการเมืองพัทลุงว่าราชการอยู่ ๒ ปี ถึงแก่กรรม

แล้วเจ้านครให้พระยาพิมลขันธุ์ สามหัวเทพกษัตริเมืองกลาง มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง^(๓) พระยาพิมลขันธุ์ตั้งเมืองที่ตำบลควนมะพร้าว^(๔) ว่าราชการอยู่ ๒ ปี

ครั้น พ.ศ. ๒๓๓๑ (จ.ศ. ๑๑๓๐) ปีชวด พระเจ้าตากเสด็จขึ้นปราบดาภิเษก เป็นพระเจ้าแผ่นดินในกรุงธนบุรีแล้วถึงปีฉลูเอกศก พ.ศ. ๒๓๓๒ (จ.ศ.

- (๑) เข้าใจว่าคงจะถึงอนิจกรรมในกรุง ก่อนเมื่อกรุงจะแตกไม่นานนัก
- (๒) ซึ่งภายหลังมาในรัชกาลที่ ๑ ได้เป็นเจ้าพระยาสุรินทราชา ผู้สำเร็จราชการเมืองกลาง ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า
- (๓) เวลานั้นพระยาพิมล ฯ ได้แตกравกันกับหัวเทพกษัตริ และหัวเทพกษัตริยังไม่ขึ้นชื่อเสียด้วยพม่ายังไม่มาค้เมืองกลาง
- (๔) ภายหลังเรียกบ้านนั้นว่า “บ้านพระยาขันธุ์” อยู่ในตำบลพระยาขันธุ์เดี๋ยวนี้

๑๑๓๑) เสด็จมาตีเมืองนครศรีธรรมราชได้ พระยาพิมลชนม์มีความกลัวหนีไป
เมืองแขกด้วยกับเจ้านคร ฯ ครั้นพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ตัวเจ้านครมาจากเมืองแขก
บัตตานแล้ว ก็เสด็จกลับกรุงธนบุรี ส่วนเมืองนคร ฯ และเมืองพัทลุงนั้น โปรด
ให้พระเจ้าหลานเธอ เจ้านราสุริยวงศ์อยู่ครองเมืองนครศรีธรรมราช โปรดให้
นายจันทร มหาดเล็กมาว่าราชการเมืองพัทลุง(*) ตั้งเมืองที่บ้านม่วง (ตำบล
พระยาขันธเดยวัน) นายจันทร มหาดเล็กว่าราชการอยู่ ๓ ปี ถูกถอดออกจาก
ราชการ

พ.ศ. ๒๓๓๕ (จ.ศ. ๑๑๓๕) โปรดเกล้า ฯ ตั้งนายขุนบุตรพระยา
ราชบังสัน (ตะตา) เป็นพระยาแก้วแก้วพิไชย ฯ ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง
ได้เปลี่ยนชื่อตำบลมานับถือพุทธศาสนา สืบมาถึงบุตรหลานทุกวันนี้ ได้ตั้งเมือง
ที่บ้านลำปำ ตำบลโคกลุง (ชาวเมืองเรียกกันว่า "พระยาพัทลุงคางเหล็ก" **)

(๑) ครั้งนั้นเมืองพัทลุง สวเขา คงจะขึ้นแก่พระเจ้านราสุริยวงศ์ ผู้ครองเมืองนคร ฯ แต่ไม่ปรากฏ
ในหลักฐานใด ๆ

(๒) ตามคำเล่าว่ามีอยู่ ๒ นัย นัยหนึ่งว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
กรมพระราชวังบวรวิเศษกาลที่ ๑ ไปตีเมืองบัตตานี พวกกองทัพคนน้ำ ท่านจึงเอาเท้าแช่
ลงในทะเล ก็บันดาลให้น้ำเค็มขึ้นจัด พวกพลได้ตั้งตักไว้รับประทานรอดพ้นความกั้นดาวไป
ภายหลังพระยานาง ฯ พ้องว่า พระยาพัทลุงทำน้ำเค็มให้จืดได้จะเป็นขบถ จึงโปรดเกล้า ฯ
ให้มีพระกระหน้ตามท่านแก้วว่าพวกพลคนน้ำ ได้ความลำบากกั้นดาวนัก จึงเสด็จเอาพระมหา
บรมมีพระเจ้าอยู่หัวให้น้ำจืด น้ำในทะเลจึงบันดาลจืดได้ พวกพลได้รับประทาน เป็นกำลัง
รับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อไป หากใช้ตัวอำนาจาสนาของตนเองไม่ เป็นคำที่แก้
ถูกกลับได้รับความชอบ

อีกนัยหนึ่งว่า เมื่อครั้งพระเจ้ากรุงธนบุรี รับสั่งถามข้าราชการที่เฝ้าอยู่ว่า ใครจะตาม
เสด็จขึ้นสวรรค์ได้บ้าง ค้างคนก็นิ่งอยู่ พระยาพัทลุง (ขุน) จึงกราบทูลว่า เป็นอันเหลือวิสัย
ผู้หาบุญมิได้ จะตามเสด็จขึ้นสวรรค์ในเวลายังมีชีวิตอยู่ ข้าพระพุทธเจ้าจะได้ตามเสด็จ
เมื่อหาชีวิตไม่แล้ว พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดว่าพุดก นี่เป็นคำที่กล่าวกล่าวทูล จึงมีนามว่า
"คางเหล็ก" (แต่ก็เป็นคำเล่าปรัว่าปราชสองเรื่อง ซึ่งยากแก่การฟังเป็นหลักฐานทางคำานว)

ได้ท่านแม่ขุนบุตรท่านเศรษฐีเต็ม บ้านโตระ เมืองพัทลุง เป็นคุณหญิง พระยาพัทลุงขุนและท่านแม่ขึ้น เป็นบิดามารดาเจ้าจอมมารดากลิ่น ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๑ พระองค์เจ้าสุทัศน์ ซึ่งทรงกรมเป็นกรมหมื่นไกรสรวิชิต (ต้นสกุลสุทัศน์ ณ อยุธยา)

ครั้นมีมะเส็งเบญจตก พ.ศ. ๒๓๑๖ (จ.ศ. ๑๑๓๕) โปรดให้ข้าหลวงออกมาเป็นแม่กองสักเลขท้องมือ อยู่มากในมีมะแม่หรือมีวอก เดือน ๕ พระเจ้านรธาสุริยวงศ์ ส่งให้เมืองพัทลุงทอผ้าม่วงดอก ๗ สีเก็บหน้าเชิงกรวย ๕๐๐ ผืน คราวนั้นต้องเกณฑ์ผู้หญิงสาวแก่แม่มายทอผ้าทอกลางวันกลางคืน ครั้นมีวอกอีสุก พ.ศ. ๒๓๑๗ (จ.ศ. ๑๑๓๖) กลางปี พระเจ้านรธาสุริยวงศ์ถึงแก่พิราลัย พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้านคร ฯ (องค์เก่า) เป็นพระเจ้าประเทศราช ออกมาครองเมืองนครศรีธรรมราชอีก โปรดให้มตำแหน่งเสนาบดีจตุสดม และมหาดเล็กสำหรับเมืองนครศรีธรรมราชพร้อมเท่าพระเจ้าแผ่นดิน (ประเทศราช) ทรงพระนามว่า "พระเจ้าขัติยราชนิคม สมมุติมหิสวรวิชัย"

ตอนที่ ๔

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ครั้น พ.ศ. ๒๓๒๕ (จ.ศ. ๑๑๔๔) พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เสด็จขึ้นปราบดาภิเษก เสดวยสงครามขับตีถวัลย์ราช ดำรงแผ่นดินกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพัทลุง (ขุนคางเหล็ก) คงรับราชการเป็นพระยาพัทลุงต่อไป ครั้นมีมะโรงฉก พ.ศ. ๒๓๒๗ (จ.ศ. ๑๑๔๖) โปรดเกล้าฯ ให้ถอดพระเจ้านครฯ ออกจากตำแหน่งเจ้าประเทศราช โปรดให้รับราชการอยู่กรุงเทพฯ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพัฒนบุตรเชยพระเจ้านคร เป็นเจ้าพระยาศรีธรรมโศกราช ออกมาครองเมืองนครศรีธรรมราชต่อไป

ครั้นถึงมีมะเต็งตีปัตตก พ.ศ. ๒๓๒๘ (จุลศักราช ๑๑๔๗) โปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงออกมาสักเลขเมืองพัทลุง ครึ่งนสักลงมือทองสน ส่วนทำเนียบศักดิ์นาข้าราชการก็จัดเป็นเมืองโทแต่นั้นมา^(๑)

ใน พ.ศ. ๒๓๒๘ (จ.ศ. ๑๑๔๗) มีมะเต็งตีปัตตกปลายบั้นนี้ พม่ายกมาตีเมืองชุมพร เมืองไชยา เมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพระยานครพัฒนบุตรครอบหน้ไปตั้งค่ายพักอยู่ทางเขา^(๒) ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้า

(๑) ธรรมเนียมถวายต้นไม้ทองเงินยังคงมีต่อมาจนถึง พ.ศ. ๔๓๖๒ (ร.ศ. ๑๑๕)

(๒) ค่อมที่ตำบลถนนเรียกว่าที่วังจนทุกวันนี้

อยู่ที่หัวกรมพระราชวังบวรเสด็จยกทัพหลวงออกมา ทัพพม่าแตกไปหมดทุกทัพ
ทุกกอง แล้วเสด็จเลยไปประทับที่เมืองสงขลาปราบแขกเมืองปัตตานีต่อไป

ฝ่ายพระยาพัทลุง (คางเหล็ก) กับพระมหาช่วยวัดป่าเมืองพัทลุง ผู้มี
ความรู้ในทางไสยศาสตร์ ลงเลขยันต์ตะกรุดผ้าประเจียด ให้พวกพลแต่งทัพออก
รับทัพพม่าที่ตำบลคลองท่าเสม็ด^(๑) พม่าได้มาตั้งค่ายประชิดเข้าแล้วคนละปาก
คลอง แต่หาได้รบกันไม่ พม่าเลิกทัพกลับไปเสียเอง พระยาพัทลุง (คางเหล็ก)
กับด้วยพระมหาช่วย ก็เลิกทัพกลับไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร
ณ เมืองสงขลา กราบทูลความชอบของพระมหาช่วย จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระ
มหาช่วยลาอุปสมบท แล้วโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาทุกขราษฎร์ ผู้ช่วยราชการ
เมืองพัทลุง

^{๕๕} ครั้นนั้นพระยาจะนะ (เถร หรือ อินทร์) น้องพระยาพัทลุง (คางเหล็ก)
ต้องหาว่าลอบมีหนังสือถึงพม่าซัดศึก โปรดเกล้าฯ ให้พระยาพัทลุง (คางเหล็ก)
^{๕๖} ผู้พี่เป็นตุลาการชำระเป็นสัตย์ รับสั่งถามพระยาพัทลุง (คางเหล็ก) ผู้พี่ ว่าจะควร
ประการใด พระยาพัทลุงกราบทูลว่า ควรประหารชีวิตตามบทพระอัยการ จึง
โปรดเกล้าฯ ให้ประหารชีวิตพระยาจะนะ (เถร หรือ อินทร์) เสียตามคำตัดสิน
ของพระยาพัทลุงผู้พี่ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพัทลุง (คางเหล็ก) เป็นแม่กองคุม
กองทัพเมืองพัทลุงและเมืองจะนะ เป็นทัพเรือโดยเสด็จไปตีเมืองแขกปัตตานี
^{๕๗} ครั้นตีเมืองปัตตานีได้ ^{๕๘} ปราบปรามราบคาบแล้วก็เสด็จกลับกรุงเทพฯ

(๑) ที่พม่าตั้งค่ายเรียกว่าทุ่งค่าย ปรากฏอยู่ในแขวงเมืองนคร ฯ จนทุกวันนี้

ทรงเห็นว่าเมืองสงขลา เป็นเมืองหน้าศึกควรเป็นเมืองสำคัญ จึงนำความกราบบังคมทูล โปรดเกล้าฯ ให้ยกเมืองสงขลาขึ้นเป็นเมืองตรงตรงต่อกรุงเทพฯ เลื่อนหลวงสงขลา (บุญชู) ขึ้นเป็นพระยาพิไชยศรีศรีสมุทรสงคราม พระยาสงขลาใน พ.ศ. ๒๓๒๗ (จ.ศ. ๑๑๔๘) กับโปรดให้ยกเมืองจระนะเทพาขึ้นกับเมืองสงขลาแทนมา^(๑) เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสงขลาเป็นเจ้าพระยา จึงยกเมืองสงขลาขึ้นเป็นเมืองเอกตรงต่อกรุงเทพฯ^(๒)

พระยาพัทลุง (คางเหล็ก) ว่าราชการอยู่ ๑๗ ปี ครั้น พ.ศ. ๒๓๓๒ (จ.ศ. ๑๑๕๓) บัระกาเอกศก ถึงอนิจกรรมในรัชกาลที่ ๑ อนึ่งสมัยพระยาพัทลุง (คางเหล็ก) นี้ มีขพอพรหมณัคนะหนึ่งเป็นสกุลพรหมณักรามราช ได้เป็นพรหมณัพอิสสำหรับราชการสืบมาแต่โบราณ^(๓)

ครั้นพระยาพัทลุง (คางเหล็ก) ถึงอนิจกรรมแล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระศรีไกรลาสชาวกรุงมาเป็นผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง ตั้งเมืองที่บ้านลำปำ ตำบลศาลาไต่ะวัค ๒ ปี

(๑) ในพงศาวดารสงขลาว่ายังขึ้นนคร ฯ จน จ.ศ. ๑๑๕๓

(๒) ตั้งแต่เมื่อหอพระสมุทวชิรญาณได้พิมพ์พงศาวดารเมืองพัทลุง ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ แล้ว ต่อมาจึงได้เห็นสารตราพระคชสีห์ซึ่งลง จ.ศ. ๑๑๖๖ เรียกว่าพระยาพิไชยศรีฯ อยู่ แต่โดยที่ได้พิมพ์ไปแล้วจึงขออธิบายไว้เพื่อกันความเข้าใจผิดของคนภายหลัง

(๓) เสียดายที่ไม่ปรากฏว่าพรหมณัคนั้น ได้มาตั้งอยู่ที่เมืองพัทลุงเมื่อศักราชเท่าใด แต่คงไม่ต่ำกว่าเมื่อครั้งเมืองตั้งอยู่ที่สทิงพระ ด้วยมีหลักฐานปรากฏว่า ครั้งพระยาวิเชียรคีรี (ชุ่ม) ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ได้ค้นพบพระนารายณ์เทวรูปที่เมืองเก่าของพัทลุงที่ชะตงพระเอาไปไว้ที่ศาลเจ้าหลักเมือง ฯ สงขลา ซึ่งเป็นเทวรูปหล่อด้วยสัมฤทธิ์ ประมาณขนาดสูงศอกเศษ ใต ๓ นิ้ว ยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้ พรหมณัคนั้นได้เป็นพรหมณัพอิสสืบบุตรหลานต่อมาจนเดี๋ยวนี้ เวลานั้นนับถือพระพุทธศาสนากับพระอิศวรนารายณ์ปนกัน ได้ตั้งเทวสถานอยู่ที่ตำบลลำปำ จังหวัดพัทลุง ชาวเมืองมีความนับถือมาก แม้มีการโกนจุกหรือทำบุญสวดมนต์เรือนักเชิญพรหมณัไปทำพิธีสวดทางวิญญูอิศวรเวทด้วยเสมอ

ครั้นปีกุนทรศก พ.ศ. ๒๓๓๔ (จ.ศ. ๑๑๕๓) แยกโต๊ะหะยีเมืองเขีย
กับแยกเมืองปัตตานี รวมกันมาตั้งเมืองสงขลาได้ พระยาสงขลา (บุญชู) หนี
มาอาศัยเมืองพัทลุง เจ้าพระยานคร ฯ ทราบความก็ยกทัพมารบ ตีเอาเมือง
สงขลากลับคืนได้ แล้วภายหลังกองทัพกรุงยกมาถึงเมืองสงขลา แต่หาทัพได้รบ
กันไม่ ฝ่ายพระศรีไกรลาสผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง มีความตื่นตกใจกลัว พา
ครอบครัวหนีเข้าป่าก่อนศึกมาติดเมือง จึงไปรดเกล้า ฯ ให้ข้าหลวงออกมาถอด
จากเจ้าเมือง แล้วจำส่งไปกรุงเทพ ฯ

ในปีกุนทรศก พ.ศ. ๒๓๓๔ (จ.ศ. ๑๑๕๓) ไปรดเกล้า ฯ ให้หลวง
นายศักดิ์ (ทองขาว) นายเวรมหาดเล็ก บุตรพระยาพัทลุง (คางเหล็ก) ซึ่งเป็น
แม่กองออกมาในกองทัพกรุง ครองนออยู่วังเมืองพัทลุง หลวงนายศักดิ์ทรงอยู่ ๒ ปี
ถึงปีชวดจัตวาศก พ.ศ. ๒๓๓๕ (จ.ศ. ๑๑๕๔) ไปรดเกล้า ฯ ให้เป็นพระยาแก้ว
โกรพพิไชย ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง(*) ได้พระราชทานกระบี่อาญาสิทธิ์
เป็นเกียรติยศด้วย ตั้งเมืองอยู่ที่ตำบลลำปำฝั่งเหนือ ตั้งจวนที่บ้านสวนดอกไม้
เดยวน

พระยาพัทลุง (ทองขาว) ได้ท่านปลัดอภัยบุรีพระยาราชวงศ์ ขาดจวน
บ้านคลองบางหลวง ริมวัดหงส์ารามกรุงเทพ ฯ ซึ่งเป็นน้องนางพระชนนีเพียงร่วม

(๑) ภายหลังได้พบในสารตราพระคชสิทธิ์ เรื่องเจ้าพระยาสุรินทรราชาเมืองฉวาง ซึ่งสำเร็จราชการ
หัวเมืองทะเลหน้่านอก ในสารตราลง จ.ศ. ๑๑๖๖ ตรงกับเวลาที่พระยาพัทลุง (ทองขาว)
เป็นเจ้าเมือง เรียกว่า พระยาวิชิตเสนามหาพิไชย อภัยพิวิศควีสงคราม ตั้งขึ้นจึงเห็นว่า
ถูกต้องกว่าที่ว่าชื่อแก้วโกรพ จึงได้เขียนเป็นหมายเหตุไว้เพื่อกันความเข้าใจผิดคนภายหลัง

ชนกชนนด้วยกัน มาเป็นคุณหญิง เมื่ออยู่กรุงเทพฯ มีบุตรคนหนึ่งชื่อกุณเฒ่า
ได้วิวาห์มงคลกับท่านทับอยู่กรุงเทพฯ (*)

ครั้น พ.ศ. ๒๓๓๖ (จ.ศ. ๑๑๕๕) มีฉลูเบญจศก สมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวกรมพระราชวังบวร เสด็จไปตีเมืองมะริด มาตั้งพักต่อเรืออยู่ริมทะเลหน้า
นอกแขวงเมืองชุมพร โปรดให้เกณฑ์กองทัพเมืองพัทลุงไปสมทบกับทัพหลวง
แล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นแม่กอง คุมทัพพัทลุงเป็น
ทัพเรือไปตีเมืองมะริด ตะนาวศรี กับด้วยกองทัพกรุงฯ ตีเมืองมะริดจนจะได้
อยู่แล้ว ก็โปรดให้หากองทัพกลับเสีย

ครั้นมีมะเส็งเอกศก พ.ศ. ๒๓๕๒ (จ.ศ. ๑๑๗๑) สมเด็จพระรามา-
ธิบดีที่ ๑ เสด็จสวรรคต สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติปราบดาภิเษกแล้ว ในบั้นปลายมาตีเมืองถลาง
โปรดเกล้าฯ ให้เกณฑ์ทัพเมืองพัทลุง ไปสมทบกับทัพหลวงที่เมืองตรัง ยกไป
ตีเอาเมืองถลางคืนได้ ต่อมา พ.ศ. ๒๓๕๔ (จ.ศ. ๑๑๗๓) มีมะแม โปรดเกล้าฯ
ให้นายกล่อมมหาดเล็ก น้องพระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นพระทิพกำแหงสงคราม
ปลัด ตั้งนายจ้อยบุตรเจ้าพระยาสุรินทรราชา (จันทร์) เป็นหลวงเทพภักดียกกระบัตร
และในมีมะแมตรศก โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเจ้าพระยานคร (พัฒน์) ขึ้นเป็นเจ้า

(*) ท่านทับกับคุณเฒ่า มีบุตรชายหญิงหลายคน ขอล่าวแต่คนเดียว คือ คุณทวิชัยได้ถวายตัว
เป็นเจ้าจอมในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นคุณจอมมารดา กรมสมเด็จพระ
มาดชาพิทักษ์ ซึ่งเป็นพระราชชนนีสมเด็จพระเทพศิรินทร์ สมเด็จพระพันปีหลวง ใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕)

พระยาสุธรรมมนตรี ศรีโคกราชวงษ์ จางวาง ไปรดเกล้าฯ ตั้งให้พระบริรักษ์-
ภูเบศร์ (น้อย) ผู้บุตร^(๑) เป็นพระยานครต่อไป

ครั้นถึงปีระกาเบญจศก พ.ศ. ๒๓๕๖ (จ.ศ. ๑๑๗๕) เจ้าพระยา
ไทรบุรีกับรายนมุดาพี่น้องวิวาทกัน มีท้องตราไปรดเกล้าฯ ออกมาให้พระยา
พัทลุง (ทองขาว) ออกไปห้ามปรามระงับเหตุวิวาท ครั้นพระยาพัทลุง (ทองขาว)
กลับมา เจ้าพระยาไทรบุรีกับรายนมุดาก็กวาทกันอีก พระยาพัทลุง (ทองขาว) จึงทำ
ความเห็นกราบบังคมทูลให้เรียกรายนมุดามาไว้เสียที่กรุงเทพฯ จึงไปรดเกล้าฯ
ให้ย้ายรายนมุดาไปเป็นเจ้าเมืองสตูล ในปีระกานี้ไปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงออก
มาตักเลขเมืองพัทลุง ๒ ปี จึงเสร็จกลับมากรุงเทพฯ

พระยาพัทลุง (ทองขาว) มีศรัทธาได้สร้างวัดวัง มีอุโบสถและพระ
ระเบียงรอบไว้กลางเมืองวัดหนึ่ง แต่ไม่ปรากฏว่าสร้างไว้ในปีใด ได้ทำการสร้าง
วัดเสร็จ มีการฉลอง ณ วัน ๒ ๑๗ ค่ำ พ.ศ. ๒๓๕๘ (จ.ศ. ๑๑๗๗) ปีชวด
อัฐศก พระยาพัทลุง (ทองขาว) ว่าราชการอยู่ ๒๖ ปี ถึงอนิจกรรม ในปีฉลูนพศก
พ.ศ. ๒๓๖๐ (จ.ศ. ๑๑๗๘) ในรัชกาลที่ ๒ อายุ ๕๘ ปี^(๒)

ไปรดเกล้าฯ ตั้งนายพลพ่าย (เผือก) นายเวรมหาดเล็ก น้องพระยา
พัทลุง (คางเหล็ก) เป็นพระยาพัทลุง ให้หลวงยกกระบัตร (จ้อย) เป็นพระทิพกำแหง
สงคราม ปลัด ตั้งเมืองที่ตำบลบ้านลำป่าตามเดิม พระยาพัทลุง (เผือก) ได้

(๑) นัยว่า เป็นราชบุตรสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (คู่ลำดับสกุลเก่าภาคที่ ๔)

(๒) พระยาพัทลุง (ทองขาว) นี้ เป็นเจ้าของคณะจอมมารคาทรีย์ ในสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ
ชั้น ๓ กรมสมเด็จมาคยาพิทักษ์

ท่านวันชาวบ้านนาปะขอมาเป็นคนหญิง ครั้น พ.ศ. ๒๓๖๓ (จ.ศ. ๑๑๘๒) บีมะโรงโทศก พม่ายกมาตั้งทัพอยู่ที่เมืองทวาย จะยกมาตีหัวเมืองชายทะเล ตะวันตก ส่วนเมืองไทรบุรีก็เป็นทกระต่างกระเดื่องอยู่ไม่เป็นที่ไว้ใจ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงออกมาเกณฑ์ทัพเมืองพัทลุงไปตั้งต่อเรืออยู่ที่เมืองสตูลกับด้วย ทัพเมืองนคร ฯ ทัพเมืองสงขลาคุมเชิงเมืองไทรไว้ พระยาพัทลุง (เผือก) ให้พระปลัด (จ้อย) คุมทัพเมืองพัทลุงไปตั้งอยู่ที่เมืองสตูลพิเศษ แต่ห้ามข้าศึกมาไม่ ก็เลิกทัพกลับมาทางทัพเมืองนคร ฯ และทัพเมืองสงขลาด้วย

ครั้น พ.ศ. ๒๓๖๔ (จ.ศ. ๑๑๘๓) บีมะเส็งตรึก เจ้าพระยาไทรบุรี (อับดุลละ) ตั้งแข็งเมืองไม่ส่งต้นไม้ทองเงิน จึงโปรดเกล้าฯ ให้มหาดูกรมมา เกณฑ์กองทัพเมืองพัทลุงไปสมทบกับทัพเมืองนคร ฯ และทัพหัวเมืองอื่นๆ ให้ พระยานคร (น้อย) เป็นแม่ทัพไปตีเมืองไทรบุรี พระยาพัทลุง (เผือก) ให้หลวง ฤทธิไชยกับขุนต่างใจ เป็นนายกองคุมทัพพัทลุงไปกับพระยานคร เจ้าพระยา ไทรบุรีไม่ได้ไปอยู่เกาะหมาก (คือเกาะบีนัง) พระยานครตีเมืองไทรได้เมื่อ ณ วันเดือน ๓ แรม ๘ ค่ำ แล้วแต่งให้บุตรชายอยู่รักษาเมือง ๒ คน คือ พระ ภัคตบวรวิเศษ (แสง) เป็นเจ้าเมือง นายบุตรเป็นปลัด กับให้นายกล่อม ๑ นายภู ๑ นายม่วง ๑ หลวงประชาบาล ๑ เป็นผู้ช่วยรักษาเมืองไทรบุรี แล้วพระยานคร กวาดครัวแหกนำไปไว้เมืองนครศรีธรรมราชคราวนั้นมาก ครั้นบีมะเมี้ยจัตวาศก พ.ศ. ๒๓๖๕ (จ.ศ. ๑๑๘๔) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนพระยานคร (น้อย) ขึ้นเป็นเจ้าพระยานคร และตั้งพระภัคตบวรวิเศษ (แสง) เป็นพระยาอภัยธิเบศร์ ผู้ว่าราชการเมือง ตั้งนายบุตรเป็นพระเสนานุชิต ปลัดเมืองไทรบุรี^(๑)

(๑) ตอนหนึ่งพงศาวดารเมืองไทรบุรีว่า บีมะเส็งเบญจศก จ.ศ. ๑๑๘๕ ในรัชกาลที่ ๑ เจ้าพระยา นคร ยกไปตีเมืองไทรบุรีได้ดังนี้ เห็นจะผิด

ครนปีวอกคชก พ.ศ. ๒๓๖๗ (จ.ศ. ๑๑๗๖) พระบาทสมเด็จพระ
 รามาธิบดี ๒ เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ๓ สมเด็จพระ
 นงเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกแล้ว ถึงบ็จ
 อัฐก พ.ศ. ๒๓๑๗ (จ.ศ. ๑๑๗๗) พระยาพัทลุง (เผือก) ว่าราชการอยู่ ๗ ปี
 มีความชราลงมากด้วยมีอายุ ๗๐ ปีเศษ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เข้าไปรับราชการ
 อยู่กรุงเทพฯ พระราชทานที่บานสนามควาย^(๑) ให้เป็นที่อยู่อาศัยบรรดาบุตร
 หลานสมัครพรรคพวก ก็เข้าไปตั้งเรือนอาศัยอยู่ที่บานสนามควายกับด้วยพระยา
 พัทลุง (เผือก) ทงสน โปรดเกล้าฯ ให้นายครุบุตรคนใหญ่ของพระยาพัทลุง
 (เผือก) เป็นหลวงพิทักษ์ราชา เจ้ากรมเกณฑ์บุญ ทำราชการอยู่กรุงเทพฯ ได้สืบ
 บุตรหลานต่อมา^(๒) และโปรดเกล้าฯ ให้พระเสน่หามนตรี (น้อยใหญ่) บุตรชายคน
 ใหญ่ของเจ้าพระยานคร ฯ เป็นพระยาอุทัยธรรม ฯ เป็นเจ้าเมืองพัทลุง ฯ ได้เกณฑ์
 คนตัดไม้ต่อเรือรบ ๓๐ ลำ ปากกว้าง ๓ วาบ้าง ๔ วาบ้าง ตั้งทำการต่อเรือที่
 ชายทะเลสาบหน้าวัดป่าเรไรเดยวัน ๑ แห่ง ที่อำวจเง ๑ แห่ง^(๓) แต่หาทันสำเร็จ
 ไม่ ทำการต่อเรือประมาณครึ่งหนึ่งกตติราชการศึกเมืองไทรเกิดขึ้น การต่อเรือ
 จึงค้างอยู่ ไม่ทันตัดมาทำเรือก็หายสาบสูญไป

พระยาอุทัยธรรมเป็นคนใจคอครุร้ายมาก บรรดาบุตรหลานพระยา
 พัทลุง (ทองขาว) ได้อพยพไปกรุงเทพฯ เสียมาก เพิ่งกลับมาออกมาพัทลุงครั้ง
 พระยาพัทลุง (ทับ) เป็นเจ้าเมืองบ้าง

(๑) เวลาที่เรียกว่านางเล็ง คือ บริเวณที่ตั้งตลาดนางเล็งนั่นเอง
 (๒) พวกบ้านสนามควายยังพูดสำเนียงชาวพัทลุงปนอยู่จนทุกวันนี้
 (๓) เดิวนั้นเรียกกันว่า ทำต่อเรือ มาจนทุกวันนี้

ระหว่างกรุงเทพฯ ยกทัพไปรบเจ้าอนุเมืองเวียงจันทน์ เมื่อ
 จ.ศ. ๑๑๘๘ พระยาพัทลุง (เผือก) ได้เป็นแม่กองไปรบทัพเมืองเวียงจันทน์ด้วย
 ครองจับตัวเจ้าอนุเมืองเวียงจันทน์ได้

ครั้น พ.ศ. ๒๓๗๓ (จ.ศ. ๑๑๘๒) บีขาลโทศก ในรัชกาลที่ ๓
 กรุงเทพฯ ต่วนกูเด็นหลานเจ้าพระยาไทร (อับดุลละ) ซึ่งหนีไปอยู่เมืองเกาะ-
 หมากร มาตีเมืองไทรบุรีได้ในเดือน ๓ แรมค่ำหนึ่ง พระยาไทร (แสง) บุตรเจ้า
 พระยานครหนีมาอาศัยอยู่กับพระยาพัทลุงผู้พี่ แล้วบอกไปเมืองนครศรีธรรมราช
 และกรุงเทพฯ เจ้าพระยานครเกณฑ์ทัพเมืองนคร ฯ เมืองพัทลุงไปตีเมืองไทร
 เจ้าเมืองพัทลุงเป็นคนพิการเสียชาและเป็นคนสู้รบดีด้วย จึงให้พระปลัด (จ้อย)
 คุมกองทัพไปแทนตัว รวบรวมทัพเจ้าพระยานคร ฯ ยกไปล้อมเมืองไทรไว้ ต่วนกูเด็น
 สู้ไม่ได้จึงฆ่าตัวตาย เจ้าพระยานครเข้าเมืองไทรได้ ให้พระยาไทร (แสง) บุตร
 อยู่รักษาต่อไป (๑)

ฝ่ายแขกเมืองปัตตานี ๗ หัวเมือง มีความกำเริบยกมาตีเมือง
 สงขลา ครั้นเจ้าพระยานครทราบว่าพวกแขกปัตตานีมาตีเมืองสงขลา ก็ยกทัพ
 ออกจากเมืองไทรบุรีมาช่วยเมืองสงขลา พวกแขกก็แตกกลับไป และครั้งนั้น
 โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ) ซึ่งเป็นสมเด็จพระยาบรมมหา-
 ประยูรวงศ์ในรัชกาลที่ ๔ (ที่เรียกกันว่าสมเด็จพระองค์ใหญ่) เป็นแม่ทัพยกมาปราบ
 เมืองไทรบุรี และเมืองปัตตานี มาถึงเมืองสงขลาในปีมะโรง จัตวาศก
 พ.ศ. ๒๓๗๕ (จ.ศ. ๑๒๘๔) แต่หาทัพไม่ ด้วยแขกแตกไปหมดแล้ว แล้วตั้ง

(๑) ตอนที่พงสาวดารเมืองไทรบุรีกล่าวถึงและคักราชผัดกัน อีกพงสาวดารเมืองไทรว่านี่เป็น
 อัฐศก จ.ศ. ๑๑๘๘ ต่วนกูเด็นตีเมืองไทรได้

พักอยู่ที่เมืองสงขลา จักรวรรดิเมืองแขกเรียบร้อยแล้ว ให้กองทัพเจตย์ไว้ที่บน
เขาแดงองค์หนึ่ง แล้วกลับกรุงเทพฯ และในปีเถาะตรีศกระหว่างศึกเมืองไทรนั้น
ราษฎรทำนาไม่ได้ผลถึง ๒ ปี ด้วยนาท่วมข้าวเสียหายมาก ชาวแพงซอชายกัน ๓
หรือ ๔ ทะนานต่อเหรียญนอก คือ ๑ สลึงเพียง เขามาหุงปนกับเผือกมัน บุกกลอย
บ้าง ทักกลวยบ้าง ที่ไม่มีชาวปนเลยก็มี พลเมืองอดข้าวล้มตายในครั้งนั้นมาก
นัก ที่อพยพครอบครัวไปอยู่ต่างเมืองก็มาก

ครั้นต่อมา พ.ศ. ๒๓๘๗ (จ.ศ. ๑๒๐๐) ต้นปีจอสัมฤทธิ์ศึก พวกหัว
เมืองเข้าไปในงานพระเมรุพระบรมศพสมเด็จพระศรีสุลาดิยพระพันปีหลวง ฝ่าย
ตัวนุกุมัตตอียด ตัวนุกูบัตตูลละ หลานเจ้าพระยาไทรอับัตตูลละ (เรียกกันว่านาย
สุก นายแตน) กับหวันมะหลี แยกสลัดอยู่ที่เกาะยาวหน้าเมืองภูเก็ต ยกคุมมาตี
เมืองไทรได้อีก พระยาไทร (แสง) หนีมาอาศัยพระยาพัทลุงผู้พี่เหมือนครั้งก่อน
ครั้นพวกแขกตีเมืองไทรได้ แล้วกวาดต้อนโคกระบือส่งไปจำหน่าย ณ เมืองเกาะ
หมากมากมาย และให้หวันมะหลียกทัพเรือมาตีเมืองตรังได้ ฝ่ายตัวนุกุมัตตอียด
ก็แต่งกองทัพยกมาตีเมืองสงขลา ได้สู้รบกันเป็นศึกใหญ่ ทัพพระยาสงขลา
(เถียนแสง) อ่อนกำลังถอยเข้าตั้งรักษาอยู่ในเมือง แยกยกรุกเข้าไปตั้งอยู่ที่เขาลูก
ช้างและปลัดแรด ฝ่ายเมืองพัทลุงก็เกณฑ์กองทัพ ให้พระยาไทรน้องชายไปตี
เมืองไทรกับกองทัพเมืองนคร ฯ กับให้กรมการ (ไม่ปรากฏนาม) คุมพลไปช่วย
เมืองสงขลาของ ๑ ให้หลวงจำไปตั้งรับแขกอยู่ที่ทุ่งใหญ่(*) ได้ตำบลท่ามะเตือ

(๑) เค็ดวนี่เรียกที่นั้นว่าค่ายจำขัง

กอง ๑ แล้วให้พระปลัด (จ๋วย) ไปตั้งรักษาอยู่ที่เมืองสตูลกอง ๑ หวันมะหัด
 ยกมาตีเมืองสตูล ได้รบกันถึงตลุมบอน ไทยน้อยตัวทานกำลังแขกไม่ได้ก็แตก
 แยกตามตียับเย็นมาก พระปลัด (จ๋วย) หนีไม่ทัน ต้องปลอมตัวลงเกลือกกลิ้งกับ
 กับชาวศพเหล่านั้น เขาโลหิตทาตัวนอนทำตายอยู่กับชาวศพ แยกคิดว่าตายก็
 เลยไป ครั้นแขกไล่ไทยไปพันหมัดแล้ว จึงได้เซซังมาพบกับนายทองโอคนไข
 ได้เป็นเพื่อนมาด้วยกันจนถึงเมืองพัทลุง ในระหว่างทางที่หนีแขกมานั้น ต้องเดิน
 ลัดบุงป่าฝ่าพงมาไม่ได้พบบ้านพบคนเลย อดข้าวปลามาตั้ง ๗ วัน กินแต่ใบไม้ราก
 ไม้และลูกไม้บ้าง ในวันค่ำรบ ๘ ทิวไทยอ่อนเพลียลงมาก ถึงเวลาเที่ยงก็หยุด
 นอนได้ริมไม้ หลับไปจนตะวันบ่ายได้ยินเสียงฮกาวร้องอยู่บนต้นไม้ต้นหนึ่ง
 ตีใจโดยที่ทราบอยู่แล้วว่า ฮรวมคาฮกาคงอยู่ในบริเวณบ้านคน แล้วฮกาควนนก
 บินไปร้องอยู่ข้างหน้า จึงได้เดินตามเสียงกาไปพอใกล้ฮกาก็บินไปร้องอยู่ข้างหน้า
 ฮกหลายครั้ง จนถึงบ้านชาวไร่บ้านหนึ่ง ก็ได้อาศัยนอนและขอข้าวปลารับ
 ประทาน พักอยู่ ๒ วันพอมีกำลังเล็กน้อยก็เดินทางต่อมาจนถึงพัทลุง จึงได้รวบรวม
 พลได้แล้วยกกลับไป ตั้งค่ายรับทัพแขกอยู่ที่ด้านทางรวบ ซึ่งเป็นทางรวมไป
 สงขลามาศูตไปสตูลได้ทั้ง ๓ เมือง ครั้นไทยทำค่ายด้วยต้นหยวกกล้วยบ้า
 แยกมาตั้งค่ายประชิดกันอยู่ที่ตงเขือกข้างแขวงเมืองสตูล ได้สู้รบกันกับแขกเป็น
 สามารถ แยกแต่งกองโจรเข้ามาสอดแนม ฮ้อมมาทางเขาออยดาวถึงบ้าน
 ตะโหมดและท่าชมวงบ้านบ่าบอน ไทยได้ออกต้านตีแยกแตกไปทุกแห่ง พอลอน
 พลกองที่ไปช่วยเมืองสงขลามาศูตถึงค่ายหยวกด้านทางรวบพร้อมกัน ก็ยกไปตีค่าย
 แยกตงเขือกข้างแตก พระปลัดยกตามไปตีเมืองสตูลคืนได้ พวกแขกชนด็กก็แตก

หนังสือเรียกกลับไป ฝ่ายพระยาไท (แสง) ตังรบรบเขยวกันอยู่กั้บแรทที่เมืองไท
กตเมืองไทคนไต

พวกแซกซงมาตเมืองสงขลา ครนรู้ว่าเมืองไทและเมืองสตูลเสีย
แล้ว จะตงรบรบเขยวกันไปกั้บเมืองสงขลา ก็เกรงว่ากองทัพไทยที่เมืองไทและ
เมืองสตูลจะยกมาโอบหลังเขากั้บจะเสียที่ยบเย็นมาก จะหนักไม่พิน จะสู้ก็ไม่ได้
จึงเลิกทัพหนีกลับไปทางแดนอังกฤษ ทัพหัวนมะหลซงมาตงมนอยู่เมืองตรังกเล็ก
ทัพกลับไปเอง

ครั้งนั้นโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิชิตณรงค์กับพระราชวรินทร์คุมทัพ
เรือล่องหน้ามาก่อน ทัพหน้ามาถึงเมืองสงขลาทัพขอแซกเล็กทัพหนีกลับไปหาทัพ
ได้รบกันไม่ ทัพหลวงพระยาศรีพัฒน์ (ทัศน์) ซึ่งเป็นสมเด็จพระยาบรมม
มหาพิชัยญาติฯ ในรัชกาลที่ ๕ (ซึ่งเรียกกันว่าสมเด็จพระที่นั่ง) เป็นแม่ทัพ
ใหญ่กับเจ้าพระยาอมราช พระยาเพชรบุรีคุมพล ๕,๐๐๐ เป็นทัพเรือยกตามมา
ทัพหน้าทัพหลวงกั้บชนตงอยู่ตงเมืองสงขลาจัดการทัพเมืองไท และเมืองกลันตัน
ซึ่งเวลานั้นพระยากลันตันกับพระยาจางวาง เกิดวิวาทรบกันระหว่างญาติพี่น้อง
พระยาศรีพัฒน์แม่ทัพ จึงแต่งให้ข้าหลวงยกทัพบกทัพเรือออกไปว่ากล่าวห้าม
ปรวม พระยากลันตันกับพระยาจางวางก็เลิกรบกัน ฝ่ายทางเมืองไทเห็นว่า
พระยาไทและพระเสนานุชิตเป็นไทยจะรักษาเมืองไทยบุรีต่อไป บุตรหลานเจ้า
พระยาไทจะมารบกวนอีก จึงนำความกราบบังคมทูล โปรดเกล้าฯ ให้แยกเมือง
ไทบุรีออกเป็น ๓ เมือง คือ เมืองไทบุรี ๑ เมืองกะบังปาสุ ๑ เมืองปลิศ ๑

๕๗

รวมเป็น ๕ ทงเมืองสตูล แบ่งทงทออกเป็นมูเกม^(๑) มีนายมูเกมเป็นผู้บังคับการงาน โปรดให้ต่วนกูอาหนุ่มซึ่งเป็นที่รักใคร่นับถือของพลเมืองมากนนวราชการเมืองไทร ต่วนกูอาต้นนวราชการเมืองกะบังป่า ต่วนกูเตตอซึ่งนวราชการเมืองปลิศ ต่วนกูหมัดอาเก็บนวราชการเมืองสตูล ให้คงชนกับเมืองนครศรีธรรมราชต่อไปทงตเมือง

โปรดเกล้าฯ ให้พระยาไทร (แสง) กับพระเสนานุชิตปลัดนั้นกลับกรุงเทพฯ ภายหลังโปรดเกล้าฯ ตั้งให้พระยาไทร (แสง) เป็นพระยาบวรวิเศษภูธรผู้ว่าราชการเมืองพังงา ตั้งพระเสนานุชิต (นุค) เป็นพระยาเสนานุชิต ผู้ว่าราชการเมืองตะกั่วป่า พระยาศรพัฒน์จตุรราชการอยู่ทเมืองสงขลา ๒ ปี ได้ก่อพระเจดีย์ไว้ทเขาแดงอังกษหนึ่ง เคียงกับเจดีย์ของเจ้าพระยาพระคลังผู้พี่ แล้วจึงกลับกรุงเทพฯ^(๒)

ครั้งนั้นเมื่อเสร็จศึกแขกแล้ว เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ถึงอสัญญกรรม โปรดเกล้าฯ ให้พระเสน่หามนตรี (น้อยกลาง) บุตรีที่ ๒ ของเจ้าพระยานครน้อย เป็นพระยานครแทนบิดา กับโปรดให้เรียกพระยาอุทัยธรรมผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง เข้าไปรับราชการอยู่กรุงเทพฯ ในปีกุนเอกศก พ.ศ. ๒๓๘๒ (จ.ศ. ๑๒๐๓) พระยาอุทัยธรรมว่าราชการอยู่ ๓๓ ปี

โปรดเกล้าฯ ตั้งให้พระปลัด (จ้อย) เป็นพระยาอภัยบวรวิเศษจักรวิจิตร

(๑) ทำนองนายอำเภอทุกวันนี้

(๒) ชาวเมืองเรียกว่าพระเจดีย์ ๒ อังกษหนึ่ง

พิพอกกต พริยพาหะ ผู้สำเร็จราชการเมืองพทลุง จึงระลึกลงตรงทหนแซกเดินมา
พบฮกา ซึ่งเป็นนางดีให้พบบ้านคนและรอดมาได้ จึงให้ปลูกร้านไว้สำหรับโปรย
ข้าวให้เป็นทานฮกา ในเวลาเช้าเมื่อตักบาตรแล้วทุกวันเป็นนิจกาล และใน
ระหว่างนี้ไม่ปรากฏคักราชเท่าใด โปรตเกล้าฯ ให้ยกที่พระโคคือจะทังพระเมือง
เก่าของพทลุง ซึ่งเป็นกิ่งจะทังพระจังหวัดสงขลาเดยวณกับตำบลพังลาไปขึ้นเมือง
สงขลาแต่นั้นมา

พระยาพทลุง (จุย) คนนี้ เป็นบุตรเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร)
ผู้เป็นต้นสกุลจันทรโจวงศ์ ซึ่งในรัชกาลที่ ๓ โปรตเกล้าฯ ให้ออกมาเป็นข้าหลวง
สำเร็จราชการอยู่ ณ เมืองถลาง กำกับราชการหัวเมืองทะเลหน้ำนอก ๘ หัวเมือง
ที่เคยเป็นมณฑลภูเก็ต(*) เจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร) ผู้เป็นบุตรที่ ๓ ของเจ้า
พระยาชำนาญวิวัักษ์ (อู่) ผู้มีชื่อเสียงในแผ่นดินพระบรมราชา "พระเจ้าอยู่หัว
บรมโกศ" ครั้นกรุงเก่า เมื่อถึงอสัญญกรรมโปรตเกล้าฯ ให้เรียกพระศพ และ
เจ้าพระยาสุรินทราชานเป็นบุตรเรียงพเรียงนึ่งกับท่านเจ้าขรัวเงิน ซึ่งภายหลังมา
ปรากฏนามว่า ท่านขรัวกำทางฝ่ายมารดา ตั้งมีเนือความแจ้งอยู่ในพระราช
นิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องปฐมวงศ์ ที่หอพระสมุดได้
ให้พิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๘ นั้นแล้ว แต่ในพระราชนิพนธ์ว่าชอนายฤทธิ
ซึ่งเป็นชอบรรพาคักกต คือหลวงฤทธิชอนายเวรมหาดเล็ก ครวงแผ่นดินพระทง

(๑) คือ เมืองถลาง ๑ เมืองภูเก็ต ๑ เมืองตะกั่วป่า ๑ เมืองตะกั่วทุ่ง ๑ เมืองถ้ำ ๑ เมืองพังงา
เมืองกระ ๑ เมืองครุฑ ๑ (อยู่ในแขวงจังหวัดตะกั่วป่า รวม ๘ เมือง แต่เมืองถ้ำ เมือง
พังงา เมืองกระ เมืองครุฑ ๔ เมืองนี้ขึ้นกับเมืองตะกั่วป่า

สุริยาศน์อมวิมถ์กรุงเก่า ตั้งแจ้งในลายพระหัตถ์สมเด็จพระยาตำรัง ฯ
 นนแล้ว

เจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์) มีน้องชายอีกหลายคน ได้สืบบุตรหลาน
 แยกออกเป็นสกุล (ภูมิตัน) สายหนึ่ง สกุล (บุรณศิริ) สายหนึ่ง สกุล (ศิริ-
 วัฒนกุล) สายหนึ่ง สกุล (สุจริตกุล) สายหนึ่ง สกุล (รัชกุล) สายหนึ่ง ซึ่ง
 ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ กับเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์) มีบุตรอีก ๒ คน ชื่อ นาย
 อิน นายพิมพ์ นายอินเป็นน้องร่วมมารดา กับพระยาพัทลุง (จุย) ทั้งสามคน
 ได้ถวายตัวเป็นข้าหลวงเดิมพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ๕ พระจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัว เมื่อยังทรงพระเยาว์อยู่ภายหลังเมื่อออกทรงพระผนวชแล้ว นายอินก็ตาม
 ไปรับราชการอยู่ในวัด ครั้นนายอินถึงแก่กรรมก็ทรงเป็นเจ้าภาพจัดการเผาศพ
 ตามธรรมเนียม พระยาพัทลุง (จุย) ผู้พี่ไม่มีบุตร จึงได้รับเอานายอินบุตรนายอิน
 ผู้น้องมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม และขอรับพระราชทานให้นายพิมพ์น้องที่ ๓ เป็น
 หลวงสิทธิศักดิ์ภักดี ผู้ช่วยราชการเมืองพัทลุง อนึ่งเมื่อเจ้าพระยาสุรินทราชา
 (จันทร์) เป็นมหาอุปราชเมืองนครศรีธรรมราช ครังเมืองนคร ฯ ตั้งตัวเป็นเจ้านน
 มีบุตรชายด้วยภรรยาคนอื่นหนึ่งชื่อเยาว์ ตกอยู่เมืองนคร ฯ ภายหลังได้เป็น
 พระปลัดเมืองนครศรีธรรมราช เรียกว่าปลัดเยาว์ ครั้นเจ้าพระยาสุรินทราชา
 ได้ไปเป็นข้าหลวงสำเร็จราชการหัวเมืองทะเลหน้่านอก ๘ หัวเมือง ครังรัชกาล
 ที่ ๑ นน มีบุตรชายตกอยู่ที่เมืองกลางคน ๑ ชื่อ นายฤกษ์ นายฤกษ์มีภรรยา
 ชาวเมืองกลางชื่อท่ม เป็นบุตรพระยากลางเทียน ฯ เป็นบุตรท้าวเทพกษัตรี

นายฤกษ์จึงได้ตั้งหลักฐานอยู่ ณ เมืองกลาง ภายหลังได้เป็นพระยากลาง^(๑) ในรัชกาลที่ ๓ ครั้นตอนปลายโปรตเกล้าฯ ให้เมืองกลางไปขึ้นเมืองพังงา ครั้นพระยาบริรักษ์ภูธร (แสง) พระยากลาง (ฤกษ์) มีบุตรชายที่ปรากฏคนหนึ่งชื่อทับ ได้เป็นหลวงนรานุชิต ผู้ช่วยเมืองกลาง ครั้นพระยากลาง (ฤกษ์) ถึงอนิจกรรมแล้ว โปรตเกล้าฯ ตั้งให้หลวงนรานุชิต (ทับ) บุตรพระยากลาง (ฤกษ์) เป็นพระยาณรงค์เรืองฤทธิ์ ประดิษฐานสงคราม พระยากลาง เมื่อ ณ วัน ๑๑ ๑๑ ค่ำ บัวออกส้มฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๑๐ ในรัชกาลที่ ๓ ต่อมาประมาณราว จ.ศ. ๑๒๒๘ หรือ ๑๒๒๘ พระยากลาง (ทับ) ถึงอนิจกรรมแล้ว พระยากลาง (คิน) ได้เป็นเจ้าเมือง ต่อมาพระยากลาง (เกต) น้องพระยากลาง (คิน) แล้วจึงมาได้พระยากลาง (หนู) ชาวเมืองพังงา ซึ่งเป็นต้นสกุล ณ เมืองกลาง ภายหลังจึงยุบเมืองกลางลงเป็นอำเภอขึ้นจังหวัดภูเก็ตแต่บัดนี้มา^(๒)

อนึ่งพระยากลาง (ฤกษ์) บุตรเจ้าพระยาสุรินทราชาคนนมเฝ้าอยู่ในจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติหน้า ๑๔๓ ว่า ครั้นแขกเมืองไทรบเป็นชบถ พระยาตะกั่วทุ่งฟ้องว่าเป็นใจเข้าด้วย หวันมาหลี่ หวันจิกะหน้าพวกแขกชบถ แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเชอรับสั่งว่า พระยากลางก็เป็นไทย และเป็นพี่น้องกับเจ้าพระยาคลัง^(๓) ซึ่งภายหลังเป็นสมเด็จพระยาบรมมหา-

(๑) ราชทินนามชื่อใดไม่ปรากฏ

(๒) เรื่องราวเมืองกลางที่ได้เขียนไว้นี้ ด้วยเห็นว่าเคยเป็นเมืองใหญ่มาก่อน กับทั้งเกี่ยวข้องกับเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์) ได้ออกไปปกครองดังกล่าวมาแล้วนั้นด้วย

(๓) ที่รับสั่งว่าพระยากลางเป็นพี่น้องกับเจ้าพระยาพระคลัง ก็ว่าเจ้าคุณหญิงจันทร์ภรรยาเจ้าพระยาพระคลัง เป็นลูกพี่ลูกน้องกันกับเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์) บิดาพระยากลาง ทางฝ่ายเจ้าพระยาพลเทพ (ทองอิน)

ประยวงค์ ที่เรียกว่าสมเด็จพระองค์ใหญ่ ซึ่งจะไปเข้ากับอ้ายแขกนั้นเห็นจะไม่เป็น
 ดงน

(๒) ต่อมาโปรดเกล้าฯ ตั้งนายบุญคง มหาตเล็ก บุตรหลวงฤทธิเสนี
 (เมือง) และเป็นหลานปู่แต่พระยาจนะ (เนร หรือ อิน) เป็นพระทิพกำแหง
 สงครามปลัด ซึ่งเป็นต้นสกุล ศิริพร ทุกวันนี้นั้น ตั้งนายทับบุตรพระยาพัทลุง
 (ทองขาว) เป็นหลวงรองราชมนตรีผู้ช่วย ต่อมาโปรดเกล้าฯ เลื่อนขึ้นเป็นหลวง
 เทพภักดียกกระบัตร ครั้นปีระกาเอกศก พ.ศ. ๒๓๘๒ (จ.ศ. ๑๒๑๑) โปรดเกล้าฯ
 ให้พระยารามกำแหงออกมาตั้งเลขเมืองพัทลุง ตั้งท้องแขน ๑ ปีเศษ พระยา
 พัทลุง (จุย) ว่าราชการอยู่ ๑๒ ปี ครั้นปีจอโทศก พ.ศ. ๒๓๘๓ (จ.ศ. ๑๒๑๒)
 บัวยเป็นโบราณโรคถึงอนิจกรรมในต้นปีนั้น (ได้พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระ
 ราชทานหีบทองหีบออกมารับศพ ในปีนั้นหลวงประเทสียน (พลับ) บุตรพระยา
 พัทลุง (เผือก) ก็ถึงแก่กรรมลงด้วย

ในปีจอโทศก พ.ศ. ๒๓๘๓ (จ.ศ. ๑๒๑๒) นั้น พระบาทสมเด็จพระ
 พระรามาธิบดีที่ ๓ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคต ครั้นพระบาทสมเด็จพระ
 พระรามาธิบดีที่ ๔ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชา
 ภิเศกในปีกุนตรีศก พ.ศ. ๒๓๘๔ (จ.ศ. ๑๒๑๓) แล้วโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
 สัญญาบัตรให้หลวงยกกระบัตร (ทับ) บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นพระยา
 อภัยบริรักษ์ จักรวิจิตร พิพิธภักดี พริยพาหะ ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง
 พระราชทานพานหมาก คนโท กระโถนทองคำ และกระบี่บงทอง เสด็จ หมวก
 ทรงประพาสเป็นเกียรติยศ กับพระราชทานคุณแดงธิดาพระยาสงขลา ซึ่งเข้าไป

รับราชการฝ่ายในอยู่กรุงเทพฯ นั้น มาเป็นคุณหญิง ด้วยท่านติดภรรยาเดิมถึงแก่กรรมก่อนนานมาแล้ว แต่คุณหญิงแดงหามีบุตรด้วยกันไม่

ทรงตั้งหลวงสิทธิศักดิ์ (พิมพ์) ผู้ช่วยน้องพระยาพัทลุง (จ้อย) ซึ่งเป็นข้าหลวงเดิม เป็นพระยาวรรณารตสัมพันธพงษ์ ผู้ว่าราชการเมืองปะเหลียน ตั้งนายบัว มหาเด็กลูก บุตระพระยาพัทลุง (เผือก) ซึ่งเข้าไปรับราชการอยู่กรุงเทพฯ กับพระยาพัทลุง (เผือก) บิดา แต่ก่อนนั้น เป็นพระพลสงครามจางวางด้าน ตั้งหมื่นสนิทภิมย์ (นึ่ง) บุตระพระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นหลวงเทพภักดียกกระบัตร ตั้งนายศุภ บุตระพระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นหลวงรองราชมนตรี ผู้ช่วย ตั้งนายแจ่ม บุตระหลวงพิทักษ์ราชา (ครุฑ) เจ้ากรมเกณฑ์บุญ ผู้เป็นหลานพระยาพัทลุง (เผือก) เป็นหลวงราญอริราช ผู้ช่วย ตั้งนายปลอด บุตระพระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นหลวงศักดิ์สุรการ ผู้ช่วย ออกมารับราชการเมืองพัทลุง ครั้นปีชวดจัตวาศก พ.ศ. ๒๓๘๕ (จ.ศ. ๑๒๑๔) พระยาวรรณารตสัมพันธพงษ์ ผู้ว่าราชการเมืองปะเหลียนเข้าไปกรุงเทพฯ บ่วยเป็นลมบาทจิตต์ล้มลงถึงแก่กรรมโดยด่วน ที่บ้านเจ้าพระยาสุรธรรมมนตรี (บุญศรี) ซึ่งเวลานั้นยังเป็นพระยามหาอำมาตย์หรือเจ้าพระยาอรรมา ที่บ้านเหนือแต่โรงเรียนราชินีเดี๋ยวนี้ ครั้นนำความกราบบังคมทูลทรงทราบแล้วโปรดเกล้าฯ พระราชทานหีบทองหีบอย่างพระยาพานทอง และจะเสด็จมาพระราชทานน้ำอาบศพ แต่เจ้าพระยาสุรธรรมมนตรีเจ้าของบ้าน ได้กราบบังคมทูลว่าบ้านแคบไม่มีที่พอรับเสด็จ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส เสด็จพระราชทานน้ำอาบศพแทนพระองค์ ครั้นถึงเวลาสมควรจะ

พระราชทานเพลิง โปรตเกล้า ฯ ให้เป็นศพหลวง ตั้งการพระราชทานเพลิง ณ วัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้ง) พระราชทานโชนหลวง ๑ โรงด้วย และได้เสด็จไปประทับเรือพระที่นั่งที่สะพานหน้าวัด ทรงจุดชนวนฝังศพพระราชทานเพลิง

ครั้น ณ วัน ๒ ๖ ๕ คำ บิดลูยังเป็นเจ้าตาก พ.ศ. ๒๓๘๕ (จ.ศ. ๑๒๓๔-๕) โปรตเกล้า ฯ ตั้งนายน้อยบุตรนายอินข้าหลวงเดิม ซึ่งพระยาพัทลุง (จ้อย) รั้งมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมนั้นเป็นพระวรนาถสัมพันธพงษ์ ผู้ว่าราชการเมืองปะเหลียน ถึงศักดิ์นา ๓,๐๐๐ ไร่ แทนอา ตั้งนายเต็มบุตรพระยาอรุณารท (พิมพ์) เป็นหลวงสุนันทากร ปลัดเมืองปะเหลียน ครั้นมีมะเมีย สัมฤทธิศก พ.ศ. ๒๔๐๑ (จ.ศ. ๑๒๕๐) พระยาพัทลุง (ทับ) ได้จัดการให้แก่พระอุดมปฏิภก (สอน) พระราชาคณะ มาแต่วัดหัวสนทรา ตำบลบันแต มากระทำการฌาปนกิจที่กลางเมือง^(๑)

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๒ (จ.ศ. ๑๒๕๑) มีมะแมเอกศก พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๔ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสเมืองสงขลา และปัตตานี ครั้นนพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงยังทรงพระเยาว์ ได้ตาม

(๑) พระอุดมปฏิภกนี้ ปรากฏว่าได้เข้าไปกรุงเทพฯ สำนักอยู่วัดหนึ่ง เล่าเวียงพระปริยัติธรรม แดกฉานจบ ๘ ประโยค เป็นเปรียญเอก ในรัชกาลที่ ๓ โปรตเกล้า ฯ ให้เป็นพระราชาคณะ เจ้าอธิการวัดหนึ่งจนตลอดรัชกาล ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ มีความชราทุพพลภาพอายุ ๖๐ เศษ และได้กระทำให้เป็นที่ขุ่นเคือง ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เรื่องคณะธรรมยุติ และมหานิกาย จึงได้ถวายพระพรลาออกมาอยู่บ้านที่ตำบลบันแต ซึ่งเป็นบ้านเดิมของท่าน แล้วได้ชักชวนศิษย์หาญาติโยมสร้างวัดหัวสนทราขึ้น เป็นที่อาศัยกระทำสังฆกรรมที่ตำบลบันแตแขวงเมืองพัทลุง ซึ่เป็นบ้านเดิมของท่าน และได้มรณภาพที่วัดนั้นเมื่ออายุ ๗๐ ปีเศษ

เสด็จพระราชดำเนินออกมาด้วย พระยาพัทลุง (ทับ) กับพระวรนาถสัมพันธพงษ์ (น้อย) ได้ไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่เมืองสงขลา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเคารพ โดยมีพระราชดำรัสว่าเป็นญาติกัน ได้พระราชทานเหรียญเฟื่องทองคำตราข้างแก่ พระยาพัทลุง (ทับ) ๑๐๐ เหรียญ พระวรนาถสัมพันธพงษ์ (น้อย) ๑๐๐ เหรียญ ครั้นนั้นหลวงสุนันท์ทากร (แต้ม) บัญชีออกไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทไม่ได้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญเฟื่องทองคำ ฝากมากับพระยาพัทลุง (ทับ) ๓๐ เหรียญ ต่อมา พระยาพัทลุง (ทับ) ให้หลวงยกกระบัตร์ (นึม) ไปรื้อเอาปืนบาเทรียมมาแต่เขาชัยบุรีเมืองเก่าทาง ๒ กระบอก มาไว้ที่กลางเมืองพัทลุง กับให้รื้อกำแพงเมืองที่ เขาชัยบุรีมาปฏิสังขรณ์วัดวัง ซึ่งเป็นวัดของพระยาพัทลุง (ทองขาว) บิดา ขึ้นเป็นวัดถือน้ำไว้กลางเมืองพัทลุง ทั้งกุฏิวิหารอุโบสถและเจดีย์สถาน และวาดเขียนพร้อมเสร็จบริบูรณ์ ได้มีงานฉลอง ณ วัน ๕ ๖ ๗ ๘ ค่ำ บัวออกโทศก พ.ศ. ๒๔๐๓ (จ.ศ. ๑๒๒๒)

ครั้นต่อมาพระพลสงคราม (บัว) ได้สร้างวัดขึ้นวัดหนึ่ง ริมคลองลำป่าฝั่งใต้ ให้ชื่อว่าวัดประทุมจินตาราราม ได้ทำการฉลองวันใดไม่ปรากฏ แต่ใน พ.ศ. ๒๔๐๕ (จ.ศ. ๑๒๒๔) ต่อมาเมื่อพระปลัด (บุญคง) และหลวงยกกระบัตร์ (นึม) ถึงแก่กรรมแล้ว โปรดเกล้าฯ ตั้งหลวงรองราชมนตรี (ศุข) เป็นพระเทพกำแหงสงคราม ปลัด ตั้งนายคล้าย บุตรพระยาพัทลุง (ทับ) เป็นหลวงเทพภักดียกกระบัตร์ ครั้นจะเป็นปีใดไม่ปรากฏ โปรดเกล้าฯ ให้ยกที่กำแพงเพชรไปเป็นแขวงเมืองสงขลาแต่นั้นมา

พระยาพัทลุง (ทับ) ว่าราชการอยู่ ๑๖ ปี ครั้นปีเถาะเดือน ๕ ยัง
 เป็นอัฐศก พ.ศ. ๒๔๐๘-๑๐ (จ.ศ. ๑๒๒๘-๘) เวลาบ่ายโมงเศษ บัวยเป็นลม
 ถึงอนิจกรรมโดยเร็วพลัน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จึงรับสั่งกับสมเด็จพระ
 เจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เมื่อยังเป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ว่าเมืองพัทลุงขอ
 ใ้กับพระวรนารถสัมพันธพงษ์ (น้อย) ฯ พณ ฯ จึงมีท้องตราออกมาให้
 พระวรนารถสัมพันธพงษ์ (น้อย) มารับอยู่ ๒ ปี หาทันได้รับพระราชทานสัญญา
 บัตรเป็นพระยาพัทลุงไม่ ก็พอทรงพระประชวรเสด็จสวรรคตลงในบีมะโรง
 สัมฤทธิศก พ.ศ. ๒๔๑๑ (จ.ศ. ๑๒๓๐)

ครั้นพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๕ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จขึ้น
 เสด็จถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษก ในบีมะโรงนั้นแล้ว ถึง ณ วัน ๑ ฯ ๖ คำ
 บีมะเส็งเอกศก พ.ศ. ๒๔๑๒ (จ.ศ. ๑๒๓๑) โปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตร
 ให้พระวรนารถสัมพันธพงษ์ (น้อย) เมืองปะเหลียน ซึ่งได้มารั้งเมืองพัทลุงอยู่นั้น
 เป็นพระยาอภัยบริรักษ์ จักรวิจิตร พิพิธภักดี พริยพาหะ ผู้สำเร็จราชการเมือง
 พัทลุง ถือศักดินา ๕,๐๐๐ ไร่ พระราชทานพานหมาก คนโท กระโถนทองคำ
 กระบุงทอง เตอ หมวกทรงประพาส ลูกประคำ และกระดิ่งทองคำ เงิน
 คาวหวาน ๑ คู่ แคร่สี่พนัก และเครื่องอิสริยาภรณ์หัตถียจุลจอมเกล้าเป็น
 เกียรติยศ ตั้งหลวงพิทักษ์ (พุ่ม) บุตรพระพลสงคราม (บัว) เป็นพระพลสงคราม
 ตั้งนายชาวบุตรพระยาพัทลุง (ทับ) เป็นพระเกษตรานุรักษ์ ผู้ว่าราชการเมือง
 ปะเหลียน ตั้งนายรุ่งบุตรพระยาปะเหลียน (พิมพ์) เป็นหลวงสิทธิศักดิ์ภักดี ผู้ช่วย

และต่อมา พ.ศ. ๒๔๑๖ (จ.ศ. ๑๒๓๕) พระราชทานตราตระกูลตติยจุลจอมเกล้าฯ ให้พระปลัด (ศุข) เป็นพิเศษ ด้วยเวลานั้นพชายใหญ่ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว และเป็นเวลาที่ได้ทรงสร้างตราตระกูลชั้นด้วย

ต่อมาบิดาไม่ปรากฏ พระยาพัทลุง (น้อย) เข้าไปกรุงเทพฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพัทลุงเป็นข้าหลวงเชิญท้องตราพระคชสีห์ กระแสรับสั่ง และเครื่องราชอิสริยยศออกไปพระราชทานเจ้าพระยาไทรบุรี (ต่วนกูหาหมัด) ณ เมืองไทรบุรี อยู่มาครั้นพระปลัด (ศุข) ต.จ. หลวงยกกระบัตร (คล้าย) เมืองพัทลุงถึงแก่กรรมแล้ว โปรดเกล้าฯ ตั้งหลวงภักดีโยธา (รุ่ง) บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นพระทิพกำแหงสงคราม ปลัด ตั้งนายนับตบุตรหลวงสุนันทากร (แต้ม) เป็นหลวงเทพภักดียกกระบัตร ครั้นมีมะโรงโทศก พ.ศ. ๒๔๒๓ (จ.ศ. ๑๒๔๒) สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน มีพระสาสน์สั่งให้พระยาวิชิตณรงค์ออกมาชำระเลขเมืองพัทลุง ก็ให้พระนราบุตรพระยาอภัยธรรม ฯ ออกมาคัดเลือกเลขชั้นเป็นทหารสำหรับเมือง ข้าหลวงมาตั้งจัดการอยู่ ๒ ปี

ครั้นมีมะเส็งตรีศก พ.ศ. ๒๔๒๔ (จ.ศ. ๑๒๔๓) พระยาพัทลุง (น้อย) ได้ทำความเห็นมีใบบอกเข้าไปกรุงเทพฯ ขอเปลี่ยนการเกณฑ์ส่วยต่างๆ เป็นเก็บเฉลี่ยประมาณคนมีครัวคน ๑ ราว ๒ บาท แม่หม้ายมีลูกชาย ๑ ครัว ๕๐ สตางค์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพัทลุงจัดการเก็บเงินส่วยเป็นเฉลี่ยตามความเห็นนั้นทุกประการ ต่อมาพระปลัด (รุ่ง) ถึงแก่กรรมแล้ว โปรดเกล้าฯ ตั้งหลวงมนตรีบริรักษ์ (จัด) บุตรพระยาอรรณารอดสัมพันธพงษ์ (พิมพ์) ผู้ว่าราชการเมืองปะเหลียนเป็นพระทิพกำแหงสงคราม ปลัด

ครั้นปีกุนนพศก พ.ศ. ๒๔๓๐ (จ.ศ. ๑๒๔๘) พระยาพัทลุง (น้อย) เห็นว่าคลองจางเกิดอนไต้คนเขินซันเป็นตอๆ น้ำเดินไม่สะดวก บำเข้าน้ำเข้านา กลายเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมอยู่ตลอดปีไม่แห้งเลย ที่นาก็ทำไม่ได้ รกร้างมาช้านานแล้ว จึงจัดให้หลวงเทศสงคราม (หนูเอียด เศรษฐพันธ์) นายตำบล หรือที่เรียกว่า หัวเมือง เป็นนายงานจัดการระดมคนทศที่วัด ชุดคลองจางเกิดอนเหนือแต่วัด ตะโหนด ชุดลัดมาลงคลองบางแก้วซึ่งเป็นคลองตายอยู่นั้น ยาวประมาณ ๒๐๐ เส้น ปากบนกว้าง ๖ ศอก ลึก ๕ ศอก คลองจางแห่งนี้เรียกว่าคลองบางแก้วแต่นั้นมา ทุ่งนาและบ้านแถบคลองจางเกิดอนซันได้ ทำนาเจริญมาเป็นลำดับจนทุกวันนี้

พระยาพัทลุง (น้อย) ว่าราชการอยู่ ๑๘ ปี มีความขราทุพพลภาพลง จักษุมืดมัวแลไม่เห็นทั้งสองข้าง ครั้น ณ วัน ๕ ๒ ค่ำ บัซวด สัมฤทธิศก พ.ศ. ๒๔๓๑ (จุลศักราช ๑๒๕๐) โปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตร ให้เป็นพระ ยาวรรุฒิไวยวัฒน์ลุงควิไสยธิศรศักดิ์ พิทักษ์ราชกิจ นริศรราชภักดีพิริยพาหะ จาง วางกำกับราชการ ให้มีเครื่องยศคงตามเดิม โปรดให้หลวงจักรานุชิต (เนตร) บุตรชายใหญ่เป็นพระยาอภัยบริรักษ์จักราวิชิต พิพิภักดี พิริยพาหะ ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง ถือศักดินา ๕,๐๐๐ ไร่ และต่อมาเมื่อ ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) ได้รับพระราชทานตราตรีตาภรณ์มงกุฎสยาม วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๘) ได้รับพระราชทานตราตียจุลจอมเกล้า สิบสกุลมิตา

เมื่อ ร.ศ. ๑๓๘ (พ.ศ. ๒๔๔๓) พระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) เข้าไป เฝ้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ในงานพระศพสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าพ้ามหาจักรีรุณทิศ และงานพระศพอื่นอีกหลายพระองค์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ไ้หนึ่งชาว ทงหลวงศรีวรวัดรน้อยชายด้วยจนตลอดงาน หนึ่งในครั้งงานพระศพ พระเจ้ามหายิกาเชอ กรมสมเด็จพระสุตารัตนราชประยูร (ทูลกระหม่อมแก้ว) ซึ่งตอเนื่องจากงานพระศพสมเด็จพระบรมโอรสนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้า หลวงบิรมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้เกณฑ์ข้าราชการและราษฎรเป็นคู่เคียงและเดิน ตามหาบ พระยาอภัยบริรักษ์ ฯ (เนตร) ก็ได้รับหมายเกณฑ์เป็นคู่เคียงและเดิน ตามหาบด้วย

ครั้นปีฉลู พ. ศ. ๒๔๓๒ (ว.ศ. ๑๐๘) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสเมืองพัทลุง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งหม่อมราชวงศ์หญิง พชายเจ้าพระยาอภัยราชา (ม.ร.ว.ลพ) บุตรหม่อมเจ้าจินดาในกรมหมื่นไกรสรวิชิต ซึ่งออกมาอาศัยอยู่กับคุณหญิงนุ่มวรวิมลวิไล (น้อย) เป็นหลวงบุรีบริบาล ผู้ช่วย ราชการตั้งนายพันบุตรพระยาอภัยราชา (น้อย) เป็นหลวงจักษุวิชิต^(๑) ผู้ช่วย ราชการ

อยู่มาถึงปีเถาะตรีศก พ.ศ. ๒๔๓๔ (ว.ศ. ๑๑๐) โปรดเกล้าฯ ให้ ยกเมืองปะเหลียนไปขึ้นเมืองตรังด้วย เป็นหนทางใกล้สะดวกกว่ากัน กับโปรด เกล้าฯ ตั้งหลวงเชตรขัน (โต) ปลัดเมืองปะเหลียน บุตรนายร้อยและหลานพระ ปลัด (บุญคง) เป็นพระพลสงคราม^(๒) ครั้นพระปลัด (จัต) ถึงแก่กรรม

(๑) ภายหลังเมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยน ราชทินนามเป็นหลวงศรีวรวัดร กรมการพิเศษ

(๒) ในรัชกาลที่ ๖ ได้พระราชทานนามสกุลว่า "ศิริขร" แยกออกไปอีกสาย ๐ และ ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ (ว.ศ. ๑๒๖) โปรดเกล้าฯ ให้เข้าไปรับราชการอยู่กรุงเทพ ฯ เลื่อนขึ้นเป็นพระยาศิริวิมลเทศสมพันธ์ ตำแหน่งราชการกระทรวงวัง

โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนหลวงบุรีวิบาล (ม.ร.ว.หญิง) เป็นพระทิพกำแหงสงคราม
 ปลัดพระยาพัทลุง (เนตร) ได้ว่าราชการมา ๘ ปี ถึง พ.ศ. ๒๔๓๘ (๑๑๕) ปลาย
 ปี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระวิจิตรวรสาสน์ (เจ้าพระยายมราช บั้น
 สุขุม) เป็นข้าหลวงพิเศษออกมาจัดราชการตามแบบปกครองสมัยใหม่ ๓ หัว
 เมือง คือ เมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา และเมืองพัทลุง ข้าหลวงจัดให้
 พระพิศาลสงคราม (สอน) ผู้ช่วยราชการเมืองสิงห์บุรีมาเป็นผู้ช่วยจัดราชการ
 อีกนายหนึ่ง ครั้น พ.ศ. ๒๓๓๘ (ร.ศ. ๑๑๕) โปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญา
 บัตรให้พระวิจิตรวรสาสน์เป็นพระยาสุมนัยวินิจ ตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาล
 ดำริราชการมณฑลนครศรีธรรมราช คือ รวมเมืองนครฯ เมืองสงขลา เมือง
 พัทลุง ๓ เมืองเข้าเป็นมณฑลนครศรีธรรมราช ตั้งศาลารัฐบาลมณฑล ณ เมือง
 สงขลา โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเมืองกรมการได้รับพระราชทานเงินเดือนพอสมควร
 กับตำแหน่งหน้าที่ราชการ

ส่วนพระยารวมใจ (น้อย) จางวาง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ให้อยู่นอกอำนาจข้าหลวงเทศาภิบาล และพระราชทานยศเป็นชั้น ๑ ตวี (เทียบ
 ยศมหาอำมาตย์ตรี) กับพระราชทานบำนาญเดือนละ ๒ ชั่งจนตลอดอายุ
 เมื่อ ร.ศ. ๑๑๖ พ.ศ. ๒๔๔๐ เสด็จพระราชดำเนินประพาสทวีปยุโรป ครั้นเสด็จ
 กลับคืนพระนคร มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งให้กระ
 ทรวงมหาดไทยมีสารตราพระราชสีห์ สั่งของบหุ้รมาพระราชทานพระยารวม
 ใจ ฯ จางวาง ๑ ของ

พ.ศ. ๒๔๔๐ (ว.ศ. ๑๑๖) สมเด็จพระบรมราชินีนาถ (สมเด็จพระพันปีหลวง) เมื่อทรงดำริราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้หลวงรามบริรักษ์ (สว่าง) บุตรหลวงยกกระบัตร (น้อม) เป็นหลวงบริบริบาล ข้าหลวงเทศาภิบาล จัดให้รับราชการตำแหน่งผู้พิพากษาศาลเมืองพัทลุง แล้วย้ายไปเป็นผู้พิพากษาศาลเมืองนครศรีธรรมราชต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ เลื่อนขึ้นเป็นพระรัตนัญญวินิจฉัย ผู้พิพากษาศาลเมืองชุมพร ภายหลังเป็นพระยาโสภณพัทลุงกุล และโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงรองราชมนตรี (นพ) บุตรพระยาพัทลุง (ทับ) เป็นหลวงวิบูลบุรฉัตร นายอำเภอปากประ^(๑)

ครั้น พ.ศ. ๒๔๔๑ (ว.ศ. ๑๑๗) พระพิศาลสงคราม ผู้ช่วยราชการถึงแก่กรรม ข้าหลวงเทศาภิบาลจัดให้พระอานาจกำบริบาล (อัน ณ ถลาง) ซึ่งภายหลังเป็นพระยาถาวรถลางกุล มาเป็นข้าหลวงผู้ช่วย แล้วย้ายไปรับราชการอยู่ที่มณฑล

พ.ศ. ๒๔๔๔ (ว.ศ. ๑๒๐) โปรดเกล้า ฯ ให้พระยาสุนทรนุรักษ์ (เลื่อง ภูมิรัตน์) ซึ่งภายหลังเป็นพระยาเพชรรัตนสงคราม สมุหเทศาภิบาลมณฑลมหาสารบุรี ออกมาเป็นข้าหลวงประจำเมือง กำกับราชการเหนือพระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร์) อีกนายหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๔๕ (ว.ศ. ๑๒๑) โปรดเกล้า ฯ ให้พระยาสุนทรนุรักษ์ ไปเป็นข้าหลวงบริเวณนครธาตุพนม โปรดให้พระยาอภัยบริรักษ์ว่าราชการตามระเบียบใหม่โดยลำพัง ห้ามข้าหลวงผู้ช่วยไม่

(๑) อำเภอควนขนุนเลยวันนี้

ครั้น ณ วัน ๔^๕ ๗ ค่ำ เวลากลางคืน ๑๐ ทุ่มเศษ พ.ศ. ๒๔๔๒
(ร.ศ. ๑๒๒) มีอภิกวาว พระยารวฤทธิไวยฯ จางวาง บ่วยเป็นโรคชราถึงอนิ
กรรม อายุได้ ๘๓ ปี ทางราชการได้มีคำสั่งให้ข้าราชการและกำนันผู้ใหญ่บ้าน
เมืองพัทลุงไว้ทุกข์ ๑๕ วัน

พระยารวฤทธิไวยฯ จางวาง (น้อย) เมื่ออายุได้ ๒๗ ปี ได้วิวาหะ
มงคลกับท่านหนูขาว บุตรีพระยาพัทลุง (ทับ) ซึ่งเวลานั้นยังเป็นหลวงยกกระ
บัตรมาเป็นภรรยา มีบุตรด้วยกันหลายคน ถึงแก่กรรมหมด เหลือแต่พระยา
พัทลุง (เนตร) บุตรคนเล็ก ครั้นท่านหนูขาวถึงแก่กรรมแล้ว ได้วิวาหะมงคล
กับท่านนุ่ม บุตรีพระพลสงคราม (บัว) เป็นหลานพระยาพัทลุง (เผือก) และ
หลานตาแต่พระยาพัทลุง (ทองขาว) ที่เป็นม่ายอยู่นั้น มาเป็นคุณหญิง มี
บุตรด้วยกัน ๒ คน คือหลวงศรีวรรณ (พิณ) ๑ คุณหญิงแฉ เพชรภิบาล
คุณหญิงพระยาเพชรภิบาลนฤเบศร (พ่วง ณ สงขลา) บุตรีพระยาวิเชียรศิริ
(ชุ่ม) ซึ่งเป็นพระยาเมืองหนองจิก ๑ พระยารวฤทธิไวยฯ (น้อย) จางวาง
เป็นผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา มาก มีศีล ทาน ภาวนา และมีเทศนาในวัน
พระที่บ้านเดือนละ ๔ ครั้ง กับจัดให้คนทำสำรับสังฆทาน และใส่บาตรทุก ๆ วัน
มิได้ขาด ประพฤติตนเป็นธรรมเสมอต้นเสมอปลายจนตลอดอายุ และเมื่อยังเป็น
ผู้สำเร็จราชการเมืองอยู่นั้น ได้ปฏิสังขรณ์วัดอนุราชารามชนวัด ๑ ที่ปากน้ำลำป่า
ผึ้งเหนือ สร้างอุโบสถและกุฎีศาลาโรงธรรมพร้อม แต่การสร้างอุโบสถนั้นยัง
ไม่ได้ยกเครื่องบน การค้างมา ครั้นพระยารวฤทธิไวยฯ (น้อย) จางวาง ถึง
อนิจกรรมแล้ววัดคณนักร่าง จึงได้สร้างโรงเรียนขึ้นไว้เป็นอนุสาวรีย์ ซึ่งเป็นที่

พระราชทานเพลิงศพพระยาวรุฒวิไชย ฯ (น้อย) จางวาง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ (ร.ศ. ๑๒๗) นั้น ด้วยเงินทุนสำหรับศพเป็นเงิน ๗,๗๐๐ บาทเศษ ได้ยกให้เป็นโรงเรียนรัฐบาล^(๑)

พระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) ว่าราชการโดยลำพังอยู่มี ๑ โปรตเกล้า ฯ ให้เป็นตำแหน่งจางวาง ได้รับพระราชทานเบญหวัด

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ (ร.ศ. ๑๒๒) โปรตเกล้า ฯ ให้พระสุรฤทธิภักดี (ค้อยดี ณ ระนอง) มาเป็นผู้ว่าราชการเมือง ภายหลังเมื่อย้ายไปแล้วเป็นพระยาประวัตตสุจริตวงศ์

พ.ศ. ๒๔๔๗ (ร.ศ. ๑๒๓) โปรตเกล้า ฯ ให้พระศิริธรรมบริรักษ์ (เย็น สุวรรณบุษมา) มาเป็นผู้ว่าราชการเมือง ภายหลังเมื่อย้ายไปแล้วเป็นพระยาสวัสดิศศิ ศรีสมนันตนาถ

พ.ศ. ๒๔๔๘ (ร.ศ. ๑๒๔) โปรตเกล้า ฯ ให้พระแก้วโกมล (หมื่นถกลาง) เป็นผู้ว่าราชการเมือง ภายหลังเมื่อย้ายไปแล้วเป็นพระยาอิศราธิราช

พ.ศ. ๒๔๕๐ (ร.ศ. ๑๒๖) โปรตเกล้า ฯ ให้พระกาญจนดิษฐ์ (ฮวบ ณ ถกลาง) มาเป็นผู้ว่าราชการเมือง ถึงแก่กรรม พ.ศ. ๒๔๕๒ (ร.ศ. ๑๒๘) โปรตเกล้า ฯ ให้พระยาอุตรกิจพิจารณา (สุด สารสุทธิ) มาเป็นผู้ว่าราชการเมือง แล้วย้ายไป

ในสภานักเจ้าอธิการพุ่มวัดเขียนบางแก้ว ซึ่งเป็นเจ้าคณะหมวด เป็นหัวหน้าปฏิสังขรณ์พระอุโบสถวัดเขียนบางแก้ว คีรีของเก่าลงแล้วสร้างชนใหม่ตามรูปเดิม

(๑) คือโรงเรียนนอกขานุกุลคีรี

พ.ศ. ๒๔๕๓ (ร.ศ. ๑๒๗) พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ๕ บรม
 มหาราชเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ๖ สมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกโดยสังเขปได้ปี ๑ ครั้น
 พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรม
 ราชาภิเษกครั้งที่ ๒ เป็นการใหญ่ มีผู้แทนกษัตริย์ เจ้านายต่างประเทศ เสด็จ
 และเข้ามาเฉลิมพระเกียรติยศในงานคร้งนมาก

พ.ศ. ๒๔๕๕ (ร.ศ. ๑๓๑) โปรดเกล้าฯ ให้พระวชิรภาคภักดี (ข้าง
 ข้างเผือก) เนติบัณฑิต มาเป็นผู้ว่าราชการการเมือง ภายหลังเมื่อย้ายไปแล้วเป็น
 พระอโศกมนตรี

พ.ศ. ๒๔๕๖ (ร.ศ. ๑๓๒) โปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้าประตบประ
 สงค์ รุ่งผู้ว่าราชการเมืองแล้วย้ายไป

พ.ศ. ๒๔๕๗ (ร.ศ. ๑๓๓) โปรดเกล้าฯ ให้หลวงวิจิตรเสนี (ทอง
 คตะรัตน์) เนติบัณฑิต เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด (คำว่า เมือง เปลี่ยนเป็น จัง
 หวัด) ภายหลังได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนชั้นเป็นพระพิทลุงคบุรีศรีสมท
 เขตต์ ครั้นสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ (ยังเป็น
 กรมขุน) ดำรงตำแหน่งอุปราชมณฑลบักซ์ได้ พร้อมด้วยผู้ว่าราชการจังหวัด
 เห็นพร้อมกันว่า ทบบริเวณเมืองพิทลุงตั้งอยู่เวลานั้นเหมาะสำหรับสมัยเดิม ๆ ใช้
 ท่าเรือเป็นหลักสำคัญในการคมนาคมและการค้าขาย นำสินค้าขนลงติดต่อกับจัง
 หวัดสงขลาอีกอาศัยท่าเรือลำป่าน ไปขนลงเรือแม่ลำทางจังหวัดสงขลาเช่นเดียวกัน
 มาสมัยนั้นทางรถไฟไปมาสะดวกขึ้น การคมนาคมติดต่อกันทางรถไฟ และมี

ถนนติดต่อกับจังหวัดตรัง พหลเมืองและการค้าขายมารวมกันอยู่ในตำบลคูหา
 สวรรค์ ในที่ใกล้ ๆ และสะดวกแก่ทางรถไฟที่ตั้งเมืองเดิมอยู่ริมทะเลตำบลลำปำ
 ใกล้ความเจริญ อยู่สุดเขตของพหลเมือง ไม่สะดวกกับการปกครองโดยประการ
 หนึ่ง ทงตำบลลำปำเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมในคราวมรสุมทุกปี จะปลูกสร้างตบแต่ง
 ให้งดงามได้ยาก จำเป็นต้องย้ายเมืองขึ้นมาตั้งในที่ใกล้ความเจริญและทางรถไฟ
 เพื่อสะดวกแก่กิจการทั่วไป

สมเด็จพระราชปรมิตขัตติยราชกุมารี ทรงเสด็จไปตรวจหาสถานที่
 สร้างเมือง เล็งเห็นว่าบ้านวังเนียงทิศใต้ของเขาวังเนียงต่อเนื่องเขาคูหาสวรรค์
 และตรวจพบวัดร้างอยู่ในหมู่บ้านวังเนียง ๑ วัด ชื่อวัดประดู่หอม รกร้างมาเสีย
 ช้านาน เดิมชื่อวัดคอนพิไชยแต่เรียกกันว่าวัดประดู่หอม คือเดิมที่ตรงนั้นเป็นตำ
 นักรหนึ่งของระยะทาง ครั้นโบราณเป็นที่พักอันมีศาลาปลูกอยู่ใต้ต้นประดู่ (ดอก
 หอม) เรียกว่าศาลาประดู่หอม ครั้นประมาณราว พ.ศ. ๑๒๒๕ หลวงพิไชยเสนา
 สัตตกลาง เห็นว่าเป็นที่ริมทางหลวง ผู้ชนพักอาศัยรอนเวลาเดินทางขนส่งของ
 ขาย จึงได้ก่อสร้างขึ้นเป็นวัด สร้างอุโบสถและกุฏิสงฆ์ แล้วขอพระราชทาน
 วิสุงคามสีมา ให้ชื่อว่าวัดคอนพิไชย^(๑) เพราะที่วัดเป็นโคกสูงกว่าที่ใกล้เคียงทั้ง
 หลาย จึงให้ชื่อว่าวัดคอนพิไชย แต่ชนทั้งหลายเรียกว่าวัดประดู่หอมตามชื่อ
 เดิม กับหลวงภักดีสงครามกับสังฆภรรยา ได้สร้างวัดกุฎี คือเดิมที่ตรงนั้นเป็นตำ
 นองบ้ำข่า มีพระสงฆ์อาศัยคนตักะเทียวองค์มาตั้งกุฏิอาศัย ภายหลังหลวงภักดีสงคราม
 กับสังฆภรรยา ได้ก่อสร้างขึ้นเป็นวัดมีอุโบสถและกุฏิสงฆ์ แล้วขอพระราช
 ทานวิสุงคามสีมา แล้วให้ชื่อว่าวัดภักดีสังฆวร คือชื่อรวมทั้งผัวและเมียผู้สร้าง

(๑) ชาวบ้านให้เรียกที่สูงที่โคกว่าคอน

ปี พ.ศ. ๒๔๖๖ มณฑลส่งนายพันตำรวจโท พระวิชัยประชาบาล (บุญโกย เอโกมล) มาช่วยปราบปรามโจรผู้ร้ายซึ่งกำลังกำเริบ พร้อมด้วย พระคณาธิบดีสุนทร ออกตั้งกองปราบปรามอยู่ตลอดปี ได้ผลเป็นอันดี นายพันตำรวจโท พระวิชัยประชาบาล ได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาในราชทินนามเดิม และเลื่อนยศเป็นนายพันตำรวจเอก

ปี พ.ศ. ๒๔๖๗ มีพระบรมราชานุญาตโปรดเกล้าฯ ให้ยกศาลากลาง จังหวัดพทลงชนมาตงทบานวงเนยง ตำบลคูหาสวรรค์ อำเภอคูหาสวรรค์ พระคณาธิบดีสุนทรผู้ว่าราชการจังหวัด ได้ลงมือขอที่ดินและรื้อถอนสถานที่ราชการ จังหวัดเก่า ไปปลูกสร้างสถานที่ราชการใหม่ในปีนั้น

วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘ เปิดทำการในศาลากลางจังหวัด พทลงที่สร้างใหม่ ต่อมามีการสร้างสถานตำรวจภูธร โรงเรียนประจำจังหวัด ศาลจังหวัด เรือนจำจังหวัด และวัดประดู่หอมก็ได้รับการปฏิสังขรณ์ในยุคนั้น การปลูกสร้างสถานที่ราชการ และบ้านเรือนพ่อค้าราษฎรนับว่าเจริญขึ้นเป็นลำดับ ส่วนที่ตั้งจังหวัดเก่าคงมีแต่กิ่ง เรียกว่า กิ่งอำเภอลำปำ ก็มีตำรวจเป็นสถานีย่อย รักษาการตลอดมาจนถึงทุกวันนี้

วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๓ โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนพระคณาธิบดีสุนทร ขึ้นเป็นพระยาคณาธิบดีสุนทร จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ พระยาคณาธิบดีฯ ครบเกษียณอายุ โปรดเกล้าฯ ให้ออกรับพระราชทานบำนาญ

พ.ศ. ๒๔๗๕ โปรดเกล้าฯ ให้พระสาครบุรานุรักษ์ (ปรีก สุวรรณานนท์) เป็นข้าหลวงประจำจังหวัด (เปลี่ยนเรียกผู้ว่าราชการจังหวัดว่าข้าหลวงประจำจังหวัด) ภายหลังย้ายไปเป็นข้าหลวงประจำจังหวัดตรัง

พ.ศ. ๒๔๗๖ โปรดเกล้าฯ ให้นายพันเอก พระยาสุรเศรษฐมณฑิ (ชิต ยุกตเดมิย์) เป็นข้าหลวงประจำจังหวัด

พ.ศ. ๒๔๗๗ โปรดเกล้าฯ ให้ย้าย พ.อ. พระยาสุรเศรษฐมณฑิ ไปเป็นข้าหลวงประจำจังหวัดภูเก็ท และให้ขุนประสงค์สุขการี (สมบุญ ลากเจริญ) ประกาศนียบัตรรัฐศาสตร์ และเนติบัณฑิต นายอำเภอทุ่งสง มาเป็นข้าหลวงประจำจังหวัดสืบต่อมา

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
๒๕๖๕ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๖๖ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๖๗ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๖๘ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๖๙ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๗๐ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๗๑ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๗๒ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๗๓ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๗๔ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๗๕ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๗๖ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๗๗ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๗๘ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๗๙ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๘๐ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๘๑ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๘๒ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๘๓ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๘๔ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๘๕ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๘๖ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๘๗ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๘๘ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๘๙ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๙๐ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๙๑ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๙๒ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๙๓ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๙๔ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๙๕ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๙๖ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๙๗ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๙๘ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๕๙๙ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗
๒๖๐๐ ค.ศ. มณฑล ๖๗ ส.พ. ๖๗

ตอนที่ ๕

เปลี่ยนการปกครอง

ปกครองโดยรัฐธรรมนูญ

เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะราษฎรซึ่งมีทหารบก
ทหารเรือ และพลเรือน เข้ายึดอำนาจการปกครองจากระบบราชาธิปไตย แล้ว
ได้ขอรับรองให้พระมหากษัตริย์ลดพระราชอำนาจลงอยู่ใต้รัฐธรรมนูญ พระบาท
สมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงยินยอม และ
ลงพระปรมาภิไธย ให้ใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม
ชั่วคราว เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรชุดแรก
(สมัย ๑) ที่ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารได้จัดตั้งขึ้น ๗๐ นาย ก็ได้เริ่มอภิปราย
ถก พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ครั้นถึงวันที่ ๓๐
ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งอาณาจักรสยามฉบับถาวร
แก่ประธานสภาผู้แทนราษฎร

การปกครองโดยอำนาจอธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ ย่อมมาจากปวงชน
ชาวสยาม ซึ่งมีบุคคลและคณะบุคคลเป็นผู้บริหารกิจการต่าง ๆ คือ

๑. พระมหากษัตริย์ ทรงใช้อำนาจ
- ก. ในทางนิติบัญญัติ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทน
ราษฎร
- ข. ในทางบริหาร โดยทางคณะรัฐมนตรี

ค. ในทางตุลาการ โดยทางศาลที่ได้ตั้งขึ้นตามกฎหมาย

๒. สภาผู้แทนราษฎร มีอำนาจในทางนิติบัญญัติ (ออกกฎหมาย)

และควบคุมราชการแผ่นดิน

๓. คณะรัฐมนตรี มีนายกรัฐมนตรี ๑ และคณะรัฐมนตรีอย่างน้อย

๑๕ นาย อย่างมาก ๒๕ นาย มีอำนาจในทางฝ่ายบริหารซึ่งแบ่งออกเป็นส่วนๆ คือราชการบริหารส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น

๔. ศาล มีอำนาจพิจารณาอรรถคดีตามตัวบทกฎหมายที่ได้บัญญัติไว้

ครั้นถึงวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง ซึ่งมีสิทธิตามรัฐธรรมนูญ โดยมีผู้แทนตำบลเป็นผู้เลือก ในจังหวัดพัทลุงได้แก่นายร้อยตรีถิต รัตนพันธ์ บุตรหลวงพรหมสุรินทร์ (หนู) และจับ บุตรนายน่วม ณ พัทลุง เป็นมารดา ได้รับเลือกเป็นผู้แทนคนแรก ซึ่งจะต้องอยู่ในตำแหน่ง ๕ ปี ภายหลังได้โปรดเกล้าฯ ให้มีรัฐธรรมนูญฉบับจำลองจังหวัดละ ๑ ฉบับ นายร้อยตรีถิต รัตนพันธ์ ผู้แทนราษฎร จึงได้เชิญรัฐธรรมนูญฉบับจำลองมาประดิษฐานไว้ในจังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗

ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสละราชสมบัติ สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระราชโอรสสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ ซึ่งกำลังทรงศึกษาวิชา ณ ประเทศยุโรปขึ้นเป็นกษัตริย์ แต่เพราะยังทรงพระเยาว์ มีพระชนมายุเพียง ๘ พรรษาเท่านั้น สภาผู้แทนราษฎรจึงลงมติตั้งผู้สำเร็จราชการ ๓ ท่าน เป็นคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ตามรัฐธรรมนูญสืบต่อมาจนบัดนี้

ตอนที่ ๖

วิธีปกครองบ้านเมืองในสมัยก่อน

สมัยกรุงศรีอยุธยา ครองเมืองพัตลงยังตั้งอยู่ที่ตะตงพระ ได้แบ่งหน้าที่
 ปกครองรักษากันเมือง คือเจ้าเมืองรักษาราชการอยู่ที่ตงเมืองฝ่ายปลาตะไคร้
 ออก และให้ปลัดเมืองตั้งรักษาราชการอยู่ที่ตำบลคูหาสวรรค์ ฝ่ายปลาตะไคร้
 ของทะเลสาบพัตลง การปกครองก็คือระวางรักษากิจการโจรผู้ร้ายและสลัดศัตรู
 ภายนอก ซึ่งจะมาแย่งชิงกวาดครัวราษฎรไป กับคอยบังคับบัญชาให้ราษฎรได้
 ทำไร่นานาให้ถูกต้องตามฤดูกาล และเก็บทางข้าวค่านาขึ้นยังฉางไว้ทุกปีมิให้
 บกพร่อง

ในสมัยราชวงศ์ที่ ๑ เจ้าเมืองมีศชนพระยาพานทอง มีอำนาจ
 เป็นแม่ทัพประจำตัวเสมอ ตั้งประหารชีวิตคนได้ และได้กระทำมาแล้วหลาย
 เจ้าเมือง เจ้าเมืองมีกรมการผู้ใหญ่ตั้งแต่งออกมาแต่กรุง (หรือข้าราชการชั้น
 ตัญญาบัตร) เป็นผู้ช่วย คือ

พระปลัด ๑ หลวงยกกระบัตร ๑ หลวงผู้ช่วย ๒ บางคราวก็มี
 ๓ คนบ้าง ก็มีพระพล จางวางด้าน ๑

หลวงผู้ช่วย มีราชทินนามต่างกันดังนี้ ตำแหน่งเก่า หลวงทกช-
 ราษฎร ๑ หลวงสัจจาทักดี ๑ หลวงรองราชมนตรี ๑ หลวงสิทธิศักดิ์ภักดี ๑
 หลวงราญอวิราษฎร ๑ หลวงรามบริรักษ์ ๑ หลวงมนตรีบริรักษ์ ๑

ตำแหน่งใหม่ครึ่งพระยาวรุฒิโวย (น้อย) จางวางหลวงจักรานุชิต^๑
หลวงบุรีบาล ๑

พระปลัด หลวงยกกระบัตร หลวงผู้ช่วย มีเลขสำหรับตำแหน่ง
รองปลัด รองยกกระบัตร และขุนหมื่นรองผู้ช่วย เป็นผู้ควบคุมเลขนั้น พระพล
จางวางท่าน ขุนรองพลได้คุมเลขของท่านจัดการลาดตระเวนรักษาท่านทางบก
ทางน้ำ

ตำแหน่งมหาดไทยเป็นประทวนเสนาบดี (คือ

หลวงจำบุรินทร์อินทเสนา มหาดไทย เป็นผู้รับคำสั่งเจ้าเมือง ทำ
หนังสือราชการสำคัญต่างๆ มีใบบอกและออกบัตรหมายเป็นต้น และเก็บรักษา
ต้นเรื่องหลักราชการด้วย

มีขุนจำ หรือขุนรองจำ (หมายถึงเจ้าเมือง) เป็นผู้ช่วยอีกนายหนึ่ง

ตำแหน่งกรมการผู้น้อย หรือกรมการรอง เจ้าเมืองเป็นผู้คัดเลือก
ออกหมายตั้งได้ คือ

๑. ตำแหน่งจัตุสดมภ์ ๔ คือ เวียง วัง คลัง นา

(เวียง) คือ หลวงเพชรมนตรีศรีราชวังเมือง ได้ว่าความนครบาล
(ความออกตรวจหรืออาญาหลวง) และได้บังคับนายตำบลที่เมืองด้วยทุกตำบล

(วัง) คือ หลวงเทพมนตรีหน้าวัง ได้เป็นพนักงานจัดการพิธีต่างๆ
และจัดทัพกว้บรองแขกเมืองด้วย

(คลัง) คือ หลวงอินทมนตรศรีราชรักษ์คลัง ได้เป็นพนักงานเก็บ
ภาษีต่างๆ และเก็บทางข้าวค่านา

(นา) คือ หลวงทิพมนตรศรีสมโภชน์กรมนา (พระยาจางวาง
[น้อย] ได้แก่นามเสี้ยใหม่ เป็นหลวงทิพมนตรี่ที่นา) ได้ว่าความที่ติดกับรักษา
ฉางข้าว และแรกนาขวัญด้วย แต่การแรกนาได้เลิกมาแต่ครั้งพระยาพัทลุง (จ้อย)

๒. ตำแหน่งอาญา หลวงอินทราญา ได้ว่าความอาญา (อาญา
ราชฎีหรืออาญาสินใหม่)

๓. ตำแหน่งแพ่ง หลวงพรหมสุภาแพ่ง ได้ว่าความแพ่ง และ
เป็นผู้วางเบียบปรับคู่ความ เมื่อความถึงแพ่งกันแล้ว

๔. ตำแหน่งพระธรรมนูญ ขุนสรภากร เป็นผู้รับฟ้องประทับ
พระธรรมนูญนำเสนอเจ้าเมือง ลงคำสั่งให้กรมการชำระตามตำแหน่ง แต่บาง
คราวสั่งแยกย้ายให้กรมการพิเศษชำระบ้าง ตามความมากและน้อยเพื่อให้แล้วเร็ว

๕. ตำแหน่งพิศุศรพาวุธ หลวงไชยสุรินทร์ (ภายหลังเป็น
หลวงพรหมสุรินทร์) เป็นพนักงานรักษาตึกดิน และรักษาเครื่องสรรพาวุธต่างๆ
และตรวจรับกระสุนดินดำจากสัตต

๖. ตำแหน่งสัตต ๕ คน คือ หลวงพิไชยเสนา สัตต กลาง เป็น
ผู้บังคับการทั่วไป ๑ หลวงเทพเสนา สัตตขวา ๑ หลวงไชยขยาสัตตซ้าย ๑
หลวงไชยเสนี ผู้ช่วย ๑ หลวงอินทราเสนา ผู้ช่วย ๑ มีหน้าที่สัตตบัญชีของเลข
ด้วยเลขสมศักดิ์และเลขชน มีขุนหมื่นเป็นนายหมวดนายกอง คู่เลขด้วยต่างๆ

ที่ได้นำสักไว้ ซึ่งอยู่ในสัตว์ กับออกหมายเกณฑ์สัตว์ต่าง ๆ มีกระสุนดินคำ
เครื่องสรรพาวุธ เครื่องราชบรรณาการบ้าง

กรมการช่างบนนี้ เป็นกรมการในตำแหน่ง มีเลขด้วยสำหรับทุก
ตำแหน่ง นอกจากนั้นเป็นกรมการพิเศษ จะมีเลขด้วยสำหรับตัวบ้าง ก็เป็นเลขที่
ได้นำสักไว้หรือที่ได้รับมรดกต่อมา

๑. พนักงานพิธี ซึ่งกับหลวงทิพมนเทียรหน้าวัง มีพราหมณ์
๒๐ คน กับพนักงานรักษาเทียนไขมีหัวหน้า ๕ คน คือ พราหมณ์พรต (นัก
บวช) ๗ คน คือ ขุนศรีสยามภู หัวหน้าพราหมณ์ ๑ ขุนศรีสพตมัย ผู้ถือบัญชี
พราหมณ์ ๑ ขุนไชยปาวี ผู้ช่วย ๑ ขุนดิทธิไชย ผู้นำเจ้าเมืองเข้าเมือง ๑
ขุนไชยธรรม ผู้ช่วย ๑ ขุนเทพมณี ผู้ช่วย ๑ ขุนยศ ผู้ช่วย ๑ ขุนน้อย ผู้ช่วย ๑
พราหมณ์บัณฑิตชาวสังขี ๑๒ คน เป้าสังขี ๒ คู่ ๗ คน ผลัด
เปลี่ยนกัน คนแกว่งบัณฑิต ๑ คู่ ๕ คน ผลัดเปลี่ยนกัน

หัวหน้ารักษาเทียนไข และปฏิบัติพระ ซึ่งผลัดเปลี่ยนประจำเพียง
สองภาณวารครึ่งละ ๕ รูป มี ๕ คน คือ ขุนพรมเพณี ๑ ขุนศรีไตรรัตน์ ๑
(อีก ๒ นายยังไม่พบชื่อ)

๒. กรมการสำหรับเป็นพนักงานของเจ้าเมือง คือ
ก. หลวงท้ายวัง ๑ ขุนกลางวัง ๑ เป็นผู้ดูแลการงานในจวนเจ้า
เมือง และหลวงท้ายวังได้ควบคุมเลขฝีมือ และรักษาพาหนะต่างๆ มีเรือและ
ช้างม้า เป็นต้น

หลวงฤทธิเสนี หลวงศรีเสนี หลวงภักดีสงคราม หลวงไชยสงคราม
หลวงฤทธิสงคราม หลวงเพชรสงคราม หลวงพิทักษ์สงคราม หลวงฤทธิไชย
หลวงพรหมมาลา หลวงภักดีโยธา หลวงวิจิตรวงษา หลวงพรหมสุภา หลวง
เทพสุภา ขุนศรีวิเศษ ขุนทิพย์อักษร ขุนอินทรอักษร ขุนพรหมอักษร ขุนวิจิตร
อักษร ขุนชำนาญอักษร ขุนภักดีอาษา ขุนภักดีวิเศษ ขุนศรีบริรักษ์ หมื่น
พิทักษ์อาษา ขุนศรีวงวราช ขุนศรีชกรกรม

อนึ่ง กรมการชนหมายตงเจ้าเมืองนั้น ถ้าเป็นหลวงก็เรียกว่า "จอม"
ถ้าเป็นขุนก็เรียกว่า "หม่อม" เช่นจอมเมือง จอมนา หม่อมต่างใจ หม่อม
ต่างตา เป็นต้น แต่บางคนที่เป็นหลวง เป็นขุน ขันตำแหน่งน้อยก็เรียกว่าขุนนั้น
หลวงนี้ ก็เหมือนกัน และที่เรียกกรมการตงนี้ได้อความว่า เมืองนครศรีธรรมราช
เป็นต้นเดิม แล้วเมืองพัทลุง สงขลาเรียกตาม ที่เรียกเขนนเพื่อเป็นการเคารพ
ต่อกรมการผู้นั้น เช่นเรียกว่า พระยาว่า เจ้าคุณ

๑๐ วิถีปกครองท้องที่ แบ่งออกเป็นตำบลน้อยบ้างใหญ่บ้าง แล้ว
แต่ภูมิท้องที่จะสะดวก เรียกว่าอำเภอ ๑ มีหลวง ขุน หมื่น เป็นนายตำบล
เรียกว่า "หัวเมือง" เจ้าเมืองเลือกตงแต่งตั้งตามที่ชอบด้วยภูมิที่และคุณวุฒิ นาย
ตำบลหรือหัวเมืองมีอำนาจชำระความได้ทุนทรัพย์เบียดาแดน นอกนั้นถ้าความ
ยินยอมก็เปรียบเทียบได้ เว้นแต่ความนครบาล (คือคดีอาญา) นายตำบลมีหน้าที่
สำคัญอย่างหนึ่ง ต้องระวังรักษาใจผู้ร้ายโดยกวดขัน ก็การทำมาหากินของ
พลเมือง คือถ้าถึงเทศกาลทำนาเป็นหน้าที่นายตำบล บังคับให้ชาวนาซึ่งมา
รวมอยู่ตงหนึ่งหลาย ๆ เจ้าของ ให้เจ้าของนาเหล่านั้นมาร่วมมือกันแต่งเหมืองน้ำ

และลงมือปิดทำนบไซนาชนนาครั้งหนึ่ง เมื่อเสร็จการไถหว่านปักดำแล้วก็ระดม
 ทำรวลธอม ประมาณคนหนึ่งราว ๒-๓ ไร่ เรียกว่า "รวญา" สำหรับป้องกัน
 สัตว์พาหนะทำอันตรายข้าวกล้าในไร่ นา อนึ่งเหมืองชกน่านนี้ ถ้าเห็นว่าที่ใด
 ตำบลใดมีประโยชน์แก่การทำนาทำสวน ควรจัดแจงแต่งหรือขุดใหม่ก็ลงมือทำ
 ที่เดียว เป็นต้นเสมอมา เจ้าเมืองกรมการก็เอาใจใส่เป็นธุระมาก แม้นายตำบล
 เพิกเฉยหรือราษฎรชาวนาขัดขืนก็ลงโทษตามควร

การตั้งแต่งกรมการทุกตำแหน่งดังกล่าวแล้วนั้น เมื่อเจ้าเมืองตั้งแต่ง
 แล้ว ต้องมีใบบอกเวียนปฏิบัติไปยังกระทรวงกลาโหม^(๑) เว้นแต่กรมการ
 พิเศษบางครึ่งบางคราว

ภูมิพนเมืองพัทลุงชอบการเพราะปลูกทำเรือกสวนไร่ นา จึงนิยมการ
 ทำนาว่า เป็นกำลังของบ้านเมือง ด้วยมีทางน้ำไหลมาจากภูเขาบรรทัด ซึ่งตั้ง
 อยู่ทางทิศตะวันตกของเมือง เป็นภูเขาเทือกซึ่งยาว เนืองมาแต่ภูเขาแขวงเมือง
 เพชรบุรี ซึ่งเรียกว่าภูเขาแดนแสดเซอร์วิม ยาวไปทางทิศใต้ตามเส้นศูนย์กลาง
 ของแหลมมลายู เป็นที่เกิดลำน้ำไหลลงไปสู่ทะเลสาบ ฝ่ายทิศตะวันออกของ
 เมือง เป็นหลายลำคลองเหล่าน เมื่อดอกการนาชนนาเมื่อใด ก็ลงมือทำนบได้
 ตามต้องการ เป็นประเพณีต่อมาช้านาน

ราษฎรพลเมืองทุกคน เว้นแต่ข้าพระโยมสงฆ์ ที่ทรงพระราชอุทิศไว้
 สำหรับวัด ต้องเป็นเลขสวยต่าง ๆ เลขสวยเหล่านี้มีอายุกำหนด ๑๗ ปี เป็น
 ฉกรรจ์ถึง ๗๐ ปี ปลดชรา เป็นหน้าที่สัสตออกหนังสือคู่มือสำหรับชรา ให้พัน

(๑) แต่ก่อน กระทรวงกลาโหม เป็นกระทรวงที่ปกครองบังคับบัญชาหัวเมืองภาคใต้

จากการเกณฑ์ส่วย และพวกเลขส่วยเหล่านี้ ในเวลาปกติไม่มีการศึกสงคราม ก็ต้องถูกเกณฑ์ตั้งของต่างๆ ตามหมู่บ้านเหล่า มีกระสุนดินดำเป็นต้น เป็นของหลวงไว้สำหรับบ้านเมืองบ้าง ส่งกรุงเทพฯ บ้าง นายหมวดนายกองผู้ควบคุมเกณฑ์เอาตัวไปใช้การงานต่างๆ บ้าง เอาสิ่งของต่างๆ บ้าง ทุกบ้านได้ขาด

ถ้าบ้านเมืองมีศึกสงคราม ก็เกณฑ์เลขส่วยเหล่านี้เขาเป็นพลรบ โดยไม่มีชดชชนอายุ แม่อายุไม่ถึง ๑๘ ปีก็ตี หรืออายุเกิน ๗๐ ปีก็ตี ได้ใบขวาคือมอแล้วก็ตี เมื่อมร่างกายสมควร ก็ต้องเกณฑ์เขาเป็นพลรบทั้งสน พลรบเหล่านี้ต้องจัดหาอาหารสำหรับมือแล้วแต่ถนัดหาอาหารอย่างใด ก็ต้มเลี้ยงอาหารผ้านุ่งห่มของตัวเองด้วย(๑)

เพราะฉะนั้น การเป็นทหารและตำรวจในสมัยปัจจุบันนี้ ถ้าจะเทียบกับสมัยโบราณก็ไม่น่าจะเหนื่อยเลย ด้วยความสดและความบริบูรณ์ของพลรบเวลานั้น ผิดกว่าแต่ก่อนมากมายนัก หรือตรงกันข้ามก็ว่าได้ แต่คนเราเมื่อได้ความสุขมีสุขภาพมากจนบางคนก็ลืมวิธียุทธการครั้งสมัยโบราณเสีย

คณะสงฆ์ คือตำแหน่งสมณศักดิ์ มีพระครูอุทัยสังวรเป็นเจ้าคณะเมือง มีเจ้าคณะรอง ๔ รูป คือ
พระครูกาแก้ว ๑ พระครูการาม ๑ พระครูกาชาติ ๑ พระครูกาเต็ม ๑ (๒)

(๑) พลเมืองแต่ก่อน ต้องเป็นทหารประจำตัวอยู่เสมอทุกคน ชุนหมันก็เป็นนายทหารคุมเลขของคน ตามลำดับชั้นที่เรียกว่า นายหมวด นายกองนั่นเอง
(๒) นามสมณศักดิ์ พระครูกาทั้ง ๔ นั้นเฉพาะแต่ ๓ จังหวัด คือ จังหวัดนคร ฯ จังหวัดพัทลุง และจังหวัดไชยาเท่านั้น นับว่าได้คงตามชอกาซึ่งได้เฝ้าพระบรมราชาทั้ง ๔ ทิศ

พราหมณ์ สิริวิชฌนะ

๕
๒๕

พระมหाराชากร พระราชปโรหิตาจารย์
ราชสุภาวดี ศรีบรมพรหม อังกุปวิโตคม
พรหมพิชาจารย์ คุมาลเทศ (๑)

๕
๒๕

เจ้าพระยาพิชฌุโลก (เมฆ)

เจ้าพระยามหาสมบัติ (ฉล)

๕
๒๕ ๔

๕
๒๕ ๔

เจ้าพระยา
นเรนทรภักย์
(บุญเกิด)

เจ้าพระยา
สุรินทรภักดี
(บุญมี)

เจ้าพระยาชำนาญวิวิธ
(๕) สกลศิริวิชฌนกุล,
จันทโรจวงศ์, สุจริตกุล,
ภุมวิคิน, บุรณศิริ, รัชกุล,
สืบมาจากท่านผู้นี้ ๕ แผ่น ๒

เจ้าพระยาพลเทพ กรมหมื่น
(ทองอิน) นรินทรพิทักษ์
ต้นสกุลทองอิน (มุก) นรินทรกุล

ท้าวทรงกันคน
(ทองศรี)

ญ. ทองเอก
ว่าไปอยู่ประเทศ
พม่าเป็นพระวรา
มรดคพระเจ้าอโศ
คุมาลเทศ (๒)

เจ้าพระยาอภัยวรา (ปิ่น)

๕
๒๕ ๕

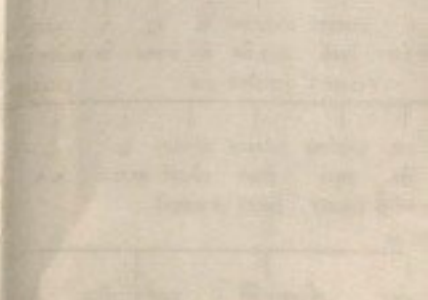
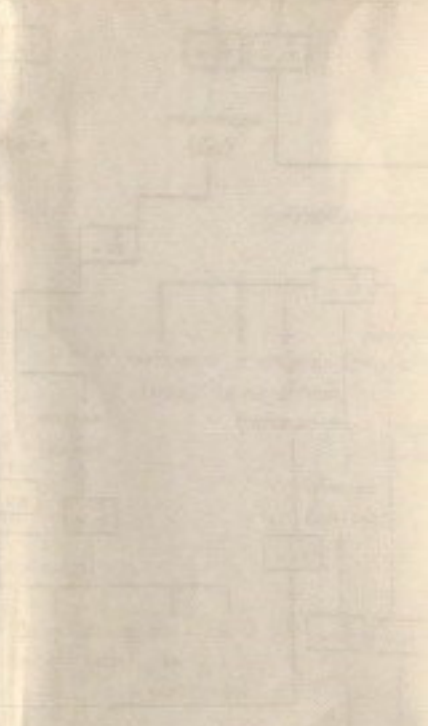
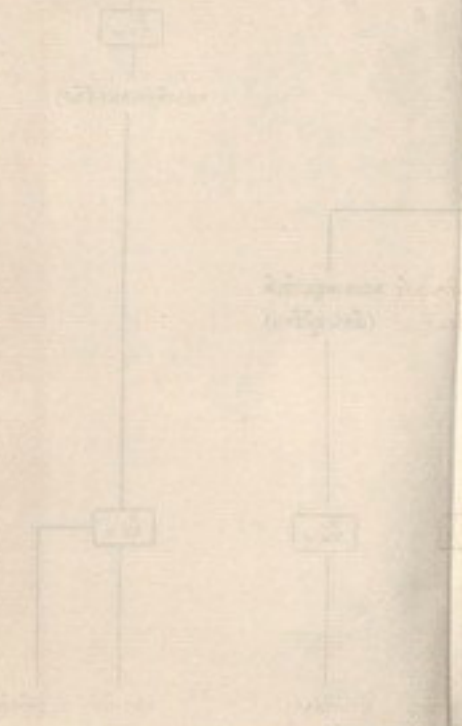
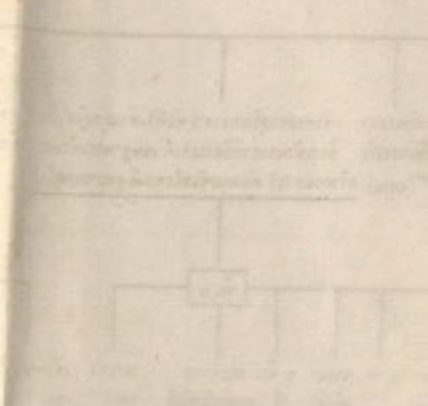
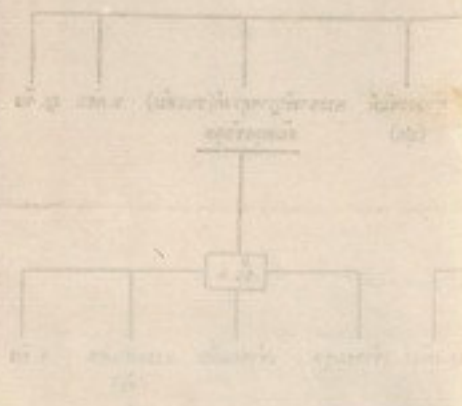
เจ้าพระยาบดินทรเสนา (สิงห์)
ต้นสกุลสิงหนะ คุมาลเทศ (๓)

แผ่น ๑
แผนที่ลำดับสกุล สิริวิชฌนกุล,
จันทโรจวงศ์, สุจริตกุล,
ภุมวิคิน, บุรณศิริ, รัชกุล,
ทองอิน, นรินทรกุล,
สิงหนะ

หมายเหตุ (๑) ก. แผนที่ลำดับสกุล ฉบับที่ ๑ ของท้าวอนงกรวิภา (ละม้าย) หลวงพิสุทธิภักดีพรวิภา (แผ่น สิริวิชฌนกุล) รวบรวม
ข. " " " หลวงศรีวิจิตร (พิณ จันทโรจวงศ์)
ค. " " " พระมิตรกรรมวิภา (นิตดา บุรณศิริ) และทำขึ้นเองของข้าพเจ้าเพื่อรักษาสงคราม
(๒) แผนที่ลำดับสกุล ฉบับที่ ๒ ของกรมท้าวจรรย์ (นนท์ ทองอิน)
(๓) พระบรมราชโองการพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระราชวินิจฉัยจดหมายขอความทรงจำของหลวงนรินทรเทวี ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ หน้า ๘
(๔) ปฐมวงศ์ในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๘

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ฯ นครพนม

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ฯ นครพนม
เลขที่ : ๑๑๑/๒๕๖๑
วันที่ : ๑๑/๑๑/๖๑

คำอธิบายศัพท์

ได้พบศัพท์ในเพลา หรือตำนานสำหรับวัด เป็นศัพท์ที่เขียนไว้ใน
พงศาวดารซึ่งควรสังเกต คือ

ศัพท์ยายปกครอง

๑. หัวพันส่วย คือ ชนผู้ใหญ่ที่เป็นนายผู้กำกับ นายหมวดนายกอง
๒. หัวปาก คือ ชนหม่นและนายหมวดนายกองผู้ควบคุมเลขส่วย
ต่าง ๆ

ศัพท์ยายพระศาสนา

๑. เลิกพระศาสนา คือ ปฏิสังขรณ์วัด
๒. เลณหาบาค คือ เขตแดน
๓. ข้าไปรดคนทานพระกัลปนา คือ บุคคลจำพวกที่ทรงพระ-
กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นข้าพระหรือเลขวัด สำหรับรักษาวัด
๔. สีลบานทานพระกัลปนา คือ เว็อกสวนไร่นา ที่ทรงพระราช
อุทิศให้เป็นพระกัลปนาสำหรับวัดหรือธรณีสงฆ์
๕. นายประเพณี คือ หัวหน้าผู้รักษาประโยชน์ของวัดและบำรุง
วัด ได้บังคับว่ากล่าวทั่วไป (ท่านองมคฺนายก)
๖. หัวสีบ คือ ผู้ควบคุมเลขวัด ที่เรียกข้าไปรดคนทานในหมู่ ๑
หรือหมวด ๑
๗. หัวงาน คือ หัวหน้าหรือนายนา นายสวนแปลงหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็น
กัลปนาหรือที่ธรณีสงฆ์

ลำเนาปลายพระหัตถ์

ของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ
ฉบับที่ ๑

วันที่ ๑๖ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๐

ถึง หลวงศรีวรวัตร

ฉันได้รับจดหมายลงวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ส่งหนังสือ
พงศาวดารเมืองพัทลุง ซึ่งหลวงศรีวรวัตรคัดมาให้คุณตรวจแก้ไข เพื่อ
ถ้าเห็นเป็นการสมควรและเป็นประโยชน์บ้างแล้ว จะได้นำเข้ารวบรวมไว้ใน
หนังสือประชุมพงศาวดาร

เมื่อฉันได้รับจดหมายกำลังติดธุระแต่งหนังสือ ซึ่งเป็นเรื่องเร่ง จึง
ต้องวางพงศาวดารของหลวงศรีวรวัตรไว้ข้างตัวชั่วคราว มาได้อ่านต่อวันที่ ๕
เมษายน อ่านจบในพักเดียว ด้วยมีความยินดีที่หลวงศรีวรวัตรมีความสามารถ
และความพากเพียรเรียบเรียงหนังสือพงศาวดารเช่นนี้ได้อีกคน ๑ ฉันขออนุโมทนา
ความพากเพียร และอำนวยการขอให้มีความเจริญ

หนังสือพงศาวดารเมืองพัทลุงของหลวงศรีวรวัตร เมื่อได้อ่านตรวจดู
ตลอดแล้ว ชอบที่ขอบใจดีมาก แต่เห็นไม่เป็นประโยชน์แก่หนังสือที่จะกล่าวส่วน
หนึ่งในจดหมายฉบับนี้ ที่จะเป็นประโยชน์จริงต้องดี เพราะจะได้แก้ไขปรุ้งหนังสือ
นี้ให้ยิ่งขึ้นไปอีก

เรื่องพงศาวดารเมืองพทลง ว่าที่แท้เป็น ๓ ตอน คือที่ ๑ ตอนคก
 คำบรรพ์ ความตอนนี้เป็นแต่เรื่องเล่ากันมาเกือบจะไม่มีสาระในทางพงศาวดาร
 เช่นเรื่องนางเลียดชาวฉนวน แต่จะทิ้งเสียก็เสียไม่ได้ ตอนที่ ๒ เรื่องกรุง
 เก่า มีหลักฐานที่จะสืบสวนได้บ้าง พอรู้เป็นกระต่อนกระแท่น นับว่ามีสาระใน
 พงศาวดาร ตอนที่ ๓ ตั้งแต่กรุงธนบุรีมาจนกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนนี้เป็น
 พงศาวดารแท้ ด้วยมีหลักฐานอันคมมั่นคง หนังสือพงศาวดารเมืองพทลงของ
 หลวงศรีวรวัตร จะทำให้ต้องแบ่งเป็น ๓ ตอนดังว่า ตอนคกคำบรรพ์เก็บเรื่อง
 ที่เขาเล่ากันมาอย่างไร จดลงตามความเห็นควรอธิบายก็อธิบายด้วย

ตอนที่ ๒ เรื่องในสมัยกรุงเก่าแกนน หนังสือเก่ายังมีที่จะต้องตรวจ
 คอหนังสือพวกจดเขียนเป็นต้น แต่หนังสือเหล่านี้ ฉันสงสัยว่าจะเป็นหนังสือ
 ปลอมปะปนอยู่มาก เพราะเวลาฉันเที่ยวทางโน้น ฉันตรวจพบหนังสือเก่าที่
 เมืองนครและเมืองพทลงหลายฉบับ เป็นหนังสือเก่าจริงๆ แต่ที่สงสัยว่าปลอม
 นั้น ด้วยหนังสือเหล่านั้นเป็นเรื่องเดียวกันหมด ต่างแต่ศักราชคือคงมีพระครุอะไร
 องค์ ๑ เข้ามาทูลพระราชอาคนะผู้ใหญ่ให้ถวายพระพรพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่าว่า
 วิชาทรุดโทรม จึงมีรับสั่งแก่พระศรีภูริปริชา ให้ตราพระราชกำหนดพระราช
 ทานเข้าไปรดคนทานกัลปนา ห้ามมิให้เจ้าเมืองกรมการเอาไปใช้สรอย ลงปลาย
 มีคำแรงซึก ว่าถ้าใครฝ่าฝืนพระราชกำหนดนั้น ให้ตกรนรกหมกไหม้อะไรต่างๆ
 บรรดาหนังสือกรุงเก่าที่ปะที่เมืองนคร เมืองพทลง มีแต่ว่าอย่างนทุกฉบับ
 จึงนึกสงสัยว่า เคยมีพระราชกำหนดเช่นนั้นจริงแต่สักฉบับ ๑ สองฉบับ ที่หลัง

พวกพระขอล่าลงโลกไปไว้คุ้มตัว แล้วจึงเลยเกิดแกวณคน จึงกลายเป็นหนังสือ
มากมายหลายฉบับนัก

ความสันนิษฐานด้วยสิ่งของโบราณทมอยู่ในที่ ก็เป็นสิ่งสำคัญ
สันนิษฐานว่า เมืองพัทลุงเดิมเห็นจะอยู่ที่จะทรงพระ อย่างเช่นหลวงศรีวรวัตรว่า
นั้นเป็นถุก ที่หลังในครึ่งหนึ่ง พวกอุยงตนกชนมาตเมืองแตก จึงย้ายมาตเมือง
ใหม่ที่บางแก้ว แถววดเขียนนเอง ทวาดงนี้ เพราะที่จะทรงพระและที่บางแก้ว
มวดวา เห็นได้ว่าเป็นที่ตั้งบานเมืองทงสองแห่ง แต่ที่จะทรงพระเกากว่าที่บางแก้ว
ผู้มีอู ใตแน่ว่าในครึ่งกรุงเก่า

คำที่เรียกว่าอุยงตนกนั้น ภาษามลายูแปลว่า "ปลายแหลม" หมาย
ความว่า "ปลายแหลมมลายู" เพราะฉะนั้นพวกอุยงตนกทชนมาตเมืองพัทลุง
นั้น คือพวกแขกมลายูมาจากเมืองยะโฮนเอง

ศักราชที่พวกอุยงตนกมาตเมืองพัทลุง ที่หลวงศรีวรวัตรลงไว้ว่า
แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดินั้น ก็เห็นจะถูก มีเหตุการณ์อย่างหนึ่งซึ่งเป็น
เครื่องประกอบ คือ ในคราวพระเจ้าหงสาวดียกมาตกรุงเก่า ในพระราช-
พงศาวดารว่า พระยาดานียกเข้ามาช่วยไทย ครนทพทหงสาวดียกกลับไปแล้ว
พระยาดานีเห็นไทยอ่อนกำลังปลกเปลย บังอาจเป็นชนบทชนทกรุงเก่า ความ
อนนสอให้เห็นว่าเมอพระยาดานีกลับไปคราวนั้น ก็ตตศพทจะเลองลือว่า กรุง
ศรีอยุธยาปลกเปลยลงมาก พวกแขกมลายูจึงกำเรบชนมาตหวเมืองชายแดน
ไทย กวาดต้อนผู้คนไป ความปรากฏในจดหมายเหตุชาวต่างประเทศว่า ถึง

แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวร ได้เมืองปัตตานีและเขตแดนคืนมาตั้งแต่ก่อนหมด แต่
แถวเมืองพัทลุง บ้านเมืองคงรว่าง ด้วยผู้คนที่เหลือแขกกวาดเห็นจะแตกฉาน
สมเด็จพระนเรศวรหรือสมเด็จพระเอกาทศรถในแผ่นดินต่อมา จึงทรงอนุญาตให้
พระสงฆ์เกลยกล้อมรวบรวมนุ่คน และยกเว้นราชการให้พวกเขาไปรดคนทาน
เป็นต้นเหตุของพระราชกำหนดที่เป็นหนังสือเก่ามีสืบมาในเมืองพัทลุง

อันพระนามพระเจ้าแผ่นดินที่ปรากฏในหนังสือเก่าว่า "พระเอกา-
ทศรถ" นั้น ไม่ใช่แต่เฉพาะพระองค์ที่เป็นสมเด็จพระอนุชาของพระนเรศวรพระองค์
เดียว ถึงพระเจ้าแผ่นดินพระองค์อื่นๆ ต่อมาภายหลัง ก็ใช้พระนามเอกาทศรถ
นั้น ถ้าพบพระนามในหนังสือเก่า จะเอาพระนามเป็นหลักว่าพระองค์ไหนนั้นไม่
ได้ ต้องดูศักราช

ได้ความในจดหมายเหตุต่างประเทศว่า ต่อมาในชั้นแผ่นดินพระเจ้า
ทรงธรรม จนแผ่นดินพระนารายณ์ มักทรงตั้งขุนนางแขกเป็นเจ้าเมืองสงขลา
และถึงเมืองนครด้วย เช่นพระยารามเดโชที่เป็นขบถต่อพระเพทราชา ที่ปรากฏ
ในพระราชพงศาวดารก็เป็นแขก ถึงเมืองพัทลุง เจ้าเมืองก็น่าจะเป็นเชื้อสาย
แขกจึงติดต่อลงมาจนถึงต้นสกุล ณ พัทลุง ด้วยเหตุว่า คงจะมีแขกสลัดยกทัพ
เรือขึ้นมาปล้นสดมภ์เนื่องๆ ไม่ใช่แต่คราวพวกฮูยังตันักคราวแรกคราวเดียว พวก
แขกชำนาญในการรบบพุ่งทางเรือ จึงเอาแขกทางในกรุงตั้งออกไป อย่างหนาม
ขอกเอาหนามบ่ง คงจะเป็นเช่นนี้ฮูยังตันักคราว ๑ ครนแขกฮอนกำลังลงจึงตั้งไทย
เป็นเจ้าเมือง ในสมัยเมื่อจวนสิ้นกรุงเก่า

ในตอนกรุงรัตนโกสินทร์ ในตอนที่หลวงศรีวรวัดระจกมาละเอียดลอบ
แจ่มแจ้ง ตักว่าฉบับเดิมที่ปรากฏว่า หมิ่นสนิทปลัดกรมหมื่นไกรสรวิชิตได้แต่งไว้
แต่ก่อน

หลวงศรีวรวัดระจก มี^๑โดยเฉพาะในเรื่องเจ้าพระยาสุรินทราชา ซึ่ง
ไม่เคยรู้ประวัติมาแต่ก่อน เคยรู้แต่ว่ามีเจ้าพระยาสุรินทราชาคน ๑ เป็นทำนอง
สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต เมื่อในรัชกาลที่ ๑ จะโปรดให้เข้ามาเป็นสมุหพระ-
ภักลาใหม่ต่อเจ้าพระยามหาเสนา (ปลื) ขอดตัวไม่ยอมเข้ามา เลยอยู่หายเงียบไป
ที่มณฑลนั้น ได้ทราบความอีกอย่าง ๑ ว่า บุตรเจ้าพระยาสุรินทราชาได้เป็น
ปลัดเมืองพัทลุงคน ๑ และยังมีบุตรเหลืออยู่ที่มีองกลางอก ความนอกจากนี้ใน
เรื่องเจ้าพระยาสุรินทราชาพึงปรากฏแกฉันในหนังสือหลวงศรีวรวัดระจก ซึ่งน่าจะ
สมจริง แต่สอบหนังสืออื่นๆพบเนื้อความแตกต่างไปบ้าง ดังจะกล่าวต่อไป คือ

ในหนังสือปฐมวงศ์ (๑) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
พระราชนิพนธ์ไว้ เป็นเนื้อความว่า มารดาของเจ้าชวังเงินเป็นน้องสาวของ
ภรรยาเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์^๒ มีบุตรชายชื่อนายฤทธิ นายฤทธิจึงนับเป็น
ลูกพลูกน้องกับเจ้าชวังเงิน นายฤทธิได้หม่อมมยุรนาถ ธิดาของพระยาวิชิตณรงค์
เป็นภรรยา พระยาวิชิตณรงค์เป็นพี่ชายของเจ้านคร ด้วยเหตุนายฤทธิจึงเกี่ยว
ตอกกับเจ้านคร โดยทางข้างภรรยา

เมื่อกรุงเก่าเสีย เจ้านครตั้งตัวขึ้นเป็นอิสระ ได้ฮักขายนายฤทธิเป็น
กำลัง ด้วยนายฤทธิเป็นลูกสมเด็จพระเจ้าพระยา ฐวาทกรงานเมืองมาก จึงตั้งให้

(๑) พิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๘

นายฤทธิเป็นมหาอุปราชเมืองนคร ครนขุนหลวงตากตั้งตัวโตทกรงธน ปรารภจะ
ลงไปตีเมืองนครศรีธรรม ท่านขวัญเงินอยู่ในกรุงธน มีความวิตกกังถึงนายฤทธิจึง
ลงไปเมืองนคร ไปตักเตือนนายฤทธิฯ บอกว่าจะคิดหลีกเลี่ยงออกจากตำแหน่ง
มหาอุปราช แต่ไม่ปรากฏว่าได้ออก สั้นเรื่องนายฤทธิในพระราชนิพนธ์เพียงนี้

คราวนี้ไปปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า เมื่อขุนหลวงตาก
ยกกองทัพหลวงลงไปตีเมืองนคร เจ้านครให้อุปราชยกมาต่อสู้ ฝ่ายแพ่ขุนหลวง
ตากฯ จับอุปราชได้ เจ้านครกับเจ้าพัฒมอพยพหลบหนีไปเมืองตานี พระยาตานี
ส่งตัวกลับมาถวายขุนหลวงตากฯ ตั้งเจ้านราสุริยวงศ์หลานเธอให้ครองเมืองนคร
แล้วเอาตัวเจ้านครกับอุปราชเข้ามากกรุงธน แต่ไม่ได้เอาโทษอย่างใด ปล่อยออก
รับราชการ ความในหนังสือพระราชพงศาวดารดังนี้ทำให้เข้าใจว่า อุปราชที่ขุน
หลวงตากจับได้นั้นคือนายฤทธิบุตรเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์นั่นเอง

ต่อมาได้ความในหนังสือพระราชพงศาวดาร และจดหมายเหตุอื่นยุดิ
ตองกันว่า เมื่อเจ้านราสุริยวงศ์พวาลัย ขุนหลวงตากทรงตั้งเจ้านครเป็นเจ้าประ
เทศราช กลับไปครองเมืองนคร เจ้าพัฒมบุตรเขยเจ้านครได้เป็นอุปราชออกไปใน
คราวนี้ ขอนายฤทธิอุปราชสาบสูญตั้งแต่จับเข้ามาจากเมืองนคร ไม่ปรากฏว่า
รับราชการในตำแหน่งใด หรือเป็นตายอย่างไร ถ้ามีตัวยังอยู่พอสันนิษฐานได้ว่า
ถึงจะได้เป็นขุนนางหรือไม่ได้เป็น คงมาฝากตัวอยู่กับพระบาทสมเด็จพระพุทธ-
ยอดฟ้าจุฬาโลก ด้วยเหตุเป็นญาติกับเจ้าขวัญเงิน บางทีจะได้เป็นขุนนางอยู่กรม
ข้างในครังกรุงธน หรือในตอนต้นรัชกาลที่ ๑ ด้วยชื่อว่าเจ้าพระยาสุรินทราชา
นั้น ตรงกับชื่อจากวงกรมช่างซ้ายในทำเนียบศักดิ์คณาพลเรือนว่า "พระสุรินทราชา

นราธิบดี ศรีสุริยศักดิ์ คงน คงจะเป็นพระยาอยู่ก่อนเมื่อทรงตั้งออกไปเป็น
 เทศาภิบาลมณฑลภูเก็จ จึงได้เป็นเจ้าพระยาในคราวเดียวกับเจ้าพัฒนาพรราชได้
 เป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช พิศเราะห์ตราบความตามทักกล่าวมานั้น ดูขอความ
 งามจะสมจริงยิ่งนัก ผิดกันในเรื่องสำคัญแต่ในพระราชนิพนธ์ว่าอุปราชเมืองนคร
 ช่อฤทธิ ในหนังสือพงศาวดารเมืองพัทลุง ที่หลวงศรีวรวัดตรงว่า เจ้าพระยา
 สุรินทรราชาชื่อนั้น ขวนให้สงสัยว่า อาจเป็นคนละคนคอกกรรมัง ถ้าเป็นคนละ
 คนแล้วเจ้าพระยาสุรินทรราชา นั้น ก็มีโชญาติของเจ้ารวังเงิน บัญหาอันนั้นฉัน
 ออกจากรู้ให้แน่นอน หลวงศรีวรวัดอยู่ในสกุลเจ้าพระยาสุรินทรราชา รู้
 อย่างไม่และอาจสืบสวนให้ได้ความถ่องแท้เพียงใดขอให้ออกมาให้ทราบหน่อย

ส่วนหนังสือพงศาวดารเมืองพัทลุงนั้น ถ้าจะให้ตีปรุ้งเสียใหม่ให้
 เป็น ๓ ตอนอย่างว่า แต่ระวังหน่อย ศักราชที่ลงในหนังสือพระราชพงศาวดาร
 กรุงเก่าผิดหลายแห่ง ฉันได้สอบใหม่พิมพ์ไว้ในประชุมพงศาวดารภาค ๕ บางที่
 หลวงศรีวรวัดจะยังไม่ มี จึงส่งมาให้พร้อมกับจดหมายฉบับนี้

ดำรงราชานุภาพ

ตำนานลายพระหัตถ์

ฉบับที่ ๒

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๖๓

ถึงหลวงศรีวรวัตร

จดหมายเหตุวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้รับแล้วเมื่อจดหมายไปถึงหลวงศรีวรวัตรแล้ว ใจฉันผูกพันเรื่องเจ้าพระยาสุรินทราชา ไม่ได้นิ่งเปล่าอยู่ ได้ตรวจหนังสือจดหมายเหตุ และสืบถามพวกเชลยสายวงศ์สกุล จนได้ความแจ่มแจ้งในเรื่องสกุลของเจ้าพระยาชำนาญวิวัักษ์ ทั้งเส้นจันทโรจวงศ์ เส้นบรรณศิริ เส้นภุมรินทร์ และเส้นศิริวัฒนกุล ถึงได้เขียนลงเป็นแผนกเกิดมุตองการ จึงคิดจะพิมพ์ พิมพ์แล้วจะส่งมาให้หลวงศรีวรวัตรด้วยฉบับหนึ่ง เรื่องประวัติของเจ้าพระยาสุรินทราชานี้ ก็สอบได้ความแจ่มแจ้งเป็นดังนี้ คือ

เจ้าพระยาสุรินทราชาเป็นบุตรเจ้าพระยาชำนาญวิวัักษ์ มารดาของเจ้าพระยาสุรินทราชาเป็นพม่ารคาเจ้าขวังเงิน เจ้าพระยาสุรินทราชาได้อิศาของพระยาวิชิตณรงค์ ซึ่งเป็นพี่ชายเจ้านครเป็นภรรยา จึงเกี่ยวดองกับเจ้านครเป็นหลานชาย เรื่องชอตวอนนเห็นจะชอจันท์ ทเรียกว่านายฤทธิ เพราะเป็นหลวงฤทธิ นายเวรมหาดเล็ก แต่ก่อนเรียกกันแต่ว่า “นายฤทธิ” ตั้งปรากฏอยู่ในจดหมายหลวงอุดมสมบัติ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คำว่าเรียก

พระยาเสนาสงครามตรี เมื่อยังเป็นหลวงนายฤทธิ ก็เรียกแต่ว่า "นายฤทธิ" เจ้าพระยาสุรินทรราชาเป็นอุปราชเมืองนครนั้นเป็นแน่ เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีจับเข้ามาได้ ไม่เอาโทษ ตั้งให้เป็นพระยาศรีอรรคราช ซึ่งมีปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุตั้งข้าราชการในรัชกาลที่ ๑ แรกปราบดาภิเษกว่า "ตรีเสนาพระยาศรีอรรคราช ปลัดเมืองนครคนเก่าเป็นพระยาราชวังเมือง" แต่ตำแหน่งพระยาศรีอรรคราชนั้นน่าจะอยู่ในกรมท่า มิใช่กรมช้าง เมื่อเป็นพระยาราชวังเมืองแล้วคงจะได้เลื่อนที่เป็นพระยาสุรินทรราชา ก่อน เพราะตำแหน่งพระยาสุรินทรราชา นราธิบดี ศรีสุริยศักดิ์ นั้น เป็นตำแหน่งสมุหพระคชบาลซ้าย ถ้าจะว่าอย่างทุกวงนกกคือ เลื่อนจากกรมชานเป็นอธิบดีกรมช้าง แล้วจึงโปรดให้ออกไปรักษาราชการเมืองกลาง อันเป็นหน้าด่านต่อแดนพม่า คงจะออกไปเมื่อเสร็จสงครามพม่าคราวแรก เมื่อทำวเทพกษัตริ์ ทำวศรีสุนทรรักษาเมืองไว้ได้นั้น ต่อมาจึงได้เป็นเจ้าพระยา บุตรเจ้าพระยาสุรินทรราชาสืบได้ ๔ คน คือพระยาพัทลุง (จ้อย) คน ๑ นายอิน บุตรของหลวงศรีวรวัตร คน ๑ พระยารณารถสัมพันธ์ (พิณ) บิดาพระทิพกำแหง (แต้ม) ซึ่งเป็นบิดาหลวงยกกระบัตร พี่ของหลวงศรีวรวัตร คน ๑ นายฤกษ์ อยู่ที่เมืองกลาง ที่แต่งพงสาวดารเมืองกลาง คน ๑

หนังสือประชุมพงสาวดารภาคที่ ๕ ที่ว่ายังไม่ได้รับนั้น ฉันจะถามเจ้าพนักงาน ถ้ายังไม่ได้ส่ง จะให้ส่งไปให้

ดำรงราชานุภาพ

สำเนาลายพระหัตถ์

ฉบับที่ ๓

วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๑

ถึง หลวงศรีวรวัตร

ได้บอกมาในจดหมายฉบับก่อน ว่าฉันกำลังรวบรวมจะเขียนแผนที่
เส้นสกุลเจ้าพระยาสุรินทราชา บัดนี้รวบรวมสำเร็จแล้วได้วานเขาพิมพ์ขึ้น
ฉันได้ส่งมาให้หลวงศรีวรวัตร พร้อมกับจดหมายฉบับหนึ่ง หวังใจว่าจะชอบ.

ดำรงราชานุภาพ

ตำนานลายพระหัตถ์

ฉบับที่ ๔

วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๑

ถึง หลวงศรีวรวัตร

ได้รับจดหมายแล้ว ซึ่งทักท้วงมา ๒ ข้อในจดหมายนั้น เป็นข้อซึ่ง
ฉันได้ตรวจดูก่อนแล้ว

สกุลเหนือแต่เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ขึ้นไป ที่จริงฉันไม่อยากจะ
เอาลงในตาราง ด้วยไม่มีหลักฐานอื่นใดนอกจากที่กล่าวกัน ที่เอาลงเพราะพวก
ลูกน้องพระยาไกรใช้นามสกุลว่า "ศิริวัฒน์กุล" จึงจำต้องบอกไว้ให้รู้ ข้อที่ว่า
เป็นเจ้าพระยามหาอุปราชนั้น มีหลักฐานแต่เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์คนเดียว
ด้วยจดหมายเหตุของทูตลังกาบอกไว้ชัดเจนว่า เป็นตำแหน่งเจ้าพระยามหาอุปราช
สมด้วยเรื่องราวในพระราชพงศาวดารที่มีความชอบมาก และที่กล่าวว่า เมื่อ
อัสัญญกรรมโปรดให้เรียกว่าพระศพนั้น ก็น่าจะพูดถูกหลานจะเข้าใจลงไปว่า
เจ้าพระยาพิษณุโลกนั้น เป็นเจ้าพระยามหาอุปราช

เรื่องพระยารวมใจ บิดาของหลวงศรีวรวัตรนั้น ฉันได้พบ
จดหมายเหตุในรัชกาลที่ ๔ ว่า เป็นพระยารวมใจสัมพันธ์ ที่เป็นพระยารวมใจ-
สัมพันธ์คนหนึ่งต่างหาก ข้อพิณ เป็นอยู่แต่ถึงอนิจกรรมในปีชวด
ลศักราช ๑๒๑๕ มีหมายรับสั่งปรากฏอยู่

ใบเต้นสกุลอย่างฉันส่งไปให้หลวงศรีวรวัดนั้น ได้พิมพ์ขึ้นไว้
 ๕๐ ใบ จะส่งไปให้ใครอีกก็นักกระตาคใจอยู่ ด้วยเป็นของคิดทำขึ้นดูเล่น มิใช่
 จดหมายเหตุในราชการ รู้ว่าจะมีพวกฟ้องขอ จึงให้พิมพ์ไว้ ไม่ต้องคัดลอก
 บ่อยๆ ถ้าพวกจันทโรจวงศ์ที่อยู่เมืองพัทลุง ใครจะต้องการบ้างบอกมา จะ
 ส่งไปให้

ตำราขนานภาพ

หอสมุดแห่งชาติ

๑๔๒

สำเนาถวายพระหัตถ์

ฉบับที่ ๕

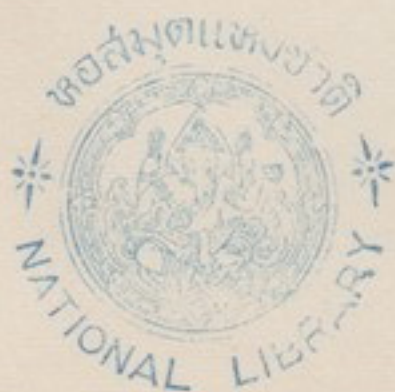
วันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๓

ถึง หลวงศรีวรวัตร

ได้รับจดหมายส่งมากับแผนที่เส้นสกุล และพงศาวดารเมืองพัทลุงที่
แต่งใหม่

แผนที่เส้นสกุล ณ พัทลุง นั้น อุตสาห์ทำดีนัก ฉะนั้นให้เก็บรักษา
ไว้ในหอพระสมุด ฯ และจะส่งไปถวายสมเด็จพระยาภาณุพันธุ์วงศ์วร
เดชสักฉบับหนึ่ง ด้วยท่านกำลังทรงแต่งเรื่องราชินิกุล รัชกาลที่ ๓ เห็นจะทรง
โปรด ส่วนเรื่องพงศาวดารเมืองพัทลุงนี้ เวลานี้ฉันยังไม่ได้ตรวจ ด้วยกำลัง
ติดธุระต่างหนังสืออยู่ แต่ถ้ามีโอกาสเมื่อไร คงจะให้พิมพ์ให้เป็นเกียรติยศขอ
เสียดของหลวงศรีวรวัตรจงได้ หวังใจว่าจะมีความสุขสบายดี

ดำรงราชานุภาพ

หอสมุดแห่งชาติ
นครพนม

พิมพ์ที่หอสมุดแห่งชาติ นครพนม ๒๕๖๒
๕๐๕๕ - นครพนม ๖๖๐๐๐

~~หอสมุดแห่งชาติ~~
หอสมุดแห่งชาตินครพนม

พิมพ์ที่ เจริญผลการพิมพ์ 152 ถนนพระรามที่ 1 กรุงเทพฯ
นายเตชา ทวีชัยสกุล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2505

1. ...
2. ...
3. ...

